

1000 İSİMLER

En Güzel İsimler O'nu Anlatıyor

(Edebiyat)

Yazar: Mehmet Emin Karatoprak

1000 İSİMLER

2

En Güzel İsimler
O'nu (c.c.) Anlatıyor

SÜLEYMAN BOSNALI

En Güzel İsimler

O'nu (c.c.) Anlatıyor

Esmâ-i Hüsnâ, Tecellileri, Surları

SÜLEYMAN BOSNALI

EN GÜZEL İSİMLER O'NU (C.C.) ANLATIYOR

Copyright © Rehber Yayınları, 2009

*Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'ye aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'nin önceden
yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt
sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

Editör
Ali BUDAK

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-6096-38-3

Yayın Numarası
39

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası Sarnıç Yolu Üzeri No: 7
Gazimir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Ocak 2009

Genel Dağıtım
Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Rehber Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.rehber yayinlari.com

İÇİNDEKİLER

TAKDİM YERİNE	9
Esmâ-i Hüsnâ	9
ÖNSÖZ	17

BİRİNCİ BÖLÜM ESMÂ-I HÜSNÂ'YA GİRİŞ

1- İsim ve Esmâ Nedir?.....	23
2- İsim Kelimesinin Çağrıştırdığı Diğer Kavramlar	24
3- İsimler ve Sıfatlar, Zat'ın Aynı Mıdır Gayrı Mıdır?.....	28
4- Esmâ-i Hüsnâ Ne Demektir?	29
5- Esmâ-i Hüsnâ'nın Sayısı.....	31
Hadiste bildirilen ve Cennet'e girmeyi netice veren “Esmâ-i Hüsnâ'nın sayımı” ne demektir?	41
6- Allah'ın Diğer İsimleri	43
7- Esmâ-i Hüsnâ Bilgisinin Önemi	53
8- Esmâ-i Hüsnâ Literatürü	56
9- İsm-i Azam	61
a. İsm-i Azam ne demektir?	61
b. İsm-i Azam hangi isimdir?	63
c. İsm-i Azam niçin gizlidir?	72
d. Sonuç	74
10- Esmâ-i Hüsnâ'nın Tasnifi	76
11- Esmâ-i Hüsnâ'nın Muhteviyatı.....	89

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİMVE HADİS-İ ŞERİFLERDE ESMÂ-İ HÜSNÂ

- 1- Kur'ân-ı Kerim'de Esmâ-i Hüsnâ 95
Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın İsim ve Sıfatlarının Geçtiği Yerler 99
2- Hadis-i Şeriflerde Esmâ-i Hüsnâ, Allah'ın Bazı İsim ve Sıfatları.. 103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEDİÜZZAMAN HAZRETLERİ'NİN

ESMÂ-İ HÜSNÂ'YA BAKIŞI

- A- Risale-i Nur'da Esmâ-i Hüsnâ 115
1- Giriş 115
2- Çiçek ve kadın modeli 120
3- Bediüzzaman'ın mevcudatta var olan kanunlara bakışı 122
4- Birinci elek: Varlıkların dili 125
5- İkinci elek: O'ndan Sanatına 126
6- Üçüncü elek: Yaratılıştaki esmâ-i hüsnâ sayıları 130
7- Bediüzzaman'ın varlıktaki esmâ tecellilerine bakışının
değerlendirilmesi 132
B- Risale-i Nur'dan Esmâ Damlaları 137
1- Allah'ın isimlerinin en kapsamlı aynası cismaniyettedir 137
2- Allah'ın bütün isimleri insanda hissedilir 139
3- Varlıktaki her bir iz Allah'ın isimlerini okutturur 142
4- Varlıktaki esmâ tecellileri 143
a. Mümin, varlıktaki Esmâ-i İlahî tecellilerini aramakla ve
tefekürle yükümlüdür 150
b. Kâinatın ve eşyanın hakikati, Esmâ-i İlahiyenin
tecellisinden ibarettir 156
c. Varlık, Esmâ-i ilahî'nin mütalâa alanıdır 160
5- Esmâ-i Hüsnâ'nın nakışları 164
6- Esmânın güzellikleri 164
7- Esmâ'nın ilimlere bakan yönü 169
8- Cenab-ı Hakk'ın bütün isimlerinin tecellileri vardır 169

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAZI SORU VE CEVAPLARLA ESMÂ-İ HÜSNÂ

1- Cenab-ı Hakk'ın isimleri ve sıfatları arasında derece var mıdır? .	175
2- Allah'ın isimlerinin tevhid ve akaidle ilgili koyduğu esaslar nelerdir?.....	178
3- Allah'ın isimlerinin dualara kattığı mânâ nedir?	179
4- Kur'ân'da âyetlerin sonlarında (fezlekelerde) geçen Allah'ın isimlerini nasıl anlamalıyız?	181
5- Esmâ-i Hüsnâ'nın Havâssı ne demektir?.....	183
6- Esmâ-i Hüsnâ'nın Sırları nelerdir?	187
7- Esmâ-i Hüsnâ karşısında takınmamız gereken edep nasıl olmalıdır?.....	195
SONUÇ.....	197
EK / Esmâ-i Hüsnâ ile Yakarış	201
İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR.....	211

TAKDİM YERİNE

Esmâ-i Hüsnâ

Cenâb-ı Hakk'ın güzellerden güzel isimleri diyeceğimiz “esmâ-i hüsnâ”, ta devr-i risaletpenâhiden itibaren, “Zât-ı ulûhiyet”i evsâf-ı celâliye ve cemâliyesine uygun şekilde bilme ve tanıma adına yanılmayan bir kaynak olmuş; onları doğru okuyup anlayanları inhiratlardan korumuş ve bu korunmuşlara ulûhiyet hakikatinin “hadd-i tâmm”ı ölçüsünde bilgi ifaza etmişlerdir. Mârifet yolculuğuna çıkan herkes, esmâ-i hüsnânın aydınlık çehrelerinde ve onların tecelli alanlarında imanda derinleşmeye yürümüş; mârifet, muhabbet ve zevk-i ruhanî avlamış; O’nu “mahiyet-i nefsü’l-emriye” sine uygun bilme hesabına bu isimleri birer sırlı anahtar gibi zâhir ve bâtın hâsselerinin eline vermiş ve onların araladığı kapılardan sızan ziya-i hakikatle O’nu görme, bilme ve duyma ufkuna yönelmiştir.

Esmâ-i hüsnâ, minelkadîm herkes için her zaman baş-

vurulan bir “menhelü'l-azbi'l-mevrûd” olsa da, onların sistemli şekilde ele alınmaları ve şerhleriyle, izahlarıyla eserlere konu olmaları daha sonraki devirlerde gerçekleşmiş ve bu süreç günümüze kadar devam edegelmiştir. Cenâb-ı Hakk'ın, bu güzel ve en güzel isimleriyle alâkalı, mücmel-mufassal, manzum-mensur o kadar çok eser yazılmıştır ki, bunların bütününe ne tespit etmek ne de sayıp dökmek mümkündür. Bizim burada ta'dat etmeyi düşündüklerimizse, deryadan bir damla mesabesindedir. Bu cümleden olarak, Ebû İshak ez-Zeccac'ın “Tefsiru'l-Esmâ-i'l-Hüsnâ”sını, el-Halîmî'nin “el-Minhac fî Şuabi'l-İman”ını, Abdülkahir el-Bağdadî'nin “el-Esmâ ve's-Sifât”ını, Gazzâlî'nin “el-Maksadü'l-Esnâ fi Şerh-i Esmâillâhi'l-Hüsnâ”sını, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin “el-Emedü'l-Aksâ”sını, Fahrreddin Râzî'nin “Levâmiü'l-Beyyinât”ını, Kurtubî'nin “el-Kitabu'l-Esnâ fi Şerh-i Esmâillâhi'l-Hüsnâ”sını; Hâmid Ahmed Tahir, Eymen Abdürrezzak ve Yusuf Ali'nin İbn Kayyim el-Cevziyye, İmam Kurtubî, Allâme es-Sa'dî, İbn Kesîr ve Beyhakî'den derledikleri “el-Câmi' li Esmâillâhi'l-Hüsnâ”sını, Muhyiddin İbn Arabî'nin “Keşfü'l-Ma'nâ an Sırr-i Esmâillâhi'l-Hüsnâ”sını, Abdülkadir Geylânî'nin manzum “Esmâullahi'l-Hüsnâ”sını, Ahmed bin Ahmed Zerrûk'un “el-Maksadü'l-Esmâ fi Şerhi Esmâillâhi'l-Hüsnâ”sını, Ebû'l-Kasım el-Kuşeyrî'nin “Şerhu Esmâillâhi'l-Hüsnâ”sını, Muhammed İbrahim Efendi'nin Türkçe “Şerhü Esmâi'l-Hüsnâ”sını, önemli farklı yaklaşım ve fâikiyetiyle Suat Yıldırım Hoca'nın “Kur'ân'da Ulûhiyet” kitabını, takdir ve Cenâb-ı Hakk'ın rızasına mazhariyetleri dileğiyle sayabiliriz.

Esmâ-i hüsnâ, en güzel ve en âlî isimler mânâsına Zât-ı Ulûhiyet'in esmâ-i sübhaniyesi demektir. Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahiha'da ilâhî isimler hep bu unvan-ı mübeccele yâd edilegelmiştir. Yerinde görüleceği üzere bu mukaddes isimlerden "Allah" lâfzı ism-i Zât, diğerleri ise birer ism-i sıfattırlar. Lâfz-ı celâle olan Allah ism-i şerifi değişik delâlet çeşitleriyle bütün ilâhî isimleri câmi' Hazreti Zât'ın unvan-ı mübeccelidir ve onun ifade ettiği mânâyı başka bir kelime ile ifade etmek de mümkün değildir.

Esmâ-i hüsnâdan, Kuddûs, Selam, Ehad, Vâhid... gibi bazı isimler –ileride açılabilir– selbî sıfatlar mahiyetinde Zât-ı Hakk'ın kudsiyet ve nezahetini; Hayy, Alîm, Semî', Basîr, Mürîd, Kadîr, Mütেকellim... türünden esmâ-i mübeccele O'nun sübûtî sıfatlarının açılımını; Hâlık, Mübdî, Muhyî, Mümît, Rezzâk, Vehhâb, Gaffâr, Settâr, Bâri', Musavvir... nev'inden esmâ-i münezzehe ise tekvîn sıfatının değişik dalga boyundaki tecellilerini işaretlemektedirler.

Zât-ı Ulûhiyet'e ait hangi hakikati aksettirirlerse ettirsinler ve hangi sıfatın açılımı mahi-yetinde olurlarsa olsunlar, bütün esmâ-i ilâhiye, o müteâl Zât adına bir güzellik, bir kudsiyet, bir münezzehiyet ve bir tamamiyetin ifadesidirler; her anılışlarında, muhteva, mânâ ve nuraniyetleriyle, inanılacak hakâikin sınırlarını belirler, inanan gönüllerde saygı uyarır ve saygıyla çarpan sinelere vesile-i teveccüh olurlar. Öyle ki, vicdanın derinliklerinde duyularak anılan her ism-i mübarek, gözden-gönülden isi-pası siler, cismaniyete ait perdeleri yırtar ve ruhlara ta ötelere ve ötelere de ötesini gösterir; birer şefaatchi gibi Müsemmâ-i Akdes'i hatırlatır; insan onlarla Hakk'ı yâd ettikçe, kalblerde itmi-

nan hâsıl olur. Dahası, “Bilginin değeri bilinenin kıymetiyle ölçülür.” disiplinine binaen, Zât-ı Ulûhiyet’le alâkalı bu mübarek isimleri bilen ve onlarda belli bir derinliğe eren insan, gök ehline kıymetler üstü kıymetlere ulaşır ve huzur namzetleri arasına girer. Huzura namzet olma O’nu doğru bilip tanımaya vâbeste ise, O Zât-ı Ecell ü A’lâ celâlî ve cemâlî evsâfiyla ancak bu isimlerin ziyadar atmosferinde doğru olarak bilinebilir. Biz, bildiğimiz varlıkları, fizikî darlıkları çerçevesinde ihsaslarımızın sınırlılığına göre bilebilir, değerlendirir ve ona göre bir hükme varırız. Cenâb-ı Hak, o müteâl varlığıyla ancak esmâ-i hüsnâsının bütününün birden bildirdiği münezzeh, mukaddes ve “bî kem u keyf” bir mahiyetle bilinebilir. Böyle bir yaklaşım aynı zamanda, O’nun sırf bir zihnî varlık olmayıp, aksine varlığı kendinden bir “Vâcibü’l-Vücut” olduğunu da gösterir ki, bütün müs-lümanların itikatları da bu merkezdedir.

Bir kısım mutasavvîfîn ve mütekellimîn, esmâ-i ilâhiyeyi, kâinat, eşyâ ve insan hakikatının esası görmüş; hatta, haki-kî “hakâik-i eşyâ” ilâhî isimlerden ibarettir, diyerek esmâ-i hüsnâyâ oldukça farklı bir yorum getirmişlerdir. Bunlara göre bütün varlık ve içindekiler birer mecâlî ve memerr-den ibaret oldukları gibi, insan ve diğer varlıkların iradî ve gayr-i iradî davranışları da –şart-ı âdi plânında kasd u azmin yer ve mevcudiyeti mahfuz– ilâhî isimlerin farklı tecellilerinden ibarettir. Öyle ki onlara göre cismaniyet bir madde yığını, isimlerse birer ruh mesabesindedir. Onlar O’nun es-mâsı, bütün varlık da bu esmânın değişik tecelliler çerçevesinde tecelli alanı ve mezâhiridir. Bu tecelli ve tezahürlerin tayin ve teşhisine ve hele bu mübarek esmânın birer hicap

ve birer nikap buldukları Zât-ı Ecell ü A'lâ mülâhazasına gelince, işte orada bize, derin bir temkin hissiyle tevakkufa geçip, Ehl-i Sünnet ulemasının dediği gibi, “Aklına ne gelirse Allah onun gayrıdır.” veya İmam-ı Rabbanî yaklaşımla, “O senin aklına gelen her şeyin ötesinin ötesinin... ötesindedir.” demek ve derince bir hayret mülâhazasına dalmak düşer. Bu konuda, his, heva veya “akl-ı meâş”tan –bu tabir İmam Gazzâlî’ye aittir– gelen bir kısım dürtüler kalb ve ruh atmosferimizi bozup bulandırsalar da biz, “İdrâk-i meâlî bu küçük akla gerekmez / Zira bu terazi bu kadar sıkleti çekmez.” (Ziya Paşa) der ve hep kendi düşünce atlasımızın sınırları içinde kalmaya çalışırız.

Esasen Cenâb-ı Hak, bize kendini esmâ-i hüsnâsıyla tavsif edip tanıtmıyaydı, bizler sırf ef’âl âlemine bakarak o isimlerin hakikatlerine kat’iyen ulaşamaz ve Müsemmâ-i Akdes’i de tanıyamazdık. O, bu isimlerle, Zâtını, zâtî şeylerini, evsâf-ı sübhaniyesini bildirip tanıttırması sayesinde ki, ama eksik ama kusurlu, bugün bilebildiğimiz hakikatlere muttali olabildik. Şimdi biz, bu isimlerin O’nun Zâtının unvanları olduğuna itikat ediyor; onlarla ulûhiyet haki-katini hecelemeye çalışıyor, O’nun herkese açık kapısının önünde isteklerimizi seslendiriyor ve O’nun muradını esas kabul etme şartıyla taleplerimize mutlaka cevap vereceği mülâhazasıyla gözlerimizi açıp kapayıp hep o isimleri temâşâ ediyoruz. İnaniyoruz değişik dert ve problemlerimizin, değişik sıkıntı ve gailelerimizin, her biri farklı bir iksir tesirindeki bu esmâyı şefaathçi yaparak O’na yönelme sayesinde aşılacağına ve birkaç asırlık huzursuzluklardan sıyrılaçağımıza.

Esmâ-i hüsnâ Cenâb-ı Hak nezdinde ne mânâyâ geliyor ve Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelüttehâyâ) onları nasıl yorumluyor ve nasıl algılıyorsa, biz de onları öyle kabul ediyor ve aksi mütalâa ve mülâhazaları da birer sapma sayıyoruz. Nasıl saymayız ki, Kur'ân-ı Kerim, isimleri inkâr etmeyi veya inkâr edalı bir tevile sapmayı, ya da Allah'a nisbette gözeti-len muhtevalarıyla başkalarına nisbet etmeyi ilhad addetmektedir. (A'râf sûresi, 7/180) Evet, Kitab-ı Mübîn, "Allah, kendinden başka mâbûd-u bilhak ve maksûd-u bilistihkak olmayan zattır ve en güzel isimler de O'nundur." (Tâhâ sûresi, 20/8) diyerek getirip, insan, varlık, kâi-nat ve bütün şuûnu o esmâ-i hüsnâyâ bağlamaktadır.

Aslında, her mükellef için Cenâb-ı Hakk'ı eksiksiz bilip tanımada, O'na yalvarıp yakarmada ilâhî isimlere başvurma çok önemli bir husus ve Hâlık-mahluk münasebetini aksettirme açısından da en belirleyici bir unsurdur: O'nun isimleriyle başlanılır her hayırlı işe.. onların vesayetinde sürdürülür her hizmet. Onlara başvurulmadan yapılan işlerin akim kalacağına inanılır. Hususiyle "Allah" ve "Rahman" isimlerinin önemi hatırlatılarak onların nezd-i ulûhiyetteki yerlerine vurguda bulunulur (İsrâ sûresi, 17/110) ve bunların dua ve niyazda ilk kelime, ilk kapı olduklarına dikkat çekilir.

Bir kısım felsefecilerle, onların tesirinde bazı kelâmcılar, sıfatlar konusunda farklı görüşlerde buldukları gibi esmâ-i hüsnâ mevzuunda da değişik düşünceler serdetseler de Ehl-i Sünnet uleması dikkat, tedbir, temkin ve her şeyin gerçek bilgisini Allah'a havale etmenin yanında, bazen, isimler Müsemmâ'nın aynı, bazen gayrı; bazen de sıfât-ı

sübhaniyede olduğu gibi, yürekleri titreye titreye “ne aynı ne de gayrı” diyerek edeb ifade eden bir üslupla işin içinden sıyrılmaya çalışmışlardır.

Bazı mutasavvıfın de, bizim bildiğimiz ve ta’dat ettiğimiz “esmâ-i hüsnâ”, isimlerin isimleridir, hakikat-i esmâ ise bunların ötesindedir; Yunus’un ifadesiyle, “Süleyman var Süleyman’dan içeru”... der gibi bir üslupla ilâhî isimlere yaklaşmış, cismanî kalbin hakikî kalble, beden ruhla münasebetine benzer şekilde, bildiğimiz esmâ ile varlığın perde arkasındaki ilâhî isimler arasında da aynı mülâhazayı seslendirmiş ve bunların ancak zevk-i huzurî ile duyulup hissedilebileceğine vurguda bulunmuşlardır.

İster öyle ister böyle, Cenâb-ı Hakk’ın “Kitab-ı Mübîn”inde en güzel isimler diye bize talim buyurduğu esmâ-i hüsnâ, O’nunla bir çeşit kalbî ve ruhî münasebete geçme, kendi uzaklığımızı aşarak her zaman belli nispette vicdanlarımızda duyduğumuz O’nun yakınlığına ulaşma adına bizim için sırlı birer anahtar ve seslendirildiğinde cevap alan birer sihirli kelimedir. Bu anahtarlara sahip bulunan ve bu nuranî kelimeleri vird-i zeban eden, bunlarla dünyalara talip olsa talebi cevapsız kalmaz; ötelevi peylese eli boş geriye dönmez.

Esmâ-i hüsnâyı kendi derinlikleriyle duyma ve bilme, kul için bir ilâhî mevhibe, O’nun ruhunu iğna edecek leddünnî bir haz, zâhir ve bâtın hâsseler için de O’nu görme, O’nu bilme, O’nu duyma ve O’nun tarafından görüldüğünün, bilindiğinin şuurunda olma mârifetidir ki, bu ufku idrak edenler “billâh” der işler, “bismillâh” der başlar, her işini O’na bağlar ve Bediüzzaman ifadesiyle “lillâh”, “li-

vechillâh”, “lieclillâh” rızası dairesinde harekât ve sekenât-larıyla ömürlerinin saniyelerini seneler hükmüne getirebi-lirler. Kul O'nun kulu, esmâ O'nun isimleri, bu isimlerle çağrılan O, yönelinen kapı da O'nun kapısı olduktan sonra niye olmasın ki!

(Fethullah Gülen, Sızıntı, Şubat 2006, Cilt 28, Sayı 325)

ÖNSÖZ

Bize Rabb'imizi tanıtan üç küllî (genel) muarrif (tanıtıcı) vardır. Bunlar; Kur'ân-ı Kerim, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve kâinat kitabıdır. Rabb'imiz'in güzel isimleri demek olan “**el-Esmâu'l-Hüsna**” konusunu ele alırken tabii ki her şeyden önce bu üç kaynağa müracaat etmek gereklidir. Çünkü Rabb'imizin isimleri, onu tanıtan Kur'ân'da pek çok kez anlatılmış, Efendimiz'in hayatında ve sözlerinde yerini almış, varlık aleminde de tecellîleri makes bulmuştur. Bundan dolayı çalışmamızın içinde yer alan hemen her konunun Kur'ân-ı Kerim'den asıl kaynağını göstermeye gayret ettik. Konular ile alâkalı olan Peygamber Efendimiz'in sözlerine de müracaat ederek en temel iki kaynaktan yararlanmaya çalıştık. Bize Rabb'imizi tanıtan üçüncü tanıtıcı olan kâinat kitabının, bu vazifeyi nasıl icra ettiğini de en geniş ve özel anlatımlarıyla Risale-i Nur Külliyyatı'nda bulduk. Risale-i Nur'u bu gözle inceledikten sonra gördük ki, Nur Külliyyatı neredeyse başından

sonuna kadar Allah'ın isimlerinin cilvelerinden ve tecellilerinden bahsediyor. Değınmeden geçemeyeceğımız diğđer bir nokta da M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin eserlerinde konu ile ilgili çok geniş bilgilere yer verildiğidir. Üç cildi yayına hazırlanmış olan Kalbin Zümrüt Tepeleri adlı eser başta olmak üzere pek çok eserinde Allah'ın isim ve sıfat tecellilerinden bahsettiğini gördüğümüz Hocaefendi, eserlerinin pek çoğunda değindiğı bu bakış açısı ile Nur Risalelerindeki konu ile ilgili hususlara da açıklık getirmekte ve derinliğı vicdanda duyulmuş pek çok irfan kaynaklı yeni bilgilerden söz etmektedir.

Bu arada řu hususu hatırlatmadan geçmenin de doğru olmadığı kanâatini taşıyoruz. Allah'ın isimlerini anlatmak ve bu konuda bir çalışma yapmak, öncelikle onları çok iyi anlamaya, ruha mal etmeye ve varlık dünyasındaki her bir yaratıkta O'nun (*celle celâluh*) icraatlarını görmeye bağlıdır. Mânâ aleminin sultanları nice veli kullar vardır ki, “**Esmâ-i Hüsnâ**” konusunu ya dile getirmemişler, ya da bunu anlatmanın zorluğunu ifade etmişlerdir. Zira bu hususta söz söylemek, hem itikadi olarak yanlış olmayacak şekilde kelimeleri çok iyi seçmeye bağlıdır, hem de bu konu ne bir edebiyat, ne de başka bir konu kadar rahatlıkla kalem oynatılacak bir alan değildir.

Bütün bunların bilincinde ve şuurunda olarak, bu çalışmanın değerinin konu ile ilgili olarak faydalandığımız kaynakların kadri ve kıymetine göre bilinmesini arzu ediyoruz. Bu bilgilerin derli toplu bir hâlde bir araya getirilmesi, belirli bir plan dahilinde sizlere ulaştırılması fikri böyle bir ça-

lışmanın saiki olmuştur. Allah'ın isimleri konusunda böyle bir çalışma ile “**Marifetullah**”a giden yolda sizlere küçük de olsa bir ışık olabilmek niyeti, Allah'ın kâinat kitabında yakalayacağınız O'na dair bin bir esmâ cilvelerinden birisine vesile olabilmek arzusu, olay ve hâdiseleri değerlendirirken her bir şeyde O'na (celle celâluh) ait olan küçük de olsa bir icraatı görmenize yardımcı olabilmek recası, bizi böyle bir çalışma yapmaya sevk etmiştir.

Süleyman BOSNALI

Kasım 2005, İstanbul

BİRİNCİ BÖLÜM
ESMÂ-İ HÜSNÂ'YA GİRİŞ

ESMÂ-İ HÜSNÂ'YA GİRİŞ

1- İsim ve Esmâ Nedir?

“İsim” sözlük anlamıyla bir şeyin zihinde doğmasını sağlayan işaret ve alâmet demektir. Örfte ise, “tek başına anlaşılır bir mânâyâ işaret eden kelime” diye tarif edilir ki, o mânâyâ veya onun dışta veyahut zihinde gerçekleşen asıl şekline “müsemmâ” denilir.

Yaygın görüşe göre, ismin aslı, kökü arapça olan “sü-müv = yücelik” kelimesidir. Yine bir arapça kelime olan ve damgalama mânâsına gelen “Vesm” kelimesinden olması da mümkün görülmüştür. Bu kelimenin çoğulu, “esmâ” veya “esâmî” şeklindedir ki, bunlar dilimize mâl olmuş kelimelerdir. Sıfatlar da aslında ismin kısımlarındandır. Bunun için isimler özel isim veya cins isim veya umuma (*genele*) delâlet eden isim diye kısımlara ayrıldığı gibi zat ismi veya sıfat ismi diye de birbirinden ayrılır. Yüce Allah’ın Esmâ-i Hüsnâ’sında bu farkın önemi vardır. İsim, aslında “ad” ve “nam” ile eşanlamlı olmakla beraber dilimizde biz bunları ince farklarla kullanırız. “Ben bu işi falan kimse namına

yapıyorum.” yerinde “falancanın adına veya ismine yapıyorum” diyemiyoruz. Aynı şekilde “insan bir isimdir” deriz de “bir addır, bir namdır” demeyiz. Öyle zaman olur ki “o adamın adı” yerine “o zatın ismi” demeyi tercih ederiz.¹

İlâhîyat alanında isim veya sıfat terimi “**zât-ı İlâhîyye-ye nispet edilen mânâlar**” diye tarif edilir. Bazı alimler, Allah’a izâfe edilecek bütün kavramların isim olduğunu, “mevsûfa yüklenmiş ârazilardan başka bir anlam taşımayan sıfat kelimesinin O’na nispet edilemeyeceğini öne sürerlerse de,² bunun doğru olduğunu kabul etmek zordur. Zira sıfat kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de geçmemekle birlikte hadislerde yer almış ve İslâm literatüründe Allah’a yaraşır bir muhtevâ ile kullanılagelmiştir.

2- İsim Kelimesinin Çağrıştırdığı Diğer Kavramlar

Allah’ın isimlerinin söz konusu olduğu pek çok yerde **Zat, sıfat, şe’n** (çoğulu şuûn), **âsâr, ef’âl** gibi kavramlarla da karşılaşırız. Allah’ı tanımak ve O’na ibadet etmek üzere yaratılmış bulunan insanın mahiyetine, Allah’ı tanınmasına vesile olacak birçok manevî cihaz yerleştirilmiştir. İnsan bunların yardımıyla, Cenab-ı Hakk’ın isim, fiil, sıfat ve şunâtını bir derece bilebilir.

Meselâ, ikram etmek bir fiildir. Bu fiili icra edene ‘**mükrim**’ ismi verilir. Bir kişi ikram etme özelliğine sahipse, bu,

¹ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, “smv” md.; Mütercim Asım, *Kâmus Tercümesi*, “smv” md. *el-İsfahani, el-Müfredat*, “smv’ md. Ayrıca bkz.: Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili, Fatıha*, 1, Eser Yayınevi, İstanbul

² İbn Hazm, *el-Fasl fi’l-milel ve’l-ehva ve’n-nihal*, 2/120, 150-151, 173, Mektebetu Ukaz, Cidde, 1982.

onun için güzel bir sıfattır. İkrâm edicilik ise güzel bir hâl ve yüksek bir meziyettir. Buna göre, Mükrim **'isim'**, ikram **'fiil'**, ikram edici olma **'sıfat'**, ikram edicilik ise bir hâl, bir **'şen'**dir.

“Rahmâniyet, rahîmiyet, hakimiyet, âdiliyet gibi tabirler, Cenab-ı Hakk'ın hem isim, hem fiil, hem sıfat, hem şe'nlerine işaret ederler.”³

Bu misâl gibi, Cenâb-ı Hakkın, mesela, rezzakiyeti yani rızık verici olması onun mukaddes şununatındandır. Allah, mahlukatına rızık verici olma sıfatına sahiptir. Bu sıfatını icra etmeyi dilediğinde terzik (rızıklandırma) fiilini icra eder ve Rezzak ismi böylece tecelli etmiş olur.

Şununat'a gelince bu kelime, şe'nin çoğuludur. Şe'n için Türkçemizde tam bir karşılık bulamıyoruz. En yakın mânâ olarak **“şan, hâl, tavır, kabiliyet”** mânâlarını görüyoruz. Hâlık (yaratıcı) Allah'ın bir ismidir. Hâlıkîyet ise şe'nidir. Yâni, yaratıcı olmak Allah'ın şânındandır. Bu hâlıkîyetini icra etmek diledi mi bu dilemeyi, yâni bu iradeyi, ilim, kudret gibi sıfatlar takib ediyor ve halk (yaratma) fiili icra ediliyor. Böylece yaratılan o mahlûkta Hâlık ismi tecelli ediyor.

Terbiye edici mânâsına gelen Rab da Cenâb-ı Hakk'ın bir başka ismidir. Rubûbiyet (terbiye edici olmak) ise Allah'ın bir şe'nidir.

Bütün İlâhî isimler böylece düşünülduğünde herbirinin şununat-ı ilâhiyyeden bir şe'ne dayandığı anlaşılır. Her isim, bu yönüyle, aynı zamanda bir sıfattır.⁴

³ Bediüzzaman Said Nursi, *Şualar*, 4. Şua.

⁴ risaleinurenstitusu.org

Âsâr, eser kelimesinin çoğulu olup ‘izler, yapılan bir icraatın nişaneleri’ gibi mânâlara gelmektedir. **Ef’al** ise fiiller mânâsına gelir.

Diğer bir bakış açısıyla, şe’n-i Rububiyet, Sifât-ı Sübhâniye, Esmâ-î İlahiye hilkate doğru gelir yani tecellileri **ef’âl** alemine akseder ve ortaya **âsâr** çıkar. Mesela bizler hepimiz âsâr içinde mütalâa ediliyoruz.

Aslında “**Şe’n-i Rububiyet** pek çok alimin üzerinde durduğu ama çok da anlaşılmayan bir ıstılahtır. Bu ıstılah doğrudan doğruya Zat-ı Uluhiyet’le alakalıdır. Bu yüzden bazıları bu kavramı hiç tahlil etmeye yanaşmamışlardır. Kur’ân-ı Kerimde ‘**şe’n**’ kelimesi, “O, her an yeni tecellilerle her şeye müessirdir.” (Rahmân, 55/29) şeklinde geçmektedir. Bu ifadeyi kelimeler de kullanmışlardır. Fakat Bediüzzaman hazretleri şe’n kelimesine, “**terakkinin basamaklarından biri, belli seviyede mütalaaların çıktığı yer**” gibi mânâlar veriyor. Mesela Cenâb-ı Hakk’ın “Hayat” sıfatını ele alalım. Hayat, Zât-ı Uluhiyet’te gerçek hayata esas teşkil edebilecek; münezze, mukaddes, m überrâ ve sadece Zât-ı Uluhiyet’e şâyeste bir şe’n, tabir caizse bir kabiliyettir. Bunun yanısıra aynı ölçülerde bir “irade”, “kudret”, “sem”, “basar”, “kelam” kabiliyeti de var. Bunlar hakiki anlamda irade, kudret, sem’, basar ve kelâm değil, aksine birer sıfat ve bu sıfatların dayandığı şe’ndir ki, “**şuûnât-ı ilahiye**” buna denilmektedir. Böyle bir yorumu yapabilmek bir ufuk meselesidir, bir idrak mevzuudur. Bu tür şeyler, seyr-i sülûk-i rûhanîde belli mertebelere ulaştıktan veya Cenâb-ı Hakk’ın cezb u incizabıyla bunları kavradıktan sonra ancak söylenebilir. Yoksa insanın ko-

nuştığı şey sadece başkalarının söylediği şeyleri nakilden ibaret kalır.

Bütün isimlerin bir Zât-ı Uluhiyet'e bakan yanları, bir de ef'al ve âsâr alemine bakan yanları vardır. Onun için tekrar ifade etmek gerekir ki; *ef'al ve âsâr aleminde neyi tahlil etmek istiyorsak en sıhhatli kaynak Esmâ-i İlahiyedir, ona müracaat etmek gerekir.*"⁵

Esmâ kelimesinin çağrıştırdığı bu kelimelerin tam olarak mânâlarını idrak edemesek de bunların tecellilerini bilmek ve bu konuda bilgi sahibi olmak, insana bu kavramların anlaşılması adına yol gösterici olabilir.⁶

Kamil mânâda Allah'ı tanımak zulmanî ve nuranî yetmiş bin perdelerden geçmeyi gerektirir. Maddi ve ekvanî olan perdeler zulmanî, esmâî ve sıfatî olan perdeler nuranidir.⁷ Yüzlerce ilimde otorite bir zâtın derslerine muhatap olan bir çocuk, her geçen gün o zatın ilmine daha iyi muhatap olur. Her yeni öğrendiği bilgi, adeta bir perdeyi daha aşmaktır. Onun gibi, her insan aklıyla, kalbiyle, la-tifeleriyle Allah'a muhatap olur. Kâinatın İlahî bir san'at eseri olduğunu anlamasıyla her varlığı O'na delalet eden işaretler olarak görür. Resimden ressama, nakıştan nakkaşa, eserden müessire intikal tarzında varlıklardan Allah'a yollar bulur. Mevcudatta cilveleri tezahür eden İlahî isimlerin farkına varır, isimlerden sıfatlara, sıfatlardan şununat ve Zata ulaşır.⁸

⁵ Herkul.org, 'Kırık Testi', 24.08.2004

⁶ Bu kavramların tecellileri adına geniş bilgi için bkz.: Sızıntı, Ocak 2001, cilt: 22, sayı: 264

⁷ Sözler, s. 182.

⁸ risaleinurenstitusu.org, 08.02.2002

3- İsimler ve Sıfatlar, Zât'ın Aynı Mıdır Gayrı Mıdır?

Esmâ-i İlâhiye sıfatlara dayanır. Mesela Allah'ın Semî' ismi **sem'** sıfatına, Basîr ismi **basar** sıfatına, Hayy ve Muhyî isimleri **hayat** sıfatına dayanır. Bediüzzaman hazretlerinin bir yerdeki yaklaşımıyla, Esmâ-i İlâhiye'nin ortaya çıkışı böyledir. Bir sıfata bazen değişik isimler de raci olabilir. Yalnız bu noktada şu ayırımın yapılması gerekir: Zât-ı Uluhiyet'in isimleri Zâtının aynı değildir. Ehl-i Sünnet bu ince ayırımı **“sıfatlar Zât'ın ne aynı, ne gayrıdır”** demek suretiyle yapmış ve bu vartadan sakınmıştır. Aslında bu yaklaşım, İmam Ebû'l-Hasen el-Eş'arî Hazretleri'nin, **insanları düşünce inhirafından kurtarma adına ortaya attığı kurtarıcı bir simittir.** İşin aslı bunun da tam anlamıyla ne demek olduğunu pek bilemiyoruz. Aliyyü'l-Kari, İmam Eş'ari'nin bu düşüncesini manzum olarak şöyle ifade eder: “Sıfâtullahi leyset ayne Zâtin / Ve lâ gayrin sivâhu ze'n-fisâli - Sıfatullah Zâtının aynı değildir, fakat ondan ayrılabilir şekilde gayrı da değildir.” İmam Eş'ari bu mütalaa ile Mutezile'nin sıfatları inkar edip, “bunlar Zât'ın aynıdır; yani mesela hayat, Allah hayattadır, dolayısıyla hayatla tecelli eder” demelerinin önünü kesmek istemiş ve Zât-ı Ulûhiyet sadece Zât-ı Baht'tan ibaret değildir mülâhazasını ortaya koymuştur.

O dönemde cereyan eden bu tartışmalarda, birileri de çıkıp “Sıfatlar Zât'tan gayrıdır” demiş ve bu defa tartışmalar taaddüd-ü kudema etrafında dönmüştür. Yani Allah hem Vahid ve Ehad hem de sem', ilim, irade, basar, hayat gibi bir çok kadim sıfatı var. **İşte “Allah'ın sıfatları**

Zâtının ne ayındır ne de gayrıdır”, bu vartalardan insanı kurtaran bir yaklaşımdır ve bütünüyle **tekniktir**. Aslında bunlar, kelam kitaplarına, o mevzuda yazılmış şerhlere vakıf olan insanların müzakere edebileceği konulardır.

Bizler, sıfatların her birerlerine raci isim veya isimleri de yine teorik olarak biliyoruz. Fakat ufku o aleme ulaşan birisi mesela Abdulkadir Geylani Hazretleri diyor ki, **“Esmâyı müsemmâdan gayrı göremez arif.”** Bunun mânâsı, ‘arif baktığı her şeyde, ef’alde, esmâda sadece Müsemmâ-i Akdes’i görür’, demektir. Çünkü Üstad’ın yaklaşımıyla “Allah, isimleriyle malum, sıfatlarıyla muhat”tır. İsimle sıfatın ayrılmasının sebebi Zât çerçevesini belirlemek içindir. Bunun için “sıfat”lar denir. Çünkü O’nu sınırlamak, bir çeper içine almak mümkün değildir. Zira O’nun zıddı da niddi (benzeri) de yoktur ki O’na çeper olsun.⁹

4- Esmâ-i Hüsnâ Ne Demektir?

İsmin çoğulu olan esmâ ile “güzel, en güzel” anlamındaki hüsnâ kelimelerinden oluşan Esmâ-i Hüsnâ (el-esmâü'l-hüsnâ) tamlaması, âyet ve hadislerde Allah’a nispet edilen isimleri ifâde eder.¹⁰ Sadece Kur’ân’da geçen ilâhî isimler **100**’den fazladır. Değişik hadislerde Allah’a nispet edilen başka isim-

⁹ Herkul.org, ‘Kırık Testi’, 24.08.2004.

¹⁰ Bu ibârenin bazen “Esmâü'l-Hüsnâ” şeklinde, Arapça isim tamlaması yapısında kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım şekli Arapça dilbilgisi kurallarına aykırıdır, dolayısıyla anlamı da yanlış olmaktadır. “Hüsnâ”, “en güzel” anlamına gelen bir sıfattır. Arapça’da sıfat olan bir kelime ile, belirtilen şekilde isim tamlaması yapılamaz. O bakımdan, ya “Esmâ-i Hüsnâ” şeklinde Farsça tamlama olarak, ya da “el-Esmâü'l-Hüsnâ” şeklinde Arapça tamlama olarak kullanmak gerekmektedir.

ler de mevcuttur. Esmâ-i Hüsnâ tamlamasının, geniş anlamıyla bunların hepsini içine almakla birlikte ıstılah olarak daha çok **doksan dokuz** ismi ifade ettiği kabul edilir.

Esmâ-i Hüsnâ tamlamasında yer alan **“hüsnâ”** kelimesi **“güzel”** mânâsında sıfat veya **“en güzel”** anlamında ism-i tafdîl sayılmıştır.¹¹ Her iki hâlde de buradaki güzellik bir gerçeği vurgulamakta olup Allah'ın güzel olmayan bir isminden söz edilemeyeceği için bunun zıddını düşünmeyi akla getirmez.

İlâhî isimlerin güzellikle nitelendirilmesinin sebeplerini Ebû Bekir **İbnü'l-Arabî** şöyle sıralamaktadır:

1. Esmâ-i Hüsnâ, Allah hakkında yücelik ve aşkınlık ifâde eder ve kullarda *saygı hissi uyandırır*.

2. Zikir ve duâda kullanılmaları halinde kabul edilmeye vesile olur ve *sevap kazandırır*.

3. Kalplere huzur ve sükûn verir, *lütuf ve rahmet ümidi telkin eder*.

4. Bilginin değeri, bilinenin değerine bağlı bulunduğu ve bilinenlerin en şerefli de Allah olduğu için Esmâ-i Hüsnâ bilgisine sahip olanlara bu bilgi, *meziyet ve şeref kazandırır*.

5. Esmâ-i Hüsnâ Allah için vâcib, câiz ve mümteni' olan sıfatları içermesi sebebiyle *O'nun hakkında yeterli ve doğru bilgi edinmemize imkân verir*.¹²

Fahreddin **er-Râzî** ise **“hüsnâ”**nın bu mânâlarından Allah'a ait olanları zikretmekle yetinerek O'nun hakkında

¹¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “hsn” md., Kahire, tsz.; Ebü'l-Beka, *el-Külliyât*, “hüsn” md., Bulak, 1281.

¹² İbn Arabî, *el-Emedul-Aksâ fî Şerhi Esmâillahi'l-Hüsnâ*, s. 4-5, yy., tsz.

kullanılacak güzel kavramının kemâl ve celâl niteliklerini dile getirdiğini ifâde etmiştir.¹³

5- Esmâ-i Hüsnâ'nın Sayısı

Allah'ın zâtı bir, güzel isimleri ise pek çoktur. Allah'ın doksan dokuz ismi, hadis-i şeriflerde bildirilmiştir. Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) nakledilen bir hadis-i şerifte Peygamberimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğu rivâyet edilir: *"Yüce Allah'ın bir eksiğiyle yüz ismi vardır. (yani doksandokuz). Kim onları sayarsa cennete girer. O tektir, tek'i sever."*¹⁴

Bu konuda ilk akla gelen husus, sayıyı **doksan dokuz** olarak belirleyen ve müslümanlar arasında meşhur olan hadistir. Ebû Dâvud ile Nesâî dışında Kütüb-i Sitte'de Ahmed bin Hanbel'in el-Müsned'inde, Nesâî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sında¹⁵, Hâkim'in Müstedrek'i ile diğer hadis mecmualarında yer alan¹⁶ ve hepsi de Ebû Hureyre'ye ulaşan rivâyetlerin muhtevâsı iki kısma ayrılır. Bütün rivâyetlerin kaydettiği birinci kısmın meâli şöyledir: *"Allah'ın doksan dokuz -yüzden bir eksik- ismi vardır. Bunları sayan, ezberleyip benimseyen (ihsâ) cennete girer."* Hadisin bu kısmını içeren bazı rivâyetlerin sonunda; *"O tektir, tek olanı sever"* şeklinde bir ilâve de mevcuttur.

Ebû Hüreyre hadisine yer veren **on beş** civarında ana hadis kaynağı içinde sadece Tirmizî ile İbn Mâce rivayetlerinde hadisin metninde, doksan dokuz isim ihtivâ eden

¹³ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb* (Tefsir-i Kebir), 15/66, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Tahran, tsz.

¹⁴ Buhârî, *Şurut* 18; Müslim, *Zikr* 5, 6 .

¹⁵ *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 1/16-17.

¹⁶ Suyûtî, 3/613.

bir liste ikinci kısım olarak bulunmaktadır. Tirmizî, hadis için kaydettiği **dört ayrı senedin** sadece birine¹⁷, İbn Mâce de **iki senedin** birine isim listesini ilâve etmiştir.¹⁸ Buna karşılık Buhârî, Müslim, es-Sünenü'l-Kübrâ'sında Nesâî ve hadisi **yedi ayrı senedle** tekrarlayan Ahmed bin Hanbel,¹⁹ bu listeye yer vermemişlerdir. Tirmizî'nin Sünen'inde kaydedilen liste **lafza-i celâl** ile başlayıp **Sabûr** ismiyle sona ermekte ve daha sonra İslâm dünyasında meşhur olmuş şekliyle doksan dokuz ismi içermektedir. Bunların İlk on dördü Haşr sûresinin son âyetlerinde²⁰ sıralandığı şekliyle alınmıştır. İbn Mâce'nin rivâyet ettiği listede ise bu düzen korunmadığı gibi farklı isimler de yer almış, ayrıca metnin sonundaki **Ehad ismiyle sayı 100**'e çıkarılmıştır.

Esmâ-i Hüsnâ hadisi Ebû Hureyre'den başka Selmân-i Fârisî, Abdullah İbn Abbas, Abdullah İbn Ömer ve Hz. Ali'den de farklı şekillerde rivâyet edilmiştir. Müfessir İbn Atıyye, Ebû Hureyre hadisinde liste dışındaki kısmın mütevâtir olduğunu ileri sürmüştü de İbn Hacer bunun doğru olmadığını, bu bölümün olsa olsa meşhur derecesine çıkabileceğini belirtmiştir.²¹ Fahreddin **er-Râzî** ise bu farklılığı, beş vakit namaz içinde "orta namaz"ın,²² Ramazan ayı içinde Kadir gecesinin gizlenişi gibi doksan dokuz ismin bütün **İlâhî isimler içinde gizli tutulmuş** olmasıyla açıklamıştır.²³

¹⁷ Tirmizî, *Daâvât* 82, 83, Hadis no: 3507.

¹⁸ İbn Mace, *Du'â* 10.

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/258, 267, 314, 427, 499, 503, 516.

²⁰ Bkz. Haşr, 59/22-24.

²¹ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, 7/213, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 11/218-219, Dâru'l-Ma'rîfe, Beyrut, tsz.

²² *Salât-ı Vustâ*, bk. Bakara, 2/238.

²³ Râzî, *Levâmi'u'l-Beyyînât Şerhu'l-Esmâi'llâhi Teâlâ ve's-Sıfat*, s. 77-78, Darü'l-Kitâbi'l-

Hadisin birinci kısmındaki doksan dokuz sayısına, “Neden daha fazla veya daha az değil?”; yüzden bir eksik kaydına ise, “Bu değişik ifâdenin amacı nedir?” şeklinde itirazlar yöneltilmiştir. **Yüzden bir eksik kaydının** doksan dokuz sayısını belirgin hale getirme amacını taşıması kuvvetle muhtemeldir. Arap dilinde, harflerde noktaların kullanılmadığı dönemlerde, doksan dokuz ile yetmiş yedinin benzer şekilde yazılması sebebiyle sayının yetmiş yedi değil, doksan dokuz olduğunu vurgulamak maksadıyla bu kaydın râviler tarafından eklenmiş olduğu da düşünülebilir. Öte yandan hadisteki doksan dokuz sayısının sınırlandırıcı değil, çokluktan kinâyeye olduğunu söyleyenler de vardır. Hatta **Nevevî** bu konuda ittifak bulunduğunu kaydeder. Çünkü Hz. Peygamber duâ mahiyetindeki bir hadisinde Allah'ın, Kitabında beyan ettiği veya yaratıklarından herhangi birine öğrettiği isimlerinden başka gayb ilminde sakladığı isimlerinin de mevcut olduğunu ifâde etmiştir.²⁴

Ayrıca namazlardan sonra okunan doksan dokuz tesbihte olduğu gibi bu sayının da Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla bildirilmiş bir özelliği bulunabilir. Bazılarına göre ise söz konusu hadisteki isim sayısı doksan dokuz değil **100**'dür. Bu durumda İbn Mâce rivâyetinde yer alan “**vitr**” ismini, yahut listenin başındaki gâib zamirini veya “**ellezî lâ ilâhe illâ hû**” ibâresini sayıya almak gerekecektir. Abdülkâhir el-Bağdadî ile Fahreddin er-Râzî gibi bazı müellifler, **tek sayının önemi** üzerine bazı açıklamalar da yaparlar.²⁵

Arabi, Beyrut, 1984.

²⁴ Nevevî, *Sahîh-i Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, 17/5, Mektebetu Mısriyye, yy., tsz.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/391, 452; Hâkim, 1/509.

²⁵ Abdülkâhir el-Bağdadî, *el-Esmâ' ve's-Sifât*, s. 49-50, yy., tsz.; Râzî, *Levâmiu'l-Beyyânât*,

Birçok âlim, Ebû Hureyre hadisinin ikinci kısmındaki doksan dokuz ismin asıl metinde bulunmayıp râvi tarafından eklendiği görüşündedir. Listenin Buhârî ile Müslim'de yer almayışı da bununla açıklanmıştır. Nitekim listeye yer veren iki muhaddisten **Tirmizî**'de bulunan yirmi beş isim **İbn Mâce**'de, onda bulunan 100 isimden yirmi altısı da Tirmizî'de mevcut değildir. İki listenin toplamı ise **125** isme çıkmaktadır.

Bununla birlikte Kur'ân'da yer aldığı halde bu iki rivâyette görülmeyen isimler bulunduğu gibi, aynı kökten türeyen veya ayrı kökten olmakla birlikte aynı mânâyâ gelen isimler de listede mevcuttur.²⁶ Kaynakların belirttiğine göre hicrî II. (miladî VIII.) yüzyıldan itibaren doğrudan doğruya Kur'ân-ı Kerîm'den **Esmâ-i Hüsnâ listeleri** çıkarma çalışmalarına başlanmıştır. Bu teşebbüslerde İbn Abbas ile İbn Ömer'den nakledilen şu hadisin de etkisi olmuştur: "*Allah'ın doksan dokuz ismi vardır ki onları sayan cennete girer, onlar Kur'ân'da mevcuttur.*"²⁷ Bazı âlimler meşhur hadiste bulunup da Kur'ân'da yer almadığını tespit ettikleri isimleri oradan tamamlamaya çalışmışlar, bazıları da kendilerinin koyduğu bazı ölçüler çerçevesinde yeni tespitler yapmışlardır. **İbn Hacer**, Tirmizî'nin listesinde yer aldığı halde Kur'ân'da bulunmayan isim sayısını **yirmi yedi** olarak belirlemiş ve bunların yerine Kur'ân-ı Kerîm'den aynı sayıda isim bularak yeni bir liste düzenlemiştir. Fakat bu yeni listede de lafız ve mânâ bakımından tekrar eden isimlerin

s. 81-82.

²⁶ Abdülkâhir el-Bağdadî, *el-Esmâ' ve's-Sifât*, s. 48; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sifât*, s. 32; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3/257, Beyrut, 1969; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 11/219.

²⁷ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 3/615

bulduğuna, bunların listeden çıkarılarak yerlerinin sahih hadislerle doldurulmasının gereğine de işaret etmiştir.²⁸

Daha ilk dönemlerden itibaren Kur'ân'dan doksan dokuzluk liste çıkarma denemeleri yapılmıştır. Meselâ Esmâ-i Hüsnâ'nın etimolojisiyle ilgili müstakil bir eser kaleme alan **Zeccâcî**, Ebû Zeyd el-Ensârî'nin Kur'ân'dan çıkardığı ve Süfyân b. Uyeyne'nin de tasvip ettiği **doksan dokuzluk** bir listeyi sûreleriyle birlikte vermiştir.²⁹ Ca'fer es-Sâdık'ın da doksan dokuz ismin Kur'ân'da mevcut olduğunu söylediği nakledilmiştir. Ancak Fâtîha'dan İhlâs sûresine kadar yirmi sekiz sûrede (bazılarına göre de otuz üç sûrede) gösterilen isim sayısı **111**'e çıkmaktadır.³⁰ Doksan dokuzluk listede bulunup da Kur'ân'da yer almayan isimlerin sayısını yirmi beş olarak gösteren **İbnü'l-Vezîr** ise Kur'ân-ı Kerîm'de mevcut olan ilâhî isimlerin en sahih ve en makbul isimler olduğunu, kimseyi taklit etmeden bizzat kendisinin Allah'ın kitabında tespit ettiği isimlerin **155**'e ulaştığını ve fiillerden çıkarılabilecek isimlerle (bazıları bunların sayısını 1000'e kadar çıkarmaktadır) selbî-tenzîhî isimlerin bu sayıya dâhil olmadığını belirtir.³¹ Fakat **İbnü'l-Vezîr**'in kitabında yer alan isimlerin **167** olduğu görülmektedir. Bu tür tespitler sonunda verilen listelerin zaman zaman bizzat tespit bulunanın belirlediği sayıya bile uymamasının sebebi, eş anlamlı kelimelerin tekrarı, izâfet vb. bir bağlantı ile oluşan veya fiil kipiyle geçen bir kavramdan türetilen isimlerin alınıp alınmaması hususundaki tereddütler, dikkatsizlik ve bir de istinsah hatası olarak düşünülebilir.

²⁸ *Fethu'l-Bârî*, 11/222, 224

²⁹ Zeccâcî, *İştikaku Esmâ'illâh*, s. 19-21, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1986

³⁰ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 3/615-616, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1993

³¹ İbnü'l-Vezîr, *İsârul-Hak*, s. 158-162, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.

Şîî literatüründe doksan dokuz ismi bildiren hadis Hz. Ali'den rivâyet edilerek liste verilmekte,³² bazı kaynaklarında ise Ali ile Ebû Hüreyre rivâyeti birleştirilerek sayı **133'e** çıkarılmaktadır. Şîî âlimlerinin Kur'ân'dan çıkardığı esmâ sayısının **127** olduğu ifâde edilmektedir. Daha çok bu âlimlerin önem verdiği Cevşen-i Kebîr'de ise her biri onar isim içeren 100 bölüm halinde 1000 isim mevcuttur ki bu isimlerin sayısının **1001** olduğu Bediüzzaman hazretleri tarafından da ifade edilmektedir.

Allah'ın isim veya sıfatları O'nun zâtına nispet edilen mânâ ve kavramlardan ibârettir. Bu kavramlar şekil itibarıyla isim, fiil veya zarf alabileceği gibi izâfet veya başka yollarla oluşmuş bir terkip halinde de bulunabilir. Kur'ân-ı Kerîm'in edebî üslûbu gereği aynı kökten gelen veya ayrı köklerden olmakla birlikte eş anlamlar taşıyan isimler de az değildir, İslâm'a mahsus ulûhiyyet inancında ilim, kudret ve yaratıcılık büyük bir yer tutar ve Kur'ân âyetlerinin temel örgüsünü oluşturur. Bundan dolayı çeşitli kalıplarla Allah'a nispet edilen fiillerden birçok isim ve sıfat türetmek mümkündür. Konuyla ilgili çalışmalarda Kur'ân-ı Kerîm'den değişik sayılarda Esmâ-i Hüsnâ tespit edilmiştir. **Abdülkadir el-Kureşî**'nin Hattâbî'den naklen Ebû Abdullah ez-Zübeyri'ye nispet ettiği listede Kur'ân'dan çıkarılan esmânın **313** olduğu ifâde edilmekte ve bunlar alfabetik sıraya konularak verilmektedir.³³

Kur'ân-ı Kerîm'in incelenmesi ve muhtelif hadis kaynaklarının taranması sonunda İlâhî isim veya sıfat sayılan

³² Meclîsî, *Bihârul-Envâr*, 4/186-187, Müessesetü'l-Vefa, Beyrut, 1983.

³³ el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-Mudîyye*, 1/22-28, Kahire, 1978.

birçok kavramın ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca bunlara naslarda geçmediği hâlde kelâm, tefsir ve tasavvuf literatüründe kullanılan, müslüman toplumların dil ve edebiyatlarında yer alan kelime ve terkipleri de eklemek gerekir. Kur'ân'da yer aldığı halde³⁴ orada Allah'a nispet edilip edilmediği tartışmalı olan isimlerden biri “**şey**”dir. Bazıları, kelimenin yeterince kemal ifâde etmediğini ileri sürerek Allah'a nispet edilmesini doğru bulmamışsa da, Mâtürîdî ve Kâdî Abdülcebbar'dan itibaren âlimlerin çoğu “mevcut” mânâsına aldıkları “**şey**”in zât-ı İlâhîye'ye nispetini câiz görmüşlerdir. **Mevcûd** kelimesi de aynı nitelikte görülmüştür. Kur'ân'da yer alan evvel ve âhir isimleri, zât-ı İlâhîyenin varlığı için başlangıç ve sona erişmenin düşünülemeyeceğini vurgular. Bu nitelikleri ifâde etmek üzere İslâm düşünce tarihinde kadîm, ezeli, bâkî, dâim, vâcibü'l-vücut li-zâtihi (mevcûdiyeti için başkasına muhtaç olmayan) gibi kelime veya terkipler kullanılmıştır. Özellikle kelâm literatüründe kullanılan **Sâni'** ismi “bilgi, mahâret ve incelikle yapan, yaratan” mânâsına gelip Kur'ân-ı Kerîm'de fiil ve mastar şeklinde Allah'a nispet edilmiştir.³⁵

Ebû Hüreyre rivâyetindeki doksan dokuzluk listede bulunmayan bazı isimler çeşitli hadis kaynaklarında Allah'a nispet edilmiştir. Bunlar arasında **Vitr**,³⁶ **Mukallibul-kulûb**, **Mûsârriful-kulûb**,³⁷ **Subbûh**, **Kuddûs**,³⁸ **Cemîl**³⁹ en çok kullanılanlardır. Bir hadiste “*Dehre sövmeyiniz, zira*

³⁴ Bkz. En'âm, 6/19; Kasas, 28/88.

³⁵ Tâhâ, 20/41; Neml, 27/88.

³⁶ Vitr, bir, tek mânâlarına gelmektedir. Buhârî, *Daâvât* 68

³⁷ Yani kalpleri halden hale çeviren. Buhârî, *Kader* 14, *Tevhid* 11

³⁸ Her zaman ve her dilde yüceltilen: Müslim, *Salât* 223

³⁹ Müslim, *İmân* 147

-sizin telakkinize göre- dehr Allah'tan başka bir varlık değildir” denilmişse de⁴⁰ burada İlâhî kudretle gerçekleşebilen olayları “mutlak zaman” anlamındaki dehre nispet eden Câhiliye anlayışına⁴¹ karşı gizli bir eleştiri bulunduğundan, hadiste yer alan **dehr**'in Esmâ-i Hüsnâ'dan sayılması mümkün değildir. Ancak Esmâ-i Hüsnâ'dan **adl** isminin “**âdil**” anlamında kullanılması gibi bu hadisteki dehr kelimesinin de “**dâhir**” (olayları yöneten, çekip çeviren) mânâsında isim olduğunu, dolayısıyla Esmâ-i Hüsnâ'dan sayılması gerektiğini ileri sürenler de vardır⁴² ki bu da iyi bir tevildir.

Âyet ve hadislerde Allah hakkında “**ene**” (ben), “**nah-nü**” (biz), “**ente**” (sen), “**hüve**” (o) zamirleri de kullanılmıştır. Kur'ân'da daha çok Hz. Mûsâ ile Meryem'den bahseden Tâhâ ve Meryem sûreleri mütekellim (birinci tekil şahıs) zamirlerinin çok kullanıldığı örnek sûreler olarak zikredilebilir. İslâm'da en faziletli ibâdet kabul edilen namazda daima tekrarlanan ve Allah ile kul arasındaki ilişkiyi dile getiren Sübhâneke, Fâtiha, Salli-bârik metinleriyle, selâmdan sonra okunan “**Allahümme ente's-selâm**” tesbihinde muhâtap (ikinci tekil şahıs) zamirleri hâkim bir üslûp oluşturur. Öte yandan özellikle tasavvuf literatüründe “hüve” (**hû**) zamirine büyük bir önem atfedilmiştir. Kuşeyrî'nin, tasavvuf ehline Allah'a yakınlığın en veciz ifâdesi olarak kabul edildiğini belirttiği,⁴³ İbnü'l-Arabî'nin “**zikirlerin doruk noktası**” diye değerlendirdiği⁴⁴ “**hüve**” zamiri ma'bûdun

⁴⁰ Buhârî, *Edeb* 101, *Tefsir* 45/1, *Tevhid* 35; Müslim, *Elfâz* 2-4

⁴¹ Bkz. Câsiye, 45/24

⁴² Râgib, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân*, “dhr” md., Nşr.: Muhammed Seyyid el-Keylânî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz.

⁴³ el-Kuşeyrî, *et-Tahbîr fi't-Tezkîr*, s. 25, Darü'l-Kitâbi'l-Arabî, Kahire, 1968

⁴⁴ el-Fütühât, 2/146, el-Mektebetü'l-Arabiyye, Kahire, 1983

niteliklerini değil, doğrudan doğruya zâtını, başka bir deyişle bütün vasıflarını ihtivâ eden lafza-i celâli simgeler.⁴⁵ Özellikle tasavvuf çevresinde “**hüve**”nin geniş ölçüde önem kazanmasında, lâfza-i celâl kadar olmasa da cehrî zikre elverişli olan söyleyiş kolaylığı ve ses vurgusunun da etkisi bulunabilir. “**Hüve**”, bir kısım Esmâ-i Hüsnâ'nın yer aldığı Haşr sûresinin son âyetlerinde⁴⁶ **yedi** defa müstakil olarak, **iki** defa da bitişik zamir şeklinde tekrar edilmiş, tevhid inancını veciz bir üslûpla dile getiren İhlâs suresinin başında ise sûrenin içerdiği tenzihî sıfatların mevsûfu olarak kullanılmıştır.⁴⁷

Burada “**Hû**” ismiyle ilgili şu mülâhazayı da aktarmak istiyoruz: “**Hû**” başlı başına bir mu'cizedir. İnsan **Hû** dediği zaman şu mânâları mülâhaza eder veya şu mânâların mülâhazası ona **Hû** dedirtir: “Nerede ben, nerede Sen? Ben bir katre hakir sudan mahlûk, Sen ezel ve ebed sultanı Ma'bûd. Ben, Sana sen diyemem. Sana ancak, kâinatı dolduran, Senin Esmâ'na ait mânâları birden ifade etme sadedinde, ünvanın olan Hû ile sesleniyorum. Ve ancak “Hû” demekle gönlümdeki ateşi söndürüyorum.”⁴⁸

Allah'ın isimlerinin sayısı ile ilgili olarak Efendimiz'den nakledilen şöyle bir hadis daha vardır: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir dualarında; “... *es'elüke biküllî ismin hüve leke semmeyte bihi nefseke...*; ... Senin zâtını isimlendirdiğin veya kitabında indirdiğin veya mahlukatından birine öğrettiğin veya gayb ilminde kendine tahsis ettiğin

⁴⁵ Fahreddin er-Râzî, *Levâmi'ul-Beyyinât*, 109-113

⁴⁶ Haşr, 59/22-24

⁴⁷ *Kur'an Kavram Tefsiri'*nden istifade edilmiştir. (ikraislam.com)

⁴⁸ M. Fethullah Gülen, *Fatiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 88, Nil Yayınları, İzmir, 2005.

(kimseye bildirmedeğin) bütün isimler hürmetine istiyorum”, bu-
yurmuştur. Buna göre Allah (celle celâluh) her peygambere
ayrı ayrı isimler öğretmiş olabileceği de anlaşılıyor ki, ih-
timal Süleyman (aleyhisselâm) da kendisine öğretilen isimleri
okuyarak, cinleri emri altına alabiliyordu. Aslında, cinleri
de, şeytanları da hakiki anlamda Hz. Süleyman’ın emrine
veren Hz. Allah’tır. Bu husus, Enbiya Suresinde daha net
bir şekilde anlatılmaktadır.⁴⁹

“Hz. Ebû Hüreyre (radiyallahu anh), Esmâ-i Hüsnâ’yı “**dok-
san dokuz**” olarak rivayet eden tek ravidir. Daha sonraki
asırlarda ise, esmâ-i hüsnâ doksan dokuz olarak meşhur
olmuştur. Aslında Kur’ân-ı Kerim’deki esmâ-i İlahî sayıla-
cak olsa, doksan dokuzdan çok fazla olduğu görülecektir.
İhtimal ki, o zaman Hz. Ebû Hüreyre’ye bildirilen Esmâ-i
İlâhiye o kadardı veya aklında kalanlar bunlardı. Vakıa,
Cevşen’de de, tek tek ve birleşik olarak Cenâb-ı Hakk’ın
yüzlerce ismi vardır. Burada **Goethe**’nin şu enfes sözünü
hatırlamak da yerinde olur. “*Seni onlarca, yüzlerce isimle
çağırıyorlar. Ey Mevcud-u Meçhul olan Zat! Seni binlerce
isimle bile çağırırsak, yine de zât-ı ulûhiyetin hakkında ciddi
bir şey söylemiş olamayız.*”⁵⁰

Türk edebiyatındaki manzum Esmâ-i Hüsnâ’lar üze-
rinde bir çalışma yapan Halil İbrahim Şener de, doksan
dokuz ismin dışında Türkçe’de kullanılan **altmış altı** is-
min listesini vermiştir.⁵¹ Arapça, Farsça ve Türkçe kelime
veya tamlamalardan oluşan bu isimlerin bir kısmının İlahî

⁴⁹ M. Fethullah Gülen, *Kur’ân’dan İdrake Yansıyanlar*, 2/324.

⁵⁰ M. Fethullah Gülen, *Prizma*, 3/183-184.

⁵¹ *Türk Edebiyatında Manzum Esmâ-i Hüsnâ’lar*, s. 45-47, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi, İzmir, 1985.

fiillerden türetildiği, bir kısmının da övgü ifâde ettiği görülmektedir.⁵²

***Hadiste bildirilen ve Cennet'e girmeyi netice veren
"Esmâ-i Hüsnâ'nın sayımı" ne demektir?***

Bu hadisin metni şöyledir: "Yüce Allah'ın bir eksiğiyle yüz ismi vardır. (yani doksandokuz). Kim onları sayarsa (ahsâhâ) cennete girer. O tektir, tek'i sever."⁵³

Metindeki "**ahsâhâ**" lafzı bazı rivâyetlerde "**hafızahâ**" ibaresiyle nakledilmiştir. Hadiste cennete girmeye vesile olarak gösterilen "**ihşâ**" kelimesinin anlamı üzerinde Buhârî'den itibaren önemle durulmuş ve kelimenin "saymak, ezberlemek, anlamak" şeklindeki sözlük anlamının ötesinde bir mânâ taşıdığı görüşü ağırlık kazanmıştır. Öyle anlaşıyor ki bu kelime "**İslâm'ın ulûhiyyet inancını naslara başvurmak sûretiyle tespit edip anlamak, benimsemek ve bu inanca uygun bir ruhî yetkinlik kaydetmek**" anlamını içermektedir.⁵⁴

Hadiste, "Allah Teâlâ'nın isimlerini hıfzeden Cennete girme nimetine ulaşır" demek isteniyor. O yüzden bunlara "ihşâ İsimleri" de denir. İhşâ üç mânâyâ gelir: Saymak, ezberlemek ve mânâlarını şuurla anlamak.⁵⁵

Âlimler hadiste geçen "saymak"tan ne kastedildiği husûsunda bazı görüşler ileri sürmüşlerdir: Buhârî ile diğer

⁵² Esmâ-i Hüsnâ'nın sayısı ile ilgili buradaki bilgiler ile daha geniş değerlendirmeler için bkz.: Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11/406-411, İstanbul, 1995.

⁵³ Müslim, *Zikir* 6.

⁵⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 11/228-230

⁵⁵ Osman Tatlısu, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, s. 13, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1982.

bazı muhakkık âlimlere göre bunun mânâsı; **“kim ezberlese”** demektir. Bazı âlimler ise: Bundan muradı şu şekillerde açıklamışlardır:

1. *“Duâ ederken bunları kim sayarsa”* demektir. Yani kişi, Allah’a bu isimlerin hepsi ile duâ eder ve ondan bir şeyler ister, isimlerinin bir kısmını anmakla yetinmez.

2. *“Allah’ın 99 isminin hakkını vermek, muktezâsıyla amel etmek, yâni isimlerin taşıdığı yüce anlamları düşünüp buna göre durum ve davranışlarını düzeltmek”* demektir. Meselâ, Allah’ın Rezzâk/Rızık verici olduğunu bilip düşünerek rızık için endişeye kapılmamalı, bunu helâlinden istemeli, haram kazanca tevessül etmemelidir. Diğer isimler de böyledir.

3. *“Allah’ın 99 ismini mânâlarıyla beraber öğrenmek ve bellemek”* demektir.

Bu hadîs, Allah’ın isimlerinin bunlardan ibâret olduğunu ifâde etmez. Bu hadiste anlatılmak istenen; ancak, bunlardan doksan dokuzunu ezberleyip sayanın Cennet’e gireceğini haber vermektir. Kur’ân’da ve diğer hadîslerde zikredilen başka isimler de vardır. Bu hadiste ilâhî isimlerin hepsi değil, bellenip sayılması ve bu kadarının Cennet’e girmeye vesîle olması hikmetinden ötürü doksan dokuz tânesi zikredilmiştir.

Allah dostları şöyle demişlerdir: **“Avam halk** Esmâ-i Hüsnâ’yı diliyle tekrar ederek, kalbiyle Allah’ı yücelterek korku ve saygı içinde zikreder. **Havas tabakası**, mânâlarını düşünerek ve onların kime ait olduğunu bilerek zikreder. **Mukarrabîn** denilen Allah’ın veli kulları ise, kalbiyle tamamen Allah’a yönelmiş, Allah’tan başka her şeyden

gönlünü ve gözünü çekmiş bir halde Esmâ-i Hüsnâ'yı zikrederler. Onlar, her zikredişlerinde ayrı bir mânâ, yeni bir ilim, değişik bir zevk elde ederler.”⁵⁶

Ariflerin belirttiği gibi, Allah Teâlâ'ya hakkıyla kulluk etmek, O'nu yakinen tanımak, O'nu sevmek ve O'nun tarafından sevilme ancak bu isimlerin hakikatini anlamaya ve onların nurundan bir nasip almaya bağlıdır. Şuurlu bir ibadet de ancak bu şekilde mümkün olur.

6- Allah'ın Diğer İsimleri

Yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır ki Allah'ın isimleri **99** ile sınırlı değildir. Kur'ân-ı Kerim'de isim kipi halinde bulunduğu halde, Tirmizi'nin meşhur listesinde görülmeyen vasıflar **27** adettir:

Bunlar şunlardır: er-Rabb, el-İlâh, el-Muhît, el-Kadîr, el-Kâfi, eş-Şâkir, el-Hakîm, el-Kâhir, el-Mevlâ, en-Nasîr, el-Hâlık, el-Melik, el-Kefîl, el-Hallâk, el-Ekrem, el-A'lâ, el-Mübîn, el-Hafî, el-Karîb, el-Ehad, Ğâfiru'z-Zenb, Şedîdu'l-İkaab, Fâtru's-semâvâti ve'l-ard, Rafîu'd-derecât, Ğâlib alâ emrih, Kâim alâ külli nefis, Hayrun Hâfızan.

Âyet ve hadîslerde meşhur 99 isimden ayrı olarak Allah'a başka isimler de izâfe edilmiştir ki bazıları şunlardır: el-Vâhid'in yerine el-Ehad, el-Kahhâr'ın yerine el-Kâhir, eş-Şekûr'un yerine eş-Şâkir; el-Kâfi, ed-Dâim, el-Münever, es-Siddîk, el-Muhît, el-Karîb, el-Vitr, el-Fâtır, el-Allâm, el-Ekrem, el-Müdebbir, er-Refî', Zittavl, Zülmeâric,

⁵⁶ et-Tîbî (Şerefeddin Hüseyin b. Muhammed b. Abdullah), *Şerhü't-Tîbî ala Mişkati'l-Mesabih* (el-Kaşif an Hakaiki's-Sünen), 5/11, İdaretü'l-Kur'ân ve'l-Ulumi'l-İslâmiyye, Karâçi, 1992.

Zülfadl, el-Hallâk, el-Mevlâ, en-Nasîr, el-Gâlib, el-Hannân, el-Mennân.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah ism-i şerîfi **2800** defa zikredilmiştir. Allah isminden sonra Kur'ân'da en çok zikri geçen isim, Rab ismidir. Rab ismi Kur'ân'da **960** yerde zikredilmektedir.

Rab isminden sonra, Kur'ân'da en çok yer alan isimler ise; Rahmân, Rahîm ve Mâlik isimleridir. Fâtîha sûresinde "Allah" isminden sonra sıra ile zikredilen bu dört ism-i şerife, 'Cenâb-ı Hak'ın Rubûbiyet Sıfatları' adı da verilmektedir.

Allah'ın güzel isimlerinin tecellileri üzerinde ısrarla ve pek çok münasebetle duran **Bedüzzaman Hazretleri, Risale-i Nur Külliyyatı**'nda Allah'ın isim ve sıfatları için **müfred** (tek tek) ve **mürekkeb** (başka bir isim veya sıfatla beraber) olarak pek çok ifade kullanmıştır. Buraya bu isim, sıfat ve terkipleri alfabetik bir sırayla alarak aslında Allah (celle celâluh) için kullanılan ne kadar çok ifade olduğunu belirtmek istiyoruz:

Âdil, Âdil-i Bilhak, Âdil-i Hakîm, Âdil-i Hâkim-i Zülcelâl, Âdil-i Mutlak, Âdil-i Rahîm, Adl, Adl-i Âdil, Adl-i Hakem, Afüv, Âhir, Ahkemü'l-Hâkimîn, Ahsenü'l-Hâlikîn, Âlemin Mutasarrıfı, Âlemlerin Rabb'i, Alîm, Alîm ve Kadîr-i Mutlak, Alîm-i Ezelî, Alîm-i Hafîz, Alîm-i Hakîm, Alîm-i Kadîr, Alîm-i Kerîm, Alîm-i Külli Şey, Alîm-i Mukaddir, Alîm-i Mutlak, Alîm-i Rahîm, Alîm-i Zülcelâl, Âli bir Usta, Âlim-i Bâkî, Allah-ı Kerîm, Allah-ı Zülkemâl, Allahü Teâlâ, Allahü zü'l-Kerem Teâlâ, Allahü Zülcelâl, Allahü Zülcelâl Tebareke ve Teâlâ ve Tekaddes, Allahü Zülcelâl ve'l-Kemal, Allâm, Allâmü'l-Guyûb, Âmir-i Mutlak, Âmir-i Müstakil; Atûf; Atûf-u Bâkî, Azîm, Azîz, Azîz-i Cebbâr, Azîz-i Hakîm, Azîz-i Rahîm,

Bâis, Bâis-i Bâkî, Bâkî, Bâkî-i Hakikî, Bâkî-i Lâyezâl, Bâkî-i Sermedî, Bâkî-i Vedûd, Bâkî-i Zülcelâl, Bâkî-i Zülkemâl, Bâni, Bâni-i Zülcemâl, Bârî-i Teâlâ ve Tekaddes, Bârî-i Teâlâ, Bârî, Basîr, Bâtın, Bedî,

Cebbâr, Celîl, Celîl-i Bâkî, Celîl-i Cemîl, Celîl-i Lâyezâl, Celîl-i Mutlak, Celîl-i Pürkemâl, Celîl-i Zülcemâl, Cemîl, Cemîl-i Ale'l-ıtlak, Cemîl-i Bîmisâl, Cemîl-i Lemyezel, Cemîl-i Mutlak, Cemîl-i Zülcelâl, Cemîl-i Zülkemâl, Cenab-ı Allah, Cenab-ı Erhamü'r-Râhimîn, Cenab-ı Fâtır-ı Hakîm, Cenab-ı Feyyâz-ı Hakikî, Cenab-ı Feyyâz-ı Mutlak, Cenab-ı Hak, Cenab-ı Hakîm-i Mutlak, Cenab-ı Hakîm-i Rahîm, Cenab-ı Hâlık, Cenab-ı Hâlık-ı Lemyezel, Cenab-ı Hâlık-ı Rahîm, Cenab-ı Hallâk-ı Âlem, Cenab-ı Hallâk-ı Rahîm, Cenab-ı Hayy-i Lâyemût, Cenab-ı Kadir-i Kayyûm, Cenab-ı Kadir-i Mutlak, Cenab-ı Kadîr-i Zülcelâl, Cenab-ı Kerîm-i Mutlak, Cenab-ı Kibriyâ, Cenab-ı Lemyezel, Cenab-ı Mevlâ, Cenab-ı Mevlâ ve Tekaddes, Cenab-ı Mün'im, Cenab-ı Mün'im-i Hakikî, Cenab-ı Mün'im-i Muhyî, Cenab-ı Rabbü'l-Âlemîn, Cenab-ı Rabbü'l-İzzet, Cenab-ı Rezzâk-ı Kerîm, Cenab-ı Vâcibü'l-Vücut, Cenab-ı Vâcibü'l-Vücut ve Tekaddes, Cenab-ı Vâhibü'l-Atâyâ, Cenab-ı Zülcelâl ve'l-Kemal, Cenab-ı Erhamürrâhimîn, Cevâd, Cevâd-ı Mutlak, Cevvâd-ı Kerîm,

Dâim, Dâim-i Bâkî, Deymûm, Deyyân,

Ebed, Ehad, Ehad-i Samed, Ekremü'l-Ekremîn, Er-Rahmânü'r-Rahîm, Erhamürrâhimîn, Evvel, Ezel, Ezel ve Ebedin Zülcelâl Sultanı, Ezel-Ebed Sultanı, Ezelî-i Zülcelâl,

Fa'âl, Fa'âl-i Hallâk, Fa'âlün limâ Yürid, Fâil, Fâil-i Ha-

kîm, Fâil-i Hakîm-i Rahîm, Fâil-i Kadîr ve Alîm, Fâil-i Muh-
tar, Fâil-i Mükemmel, Fâil-i Zülcelâl, Fâliku'l-Habbi ve'n-
Nevâ, Fâlik, Fâtır, Fâtır-ı Akdes, Fâtır-ı Âlem, Fâtır-ı Alîm,
Fâtır-ı Bâkî, Fâtır-ı Bîmisal, Fâtır-ı Hakîm, Fâtır-ı Hakîm-i
Zülcelâl, Fâtır-ı Hakîm-i Zülcemâl, Fâtır-ı Kâdîr, Fâtır-ı Ke-
rîm, Fâtır-ı Kerîm-i Zülcemâl, Fâtır-ı Rahîm, Fâtır-ı Rah-
mân, Fâtır-ı Zülcelâl, Fâtır-ı Zülcemâl, Ferd, Ferd-i Samed,
Ferd-i Vâhid, Fettâh, Fettâh-ı Alîm, Fettâh-ı Allâm, Feyyâz,
Feyyâz-ı Mutlak, Feyyâz-ı Müteâl,

Gaffâr, Gâfir, Gafûr, Gafûrü'r-Rahîm, Ganî, Ganiyy-i
ale'l-İtlak, Ganiyy-i Kerîm-i Rahîm, Ganiyy-i Kerîm, Ga-
niyy-i Muğnî, Ganiyy-i Mutlak, Ganiyy-i Rahîm,

Habîb, Habîb-i Hakikî, Habîr, Habîr-i Basîr, Hâdî, Hâ-
fız, Hafız, Hafız-ı Hakikî, Hafız-ı Alîm, Hafız-ı Hakîm, Ha-
fız-ı Zülcelâl, Hafız-ı Zülcelâl-i ve'l-İkram, Hâfız-ı Hakikî,
Hak, Hak Sübhanehu ve Teâlâ, Hak Teâlâ ve Tekaddes,
Hakem, Hakem-i Hâkim-i Hakîm-i Ezelî, Hakem-i Zülce-
lâl, Hakîm, Hakîm-i Bîmisal, Hakîm-i Ezelî, Hakîm-i Kadîr,
Hakîm-i Kerîm, Hakîm-i Lâyezâl, Hakîm-i Mutlak, Hakîm-i
Müdebbir, Hakîm-i Rahîm, Hakîm-i Zülcelâl, Hakîm-i Zül-
cemâl, Hakîm-i Zülkemâl, Hâkim-i Arz ve Semâvat, Hâ-
kim-i Bilhak, Hâkim-i Ezel, Hâkim-i Ezel ve Ebed, Hâkim-i
Ezelî, Hâkim-i Hakem-i Hakîm-i Zülcelâl ve'l-Cemal, Hâ-
kim-i Hakîm, Hâkim-i Mutlak, Hâkim-i Müdebbir, Hâkim-i
Zülcelâl, Hâkim-i Zülkemâl, Hâlık, Hâlık-ı Adl ve Hakîm,
Hâlık-ı Âlem, Hâlık-ı Âlemin, Hâlık-ı Arz ve Semâvât, Hâ-
lık-ı Âzam, Hâlık-ı Azîm, Hâlık-ı Ferd, Hâlık-ı Hakîm, Hâ-
lık-ı Hakîm-i Alîm, Hâlık-ı Hakîm-i Rahîm, Hâlık-ı Hakikî,
Hâlık-ı Hayat, Hâlık-ı Kadîm-i Kadîr, Hâlık-ı Kadîr, Hâlık-ı

Kâinat, Hâlık-ı Kerîm, Hâlık-ı Kerîm ve Rahîm, Hâlık-ı Kevn ve Mekân, Hâlık-ı Küll, Hâlık-ı Külli Şey, Hâlık-ı Lemyezel, Hâlık-ı Mevt ve Hayat, Hâlık-ı Mutlak, Hâlık-ı Rahîm, Hâlık-ı Rahîm ve Kerîm, Hâlık-ı Rahmân, Hâlık-ı Rahmânü'r-Rahîm, Hâlık-ı Semâvat, Hâlık-ı Semâvat ve Arz, Hâlık-ı Teâlâ, Hâlık-ı Vâcibü'l-Vücut, Hâlık-ı Vâhid, Hâlık-ı Zîşan, Hâlık-ı Zülcelâl, Hâlık-ı Zülcelâl ve'l-Cemal, Hâlık-ı Zülcelâl ve'l-İkram, Hâlık-ı Zülcelâli Kayyûm, Hâlık-ı Zülcemâl, Hâlık-ı Zülkemâl, Hâliku'n-Nur, Hâliku's-Semâvâti ve'l-Arz, Halîm, Hallâk, Hallâk-ı Âlem, Hallâk-ı Alîm, Hallâk-ı Alîm-i Mürîd, Hallâk-ı Azîm, Hallâk-ı Bâkî, Hallâk-ı Bîmisal, Hallâk-ı Hak, Hallâk-ı Hakîm, Hallâk-ı Kadîr, Hallâk-ı Kâinat, Hallâk-ı Kerîm, Hallâk-ı Lemyezel, Hallâk-ı Rahîm, Hâmî, Hannân, Hannân-ı Mennân, Hasîb, Hasîb-i Kâfi, Hayru'l-Fâsılîn, Hayru'l-Hâfızîn, Hayru'l-Muhsinîn, Hayy, Hayy-ı Bâkî, Hayy-ı Ezelî, Hayy-ı Kayyûm, Hayy-ı Kayyûm bir Zât, Hayy-ı Lâyemût, Hû, Hüdâ, Hüve,

Îlâh, Îlâh-ı Vâhid, Îlâhe'l-Evvelîne ve'l-Âhir,

Kadîm, Kadîm-i Bâkî, Kadîm-i Ezelî, Kadîm-i Lemyezel, Kadîr, Kadîr ve Rahîm, Kadîr-i Alîm, Kadîr-i Alîm-i Mutlak, Kadîr-i Bîmisâl, Kadîr-i Cebbâr, Kadîr-i Ezelî, Kadîr-i Hafiz-i Alîm, Kadîr-i Hakîm, Kadîr-i Kayyûm, Kadîr-i Kerîm, Kadîr-i Külli Şey, Kadîr-i Lâyezâl, Kadîr-i Mutlak, Kadîr-i Mürîd, Kadîr-i Rahîm, Kadîr-i Zülcelâl, Kadîr-i Zülcelâli ve'l-Cemal, Kadîr-i Zülcemâl, Kâfi, Kakhâr, Kakhâr-ı Zülcelâl, Kahir, Kâinat Hâlıkı, Kâinat Mâliki, Kâinat Nâzımı, Kâinat Sahibi, Kâinat Sâniî, Kâinat Sultanı, Kâinat Ustası, Kâinatın Hâlıkı ve Sultanı olan Mâbud, Kâinatın Sahip ve Mutasarrıfı, Kâmil, Kâmil-i Mutlak, Kâmil-i Zülcelâl, Kâmil-i Zülcemâl,

Karîb, Kâtib, Kâtib-i Zülkemâl, Kavî, Kaviyy-i Mutlak, Kayyûm, Kayyûm-u Bâkî, Kayyûm-u Sermedî, Kayyûm-u Zülcelâl, Kebîr, Kebîr-i Kâmil, Kefil, Kefil-i Vâfî, Kerîm, Kerîm-i Mutlak, Kerîm-i Müteâl, Kerîm-i Pürneval, Kerîm-i Rahîm, Kerîm-i Zülcelâl, Kerîm-i Zülcemâl, Kuddûs, Kumandan-ı Akdes, Kumandan-ı Âzam, Kumandan-ı Ferd,

Lâtîf,

Mâbud, Mâbud-u Bâkî, Mâbud-u Bihak, Mâbud-u Bilhak, Mâbud-u Cemîl-i Zülcelâl, Mâbud-u Ezelî, Mâbud-u Hakikî, Mâbud-u Lâyezâl, Mâbud-u Lemyezel, Mâbud-u Mahmud, Mâbud-u Mukaddes, Mâbud-u Mutlak, Mâbud-u Zîşân, Mâbud-u Zülcelâl, Mahbub, Mahbub-u Bâkî, Mahbub-u Bilhak, Mahbub-u Ezelî, Mahbub-u Hakikî, Mahbub-u Lâyezâl, Mahbub-u Sermedî, Mahbub-u Zülkemâl, Mahmud, Mahmud-u bi'l-İtlak, Maksud, Mâlik, Mâlik-i Bâkî, Mâlik-i Ebedî, Mâlik-i Hakikî, Mâlik-i Kerîm, Mâlik-i Rahîm, Mâlik-i Yevmiddîn, Mâlik-i Zülcelâl, Mâlikü'l-Mülk, Mâlikü'l-Mülk ve'l-Melekût, Mâlikü'l-Mülk-i Zülcelâl, Mâlikü'l-Mülki Zü'l-Celâli ve'l-Cemâli ve'l-İkram, Mâlikü'l-Mülki Zü'l-Celâli ve'l-İkram, Mâruf, Mâşuk, Mâşuk-u Lâyezâlî, Mecîd, Melik, Melik-i Kadîr, Menbaü'l-Envâr, Mennân, Mergub, Meşkûr, Metîn, Mevcud-u Meçhul, Mevcudat Hâlıkı, Mevcudatın Sultanı, Mevlâ, Mevlâ-yı Kerîm, Mevsûf, Mevsûf-u Zülkemâl, Mezkûr, Muâfî, Mucîb, Mucîb-i Muğîs, Mûcid, Mûcid-i Hakîm, Mûcid-i Hakikî, Mûcid-i Küll, Mufaddıl, Muğîs, Muğnî, Muğnî-yi Kerîm, Muhdis, Muhît, Muhsin, Muhsin-i Kerîm, Muhtar, Muhyî, Muîd, Muîn, Mukaddes Zât, Mukaddir, Mukaddiru'n-Nur, Mukallibü'l-Leyli ve'n-Nehâr, Muktedir, Munazzım, Musahhıru's-Şemsî ve'l-

Kamer, Musannıf, Musavvir, Mutasarrıf, Mutasarrıf-ı Alîm, Mutasarrıf-ı Fa'âl, Mutasarrıf-ı Hakîm, Mutasarrıf-ı Hakikî, Mutasarrıf-ı Kadîr, Mutasarrıf-ı Kadîr-i Rahîm, Mutasarrıf-ı Rahîm, Mutasarrıf-ı Zîşân, Muvaffık, Mübdî, Mübîn, Mücemmil, Mücîb, Mücîbü'd-Daavât, Müdebbir, Müdebbir-i Hakîm, Müessir, Müessir-i Hakikî, Müessir-i Zi'l-iktidar, Mümît, Mün'im, Mün'im-i Hakîm, Mün'im-i Hakikî, Mün'im-i Kerîm, Mün'im-i Rahîm, Müncî, Münevvir, Münevviru'n-Nur, Münşî, Münzilü'l-Kur'ân, Mürebbî, Mürebbî-i Kerîm, Mürebbî-i Rahîm, Mürettib, Mürîd, Müsahhirü's-Şemsi ve'l-Kamer, Müsebbibü'l-Esbab, Müsemmâ, Müsemmâ-i Zülcemâl, Müsemmâ-yı Akdes, Müsemmâ-yı Zülcelâl, Müstağnî, Müstağnî-yi Ale'l-İtlak, Müstağnî-yi Mutlak, Müsteân, Müteâl, Mütehannin, Mütekellim, Mütekellim-i Alîm, Mütekellim-i Ezelî, Müzeyyin,

Nâfi, Nakkâş, Nakkâş-ı Alîm, Nakkâş-ı Ezel, Nakkaş-ı Ezelî, Nakkâş-ı Zülcelâl, Nâzım, Nazzâm, Nazzâm-ı Kevn, Nazzâm-ı Vâhid, Nur, Nuru'l-Envar, Nuru'n-Nur,

Padişah-ı Bîmisal, Padişah-ı Bîzevâl, Padişah-ı Ezel ve Ebed, Padişah-ı Ezelî, Padişah-ı Zîşân, Padişah-ı Zülcelâl,

Rab, Rabb-i Hakîm, Rabb-i Kerîm, Rabb-i Muhtar-ı Hakîm, Rabb-i Nâs, Rabb-i Rahîm, Rabb-i Vâcibü'l-Vücud, Rabb-i Vâhid, Rabb-i Zülcelâl, Rabb-i Zülcelâl ve'l-İkram, Rabbü'l-Âlemîn, Rabbü'l-Âlemîn Teâlâ ve Tekaddes, Rabbü'l-Ard ve Rabbü'l-Âlemîn, Rabbü'l-Berri ve'l-Bahr, Rabbü'l-Enbiyâ ve's-Siddîk, Rabbü'l-Melâiketi ve'r-Ruh, Rabbü's-Semâvâti ve'l-Aradîn, Rahîm, Rahîm Zât-ı Zülcelâl, Rahîm-i Kerîm, Rahîm-i Mutlak, Rahîm-i Rahmân, Rahîm-i Sermedî, Rahîm-i Zülcemâl, Rahîm-i Zülkemâl, Rah-

mân, Rahmân-ı Bilhak, Rahmân-ı Lemyezeli, Rahmân-ı Rahîm, Rahmân-ı Rahîm-i Zülcelâl ve'l-İkrâm, Rahmân-ı Rezzâk, Rahmân-ı Zülcelâl, Rahmân-ı Zülcelâl ve'l-İkrâm, Rahmân-ı Zülcemâl, Rahmân-ı Zülkemâl, Rakîb, Raûf, Raûf-u Bâkî, Râzık, Rezzâk, Rezzâk-ı Alîm-i Rahîm, Rezzâk-ı Hakîm, Rezzâk-ı Hakikî, Rezzâk-ı Kerîm, Rezzâk-ı Rahîm, Rezzâk-ı Zülcelâl,

Sabûr, Sâdiku'l-Va'di'l-Emîn, Sâdiku'l-Va'di'l-Kerîm, Sahib, Sahib-i Âlemin, Sahib-i Arş-ı Âzam, Sahib-i Celâl ve Cemal, Sahib-i Cemal, Sahib-i Dünya ve Âhiret, Sahib-i Hakikî, Sahib-i Kâinat, Sahib-i Kur'ân, Sahib-i Zülcelâl, Sahip ve Mâlik-i Hakikî, Sâik-i Hakîm, Samed, San'atkâr, San'atkâr-ı Zülcelâl, San'atkâr-ı Zülcemâl, Sâni, Sâni-i Adl ve Hakîm, Sâni-i Âlem, Sâni-i Alîm, Sâni-i Alîm-i Zülcemâl, Sâni-i Basîr, Sâni-i Bîzevâl, Sâni-i Ebedî, Sâni-i Ehad ve Samed, Sâni-i Ezelî, Sâni-i Fâil, Sâni-i Hakem-i Hakîm, Sâni-i Hakîm, Sâni-i Hakîm-i Zülcelâl, Sâni-i Hakîm-i Zülcemâl, Sâni-i Hakikî, Sâni-i Hayy-ı Kayyûm, Sâni-i Kadîm, Sâni-i Kadîm-i Ezelî, Sâni-i Kadîr, Sâni-i Kadîr-i Zülcelâl, Sâni-i Kâinat, Sâni-i Kerîm, Sâni-i Külli Şey, Sâni-i Mahlûkat, Sâni-i Mevcudat, Sâni-i Muciznüma, Sâni-i Mukaddes, Sâni-i Musavvir, Sâni-i Rahîm, Sâni-i Rahmân, Sâni-i Semî ve Basîr, Sâni-i Sermedî, Sâni-i Vacibü'l-Vücut, Sâni-i Vâhid, Sâni-i Vâhid-i Ehad, Sâni-i Zîşuur, Sâni-i Zülcelâl, Sâni-i Zülcemâl, Sâni-i Zülkemâl, Semâvat ve arzın Hâlıkı, Semî', Semî-i Mutlak, Sermedî, Settâr, Settârü'l-Uyûb, Seyyid, Seyyid-i Kerîm, Sultan, Sultan-ı Âdil, Sultan-ı Cihan, Sultan-ı Ebedî, Sultan-ı Ezel, Sultan-ı Ezel ve Ebed, Sultan-ı Ezel ve Ebed olan Zât-ı Zülcelâl, Sultan-ı Ezelî,

Sultan-ı Kâinat, Sultan-ı Sermedî, Sultan-ı Zîşan, Sultan-ı Zülcelâl, Sultanü'd-Deyyân, Sübbûh,

Şâfi, Şâfi-i Hakîm-i Zülcelâl, Şâfi-i Hakikî, Şâhid, Şâhid-i Ezelî, Şâri, Şâri-i Hakikî, Şefîk, Şehîd, Şekûr, Şems-i Ezelî, Şems-i Ezel ve Ebed, Şems-i Ezel ve Ebed olan Zât-ı Zülcelâl, Şems-i Ezel ve Ebed Sultanı, Şems-i Sermedî, Şems-i Tâbân-ı Zülcemâl, Şeriat Sahibi,

Tevvâb,

Üstâd-ı Zülcelâl,

Vâcib-i Ehad, Vâcib-i Sermedî, Vâcibü'l-Vücut, Vâcibü'l-Vücut ve'l-Mennân, Vâfi, Vâhib, Vâhib-i Hayat, Vâhibü'l-A'mâl ve'l-Âmâl, Vâhibü'l-Atâyâ, Vâhid, Vâhid-i Ehad, Vâhid-i Ehad-i Samed, Vâhid-i Kadîr, Vâhid-i Vâcib, Vâhid-i Zülcelâl, Vâris, Vedûd, Vehhâb, Vehhâb-ı Rezâk, Vekîl, Vekîl-i Vâfi, Velî,

Yezdân, Yezdânî,

Zâhir, Zât-ı Adl ve Rahîm, Zât-ı Akdes, Zât-ı Akdes-i İlâhî, Zât-ı Alîm, Zât-ı Azamet-i Kibriyâ, Zât-ı Bâkî, Zât-ı Bâki-i Hayy-ı Kayyûm, Zât-ı Bâri, Zât-ı Celîl-i Zülcemâl, Zât-ı Cemîl-i Zülcelâl, Zât-ı Cemîl-i Zülkemâl, Zât-ı Ehad, Zât-ı Ehad-i Samed, Zât-ı Ezelî, Zât-ı Ferd, Zât-ı Ferd-i Ehad-i Samed, Zât-ı Ferd-i Vâhid, Zât-ı Ferd-i Zülcelâl, Zât-ı Ganiyy-i âle'l-İtlak, Zât-ı Hafîz-i Bîzeval, Zât-ı Hakîm, Zât-ı Hakîm-i Hafîz, Zât-ı Hakîm-i Zülcelâl, Zât-ı Hayy, Zât-ı Hayy ve Muhyî, Zât-ı Hayy-ı Kayyûm, Zât-ı Hayy-ı Kayyûm-u Zülcelâl, Zât-ı Kadîr, Zât-ı Kadîr-i Alîm, Zât-ı Kadîr-i Hakîm, Zât-ı Kadîr-i Zülcelâl, Zât-ı Kayyûm, Zât-ı Kayyûm-u Ezelî, Zât-ı Kayyûm-u Zülcelâl, Zât-ı Kerîm, Zât-ı Kerîm-i

Zülcelâl, Zât-ı Kibriyâ, Zât-ı Mukaddes, Zât-ı Mukaddes ve Müsemmâ-yı Akdes, Zât-ı Mukaddese-i İlâhi, Zât-ı Nuru'l-Envâr, Zât-ı Rahîm, Zât-ı Rahîm-i Kerîm, Zât-ı Rahmân ve Rahîm, Zât-ı Rezzâk-ı Şâfi, Zât-ı Vâcibü'l-Vücut, Zât-ı Vâhid, Zât-ı Vâhid-i Ehad, Zât-ı Zîşuûn, Zât-ı Zülcelâl, Zât-ı Zülcelâl ve'l-İkram, Zât-ı Zülcemâl, Zât-ı Zülcemal ve Kemâl, Zât-ı Zülkemâl, Zât-ı Zülkemâl ve Zülcemâl, Zü'l-Minen, Zülcelâl, Zülcelâli ve'l-İkram, Zülcemâl, Zülkemâl,

Bediüzzaman hazretleri, kullandığı bu ifadelerle Cenab-ı Hakk'ı kastetmiştir. Bu ifadeler arasında 99'luk listede geçenler de vardır. Hatta bu isimlerden bazıları diğer bir sıfatla kullanılmış ve bir terkip halinde Cenab-ı Hak kastedilmiştir. Bediüzzaman'ın kullandığı bu ifadeleri, kullanıldığı yerdeki siyak ve sibak bütünlüğü içinde değerlendirmek gerekir. Üstad hazretlerinin Allah'ı tavsif ederken kullandığı bu kadar çok isim, sıfat ve terkip, aynı zamanda O'nun iman, **irfan ve marifet** ufku adına büyük ip uçları vermektedir.

Ayrıca burada Cevşen-i Kebir münacaatında geçen ve adedi yaklaşık olarak **1000**'i bulan Allah'ın isim ve sıfatları ile ilgili şu mülahazayı da hatırlatmak istiyoruz: “Bediüzzaman Hazretleri “**el-Cevşen'ül-Kebîr**”e dikkatleri çekmiş ve şu müthiş tespitte bulunmuştur: “*Cevşen, Kur'ân'ın hakikî ve tam bir münacatı, Kur'ân'dan çıkan bir hülâsasıdır. Cevşen, en hakiki insan-ı kâmil olan Peygamber Efendimizin (aleyhissalatu vesselâm) Allah'a bin bir ismiyle yaptığı bir münacattır, ateşten (cehennemden) istiâzedir, sığınmadır.*”⁵⁷

Demek ki “**Cevşen**” Efendimiz'in Cenab-ı Allah'a bin

⁵⁷ Sözler, 24. söz, 1. Dal; 25. söz, Emirdağ Çiçeği

bir ismi ile yaptığı münacatıdır. Bin bir esmâ-i ilâhîyi ihtiva etmektedir. O halde Cevşen'i okuyan kimse, Peygamberimizin Allah'a bin bir ismiyle yaptığı münacatı yapıyor demektir.⁵⁸

7- Esmâ-i Hüsnâ Bilgisinin Önemi

En önemli konusunu ulûhiyyetin oluşturduğu ilâhî dinler içinde İslâmîyet, Allah'ın isim ve sıfatlarına ayrı bir önem vermiş, tevhid inancının açık bir şekilde anlaşılabilmesi için Yaratanla yaratılmışların niteliklerinin açığa kavuşturulmasını fevkalâde gerekli görmüştür. Zât-ı İlâhîyyenin bilinmesi, isimleri ve sıfatlarıyla mümkün olacağından Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın güzel isimlerinin bulunduğu, O'na bu isimlerle duâ, niyaz ve ibâdetle bulunulması gerektiği, bu konuda doğru yoldan ayrılanlara itibar edilmemesi lâzım geldiği,⁵⁹ ayrıca Esmâ-i Hüsnâ'nın hangisiyle olursa olsun duâ edilebileceği⁶⁰ belirtilmiş ve son nâzil olan sûrelerden birinde de **on altı** kadar isim bir arada zikredilmiştir.⁶¹ Esmâ-i Hüsnâ'nın tertibi konusunda örnek teşkil eden bu son âyetler Allah'a nispet edilen bazı tenzihî ve sübûtî sıfatları içerdiği gibi isim, fiil ve terkip şeklindeki isimlere de yer vermektedir. Bu âyetlerden ilham alan pek çok âlim eski dönemlerden itibaren Kur'ân'da bulunan isimleri doksan dokuz sayısına bağlı kalmadan araştırıp listeler düzenlemeyi denemişlerdir.

İnsanların büyük çoğunluğu kâinatın bir yaratıcı ve yö-

⁵⁸ Akademi Araştırma Heyeti, *Bir Müslümanın Yol Haritası*, s. 84-85, Işık Yay., 2005.

⁵⁹ Bkz. A'râf, 7/180.

⁶⁰ Bkz. İsrâ, 17/110.

⁶¹ Bkz. Haşr, 59/22-24.

neticisinin bulunduğunu kabul eder. Ama O'nu duyularla idrâk etmek mümkün değildir. Şu halde yaratıcı ancak kâinat ve insanla olan ilişkisi bakımından tanınabilir. Bundan dolayı Esmâ-i Hüsnâ bilgisi, **Allah-âlem ilişkisine ışık tutması** ve sonuçta **Allah'ı tanıtması** açısından önem taşımaktadır. Yaratıklara benzetme (teşbih) endişesiyle Allah'a isim veya sıfat nispet etmekte tereddüt gösteren filozofların, aslında nefiy değil ispat konumunda kaldıklarını belirten **Mâtürîdî**, ilâhî isimleri benimsemek istemeyenlere şu soruların yöneltilmesini önerir: Evrenin yaratılışını kime nispet ediyor ve hangi dini benimsiyorsunuz? Neye ibadet ediyor, hangi varlığa karşı duâ ve niyazda bulunuyorsunuz? Dinî emir ve yasakları hangi kaynaktan alıyorsunuz?⁶² Mâtürîdî bu sorularıyla, Büyük Yaratıcı'nın sadece zihnî bir varlık olmayıp fiilen de mevcut bulunduğunu, O'nun ancak isim ve sıfatları yoluyla aklen idrâk edilebileceğini vurgulamak istemektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki, evrenin bir parçasını oluşturan insan, aklî çıkarımları yanında gönül, kalp ve vicdan hayatı bakımından da Yaratıcı ile münâsebet kurmak ihtiyacındadır. Bu münâsebetin sağlanmasında Esmâ-i Hüsnâ'nın vazgeçilmez bir rolü vardır. İsimlerin kelimeler ve seslerle ifâde edilmesi ve bu seslerin kulaklarda yankılanması, söz konusu iletişimi geliştiren ve güçlendiren vesilelerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de duâ ve zikrin ısrarla tavsiye edilmesinin bir sebebi de bu olmalıdır. Hz. Peygamber'den rivâyet edilen duâ metinlerinde Esmâ-i Hüsnâ'nın çokça yer alması dikkat çekicidir.⁶³

⁶² Kitâbü't-*Tevhid*, s. 25, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.

⁶³ meselâ bk. Nevevî, *el-Ezkâr*, s. 111-113, 117, 348, 350, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1955.

İlâh'ı birden fazla isimle anmak veya bazı sıfatlarla nitelendirmek acaba İslâm'ın çok önem verdiği tevhid ilkesini zedeler mi?, şeklinde bir soru akla gelebilir. “**Zât-ı İlâhîyyeye nispet edilen mânâ**” şeklinde tarif edilebilen isim veya sıfatlar, zihnin dışında müstakil bir varlığa sahip bulunmadıkları için böyle bir endişeye mahal görülmemiştir. Mâturîdî'nin de belirttiği gibi insanlar ancak duyularıyla idrâk ettikleri konularda bilgi sahibi olabilirler.⁶⁴ Bu sebeple duyular ötesi olan Allah, kendisini duyular âleminin kavramlarıyla tanıtmıştır. Ancak Allah ile diğer şeyler arasında benzerlik kurulamayacağını bildiren âyet,⁶⁵ Allah hakkında akıl ve hayâle gelebilecek her türlü yaratılmışlık özelliğini bertaraf eder. Aslında yaratılmışlar arasındaki benzetmeler sadece bir isimlendirmeden kaynaklanmaz. İki şey arasındaki benzerlik genellikle duyular yoluyla tespit edildikten sonra ortak bir kelime ile adlandırılır. Halbuki Allah hakkında böyle bir tespitten söz etmek mümkün değildir.

Kur'ân, ma'rifetullah (Allah'ı tanıma) bilgisini Allah'ın isim ve sıfatları yoluyla vermektedir. Kur'ân'da bulunan yüz civarındaki isim ve sıfatların birçoğu müşrik ve münkirlerin Allah (celle celâluh) hakkındaki düşüncelerini reddetmek için zikredilmiştir. Birçoğunda da Allah, kendi kendisini tanıtmaktadır. “Nasıl bir Allah?” sorusu, “Kur'ân'da zikredilen Esmâ-i Hüsnâ ve sıfatların bildirip tanıttığı Allah” şeklinde cevaplandırılabilir.

⁶⁴ Kitâbü't-Tevhid, s. 24-25, 93-96.

⁶⁵ Bkz. Şûrâ, 42/11.

8- Esmâ-i Hüsnâ Literatürü

Esmâ-i Hüsnâ şerhleri, dînî edebiyatımız çerçevesinde, üzerinde önemle durulmuş türlerden biridir. Haşr sûresi 24. âyette, en güzel isimlerin Allah'a mahsus olduğu belirtildikten sonra, "Göklerde ve yerde olanlar O'nun şânını yüceltmektedirler." ifâdesi yer almaktadır. A'râf sûresi 180. âyette de, yine en güzel isimlerin Allah'a mahsus olduğunun beyânından sonra, "O'na o isimlerle duâ edin." buyurulmuştur. **İbn-i Mâce** ve **Muvatta'** hadîsinde belirtildiği üzere, Peygamberimiz de, o isimlerin hepsiyle duâ etmiştir. Diğer hadîs-i şerîfte de, Esmâ-i Hüsnâ'yı ezberleyip sonuna kadar sayanın cennete gireceği müjdesi verilmiştir. İsrâ sûresi 110. âyette de Allah'ın hangi adı anılarak duâ edilirse edilsin farketmeyeceği özellikle vurgulanmıştır.

İşte bütün bu teşvik ve müjdelere, müslümanlar arasında, özellikle de tarikatlarda ve tasavvuf erbâbı arasında Esmâ-i Hüsnâ zikrine özel bir önem verilmesine vesîle olduğu gibi, kalem erbâbına ve şâirlere de ilhâm kaynağı olmuş ve Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili birçok eser vermelerinin sebebini teşkil etmiştir. Bu meyânda çok sayıda manzum ve mensur Esmâ-i Hüsnâ şerhi ortaya çıkmıştır.

İlk Esmâ-i Hüsnâ şerhleri Arapça ve mensur olarak yazılmıştır. Bu şerhler arasında Arap âleminde ve Arap olanlar tarafından yazılanlar olduğu gibi, Arap âleminin dışında ve Arap olmayanlar tarafından yazılanlar da önemli bir yekün tutmaktadır.

Arapça Esmâ-i Hüsnâ şerhlerinin, *mensur* (düzyazı biçiminde) olanlarından bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî (öl.: 458/1065), **Kitâbu Esmâillâhi ve's-Sıfât.**

2. Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hüseyn el-Kuşeyrî (öl.: 465/1072), **Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ.**

3. Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî (öl.: 505/1111), **el-Maksadü'l-Esnâ fi Şerhi'l-Esmâi'l-Hüsnâ.**

4. İbn-i Berrecân Ebu'l-Hakem Abdüsselâm b. Abdurrahmân b. Muhammed el-İşbilî el-Endelûsî (536/1141), **Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ.**

5. Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî (öl.: 606/1209), **Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ.**

6. Sadrüddîn Muhammed b. İshâk el-Konevî (öl.: 672/1273), **Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ.**

7. Abdullâh b. Ömer el-Beyzâvî (685/1286), **Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ.**

8. Şeyh İmâm Süleymân et-Tilmisânî (öl.: 690/1291), **Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ.**

9. Ali b. Şihâbüddîn el-Hemedânî (öl.: 786/1384), **Şerhu Esmâillâhi'l-Hüsnâ** (Hakâyıku'l-Esmâ).

10. Seyyid Şerîf Ali b. Muhammed el-Cürcânî (öl.: 816/1413), **Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ.**

11. Ubeydullâh b. Muhammed es-Semerkindî (öl.: 953/1546), **Şerhu Esmâillâhi'l-Hüsnâ.**

12. Aliyyü'l-Kârî Nûrüddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî (1010/1601), **er-Rütbetü'l-Ulyâ fi Şerhi'l-Esmâi'l-Hüsnâ.**⁶⁶

⁶⁶ Bunlarla birlikte yazarı belli olan ve olmayan diğer Arapça mensur Esmâ-i Hüsnâ şerh-

Arapça manzum (şir biçiminde) olan Esmâ-i Hüsnâ şerhlerinden bazıları da şunlardır:

1. Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ed-Dimyâtî (öl.: 921/1515), **Manzûmatü Esmâillâhi'l-Hüsnâ**.

2. Handânî (XVI. y.y.), **Kasîdetü'l-Esmâi'l-Hüsnâ**.

3. Abdülganî en-Nablûsî (1143/1731), **Manzûmatü Esmâillâhi'l-Hüsnâ**.

4. es-Seyyid Mustafâ el-Bekrî (1162/1749), **Manzûmatü Esmâillâhi'l-Hüsnâ**.

5. Haşmet Efendi (1182/1768), **Manzûme-i Ta'rifâtî'l-Esmâi'l-Hüsnâ**.

6. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Adevî (öl.: 1201/1786), **Manzûmatü Esmâillâhi'l-Hüsnâ** (et-Teveccühü'l-Esnâ bi-Nazmi Esmâillâhi'l-Hüsnâ).

7. Ahmed b. Süleymân el-Evrâdî (öl.: 1275/1858), **Manzûmatü Esmâillâhi'l-Hüsnâ**.

8. Sa'd-ı Bâz (öl.: 1289/1872), **Manzûmatü Esmâillâhi'l-Hüsnâ**.⁶⁷

Farsça olarak da Esmâ-i Hüsnâ şerhleri yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Mensur olanlar:

1. Çarhî Ya'kûb b. Osmân (öl.: 851/1447), **Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ**.

2. Abdurrahmân Ahmed el-Câmî (Molla Câmî) (öl.: 898/1492), **Muammâ-yı Câmî** (Risâle-i Muammâ-yı Nefise).

leri hakkında geniş bilgi için bkz. H. İbrahim Şener, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâ-i Hüsnâ'lar*, s. 47 v.d., Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1985.

⁶⁷ Bunlar hakkında geniş bilgi için bkz. H. İbrahim Şener, *a.g.e.*, s. 61 v.d..

Manzum olanlar:

1. Hüseyin b. Muhammed el-Hüseynî eş-Şîrâzî (Mîr Hüseyin) (öl.: 904/1499), **Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ**.

2. Nasrullâh Riyâzî-i Şîrâzî, el-**Esmâü'l-Hüsnâ**.⁶⁸

Türk edebiyatında da pek çok Esmâ-i Hüsnâ şerhleri bulunmaktadır. Bunların bir kısmı mensur olduğu halde, pek çoğu da manzum olarak yazılmıştır. Bunlardan bazıları şunardır:

Mensur olanlar:

1. Sinânüddîn-i Yûsuf (Sinân Paşa) (öl.: 891/(1486), **Tazar-ru'-nâme**.

2. Abdullâh-ı Simâvî (Şeyh-i ilâhî) (öl.: 893/(1487), **Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ**.

3. Şeyh Şa'bân-ı Velî (öl.: 976/1568), **Vird-ü Settâr ve Tercümesi**.

4. Ebu's-Suûd el-İmâdî (öl.: 982/1574), **Duâ-nâme-i Ebi's-Suûd**,

5. Muhammed Niyâzî-i Mısırî (öl.: 1105/1693), **Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ Risâlesi**.

6. Muhammed İbrâhîm, **Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ**.

7. Mehmet Hamdi Erdem, **el-Esmâü'l-Hüsnâ**.

8. M. İhsan Oğuz, **Şerhu Risâle el-Esmâü'l-Hüsnâ**.

9. Ali Osman Tatlısu, **el-Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi**.

10. Metin Yurdagür, **Allah'ın Sıfatları (Esmâü'l-Hüsnâ)**.⁶⁹

⁶⁸ Geniş bilgi için bkz. H. İbrahim Şener. *a.g.e.*, s. 65 v.d..

⁶⁹ Bunlar hakkında geniş bilgi ve daha başka mensur Esmâ-i Hüsnâ şerhleri için bkz. H.

Manzum olanlar:

1. Şeyhoğlu Mustafâ, (öl.: 804/1401), **Manzûm Havâss-ı Esmâ-i Hüsnâ**.

2. Hüseyin b. Ahmed-i Sirozî 1000/1591), **Esmâ-i İlähî Kasîdesi**.

3. Dervîş Subhî-i Bursavî (X y.y.), **Mukaddime-i Der-ik-tizâ-i Şerh u Nazmü'l-Esmâi'l-Hüsnâ**.

4. Hâkim Seyyid Muhammed Efendi (öl.: 1184/1770), **Manzûm Esmâ-i Hüsnâ Şerhi**.

5. Trabzonî Ahmed Şâkir Paşa (öl.: 1234/1818), **Ravd-ı Verd** (Manzûm *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*).

6. İsmâîl Sâdık Kemâl b. Muhammed Vecîhî Paşa (öl.: 1310/1892), **Âsâr-ı Kemâl** (Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ).

7. İbrâhîm-i Cûdî (1345/1926), **el-Kenzü'l-Esnâ fî Şerhi'l-Esmâi'l-Hüsnâ**.

8. Bıçakçızâde İsmâîl Hakkı b. Osman (öl.: 1352/1933), **el-Esmâü'l-Hüsnâ'nın Nazmen Tefsîri**.

10. Veli Recâi Velibeyoğlu, **el-Esmâü'l-Hüsnâ** (En Güzel İsimler).

11. Mehmet Topkaya, "Esmâü'l-Hüsnâ", **Diyânet Gazetesi**, 76/3, 81/10, 83/2, 84/4, 86/9, 87/9 88/7, 89/5, 223/13, 224/13, 225/13, 226/5, 228/14, Ankara, 1973-1980.

12. Hamdi Efendi, **Münâcât ve Manzum el-Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi**.⁷⁰

İbrahim Şener, a.g.e., s. 121 v.d..

⁷⁰ Bu Esmâ-i Hüsnâ şerhlerinin nüshaları, muhtevâları ve diğer özellikleri hakkında geniş bilgi için bkz. H. İbrahim Şener, a.g.e., s.128 v.d..

13. İbn-i İsâ-yı Saruhânî (ö. 967/1559-60), **Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ**.

Görüldüğü üzere, gerek düzyazı biçiminde, gerekse şiir biçiminde Esmâ-i Hüsnâ şerhi geleneği İslâm âleminin edebiyat çevrelerinde oldukça rağbet görmüştür. Yukarıda örneklerini verdiğimiz bu Esmâ-i Hüsnâ şerhlerine, yeni kaynak ve kütüphâne taramalarıyla birçok yeni ilâvelerin yapılabileceğinden hiç şüphe yoktur.

Esmâ-i Hüsnâ'ya dair eserlerde İsm-i A'zam konusuna yer verildiği gibi bu mevzûda müstakil çalışmalar da yapılmıştır. **İbnü'd-Düreyhim**'in "Ğâyetü'l-Mağnem fi'l-İsmi'l-A'zam", **İbn Bintü'l-Meylak** diye tanınan Muhammed b. Abdüd-dâim'in "Cevâbü Men İstefheme An İsmillâhi'l-A'zam", **Şemseddin es-Sehâvî**'nin "el-Kavlü'l-İtem fi İsmi'l-A'zam", **Celâleddin es-Süyûtî**'nin "ed-Dürü'l-Munazzam fi'l-İsmi'l-A'zam" ve **Muhammed el-Garavî**'nin "el-İsmü'l-A'zam" adlı eserleri, bunlardan bazılarıdır.

9- İsm-i Azam

a. *İsm-i Azam ne demektir?*

Âzam, "en büyük, en ulu, en azim" demektir. Buna göre, İsm-i Azam, "Allah'ın, bütün Esmâ-i Hüsnâ'nın mânâsını içinde toplayan ismi" demek olur.

İsm-i A'zam, Allah'ın en büyük ismi anlamında bir tâbirdir. Kur'ân-ı Kerîm'de ism kelimesi yirmi âyette Allah'a nispet edilmekle birlikte, a'zam sıfatıyla bir niteleme yer almamaktadır. Bir âyette Rabb'in isminin yüce olup hayırla-

ra vesile teşkil ettiği ifâde edilmiş,⁷¹ iki âyette “ism-rabbik” tamlamasına “azîm” sıfatı,⁷² bir âyette de aynı tamlamaya “a'lâ” nitelemesi eklenmiştir.⁷³ Ancak bu âyetlerin üçü de Rabb'in isminin tenzih edilmesini emretmektedir. Müfessirler genelde bu tenzihin Allah'ın zâtına râci olduğunu kabul etmekte ve isim kelimesinin bir vâsita görevi üstlendiğini veya sıfat mânâsına geldiğini belirtmektedir.⁷⁴

İsm-i Azam konusu, Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili eserlerde ele alınan konulardan biridir. Allah'a izâfe edilen yüzlerce isim arasından birini “en büyük isim” diye tercih etme girişimleri, erken dönemlerden itibaren başlamıştır. Ancak Taberî, Eş'arî ve Bâkılânî başta olmak üzere birçok âlim, belirli bir isme “en büyük” özelliğini nispet etmek için naklî veya aklî bir delil bulunmadığını söylemiştir. Esasen mânâ ve şümûlünün genişliği sebebiyle bu özelliği taşıyacak bir isim varsa o da lâfza-i celâldir. Hangi ismin neye göre ism-i a'zam kabul edileceği husûsu belirsizdir. Eğer bu seçimde kulun mânevî hayatını en çok etkileyen bir isim olma özelliği dikkate alınacaksa o takdirde tercih sebebi isimden çok kişinin şahsî durumu olacaktır. Eğer kul Allah'tan başka her şeyden sıyrılıp akli, fikri ve gönlüyle sadece O'na yönelirse, onun duâ ve zikrinde yer alan her isim en büyük etkiye sahip olur. İsm-i a'zamin varlığını kabul eden, fakat insanlar tarafından bilinmesinin imkânsız olduğunu savunan görüş de farklı bir sonuca varmamaktadır. Bir ism-i a'zamin varlığını

⁷¹ Bkz. Rahmân, 55/78.

⁷² Bkz. Vâkıa, 50/96; Hakka, 69/52.

⁷³ Bkz. A'lâ, 87/1.

⁷⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 30/189-190, Nşr.: A. M. Şâkir, Mısır, 1955; Zemahşerî, *el-Keşşaf an Hakâiki't-Tenzil*, 4/738, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb* (Tefsiri Kebîr), 21/136-138.

ve insanlarca da bilindiğini ileri sürenler ise İbn Hacer'in sıraladığı on dört ayrı isim önermektedir.⁷⁵ Bu belirsizlik de konuyla ilgili kesin bir delilin bulunmadığını gösterir.

Bir kısım bilginler, özellikle mutasavvıfların inancına göre **İsm-i Azâm**, halk tarafından bilinemez, yalnız peygamberler ve velîlerce bilinebilir. Bu kimselere göre ism-i a'zâm ile yapılan tüm duâlar kabul edilir, tüm istekler yerine getirilir. Bu ismi bilenler, olağanüstü işler yapabilirler. Meselâ Kur'ân'da **Hz. Süleyman** kıssasında geçen ve “yanında Kitap'tan bir ilim bulunan kimse” olarak nitelenen kişinin, Belkıs'ın tahtını ism-i a'zam sayesinde göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir süre içinde getirmiş olabileceği de belirtilmiştir.

b. İsm-i Azam hangi isimdir?

İsm-i a'zam hakkında nakledilen hadislerden Esmâ bint Yezîd, Ebû Ümâme, Büreyde b. Husayb, Enes b. Mâlik ve Hz. Âişe yoluyla gelen rivâyetler İbn Mâce'nin es-Sünen'inde mevcuttur.⁷⁶ Bunların dışında kalan ve dolaylı olarak ism-i a'zamı ilgilendiren rivâyet ise Übeyy bin Kâ'b yoluyla gelmiştir.⁷⁷ Adı geçen ilk iki sahâbî ile Übeyy b. Kâ'b'dan gelen rivâyetlere göre Hz. Peygamber ism-i a'zam'ın Bakara, Âl-i İmrân ve bir rivâyette Tâhâ sûresinde yer alan “**Allahü lâ ilâhe illâ hüve'l hayyü'l-kayyûm**” cümlesinden ibâret olduğunu söylemiştir. Büreyde ve Enes b. Mâlik yoluyla gelen rivâyetlerin metinleri farklı kelimelerle de olsa önceki metin gibi tevhid ilkesini içermekte ve Resûl-i

⁷⁵ *Fethu'l-Bârî*, 21/227-228.

⁷⁶ İbn Mâce, *Duâ* 9

⁷⁷ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, 5/142; Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn* 258; Ebû Dâvûd, *Vitr* 17.

Ekrem'in şu ifâdesiyle sona ermektedir: “*Bu duâyı yapan Allah'ın ism-i a'zamı ile dilekte bulunmuş olur. Allah, ism-i a'zamı anılarak kendisinden talepte bulunulduğunda talebi yerine getirir, ism-i a'zamları duâ edildiğinde duâyı kabul eder*”.⁷⁸ **İbn Hacer**'in, ism-i a'zam hakkında nakledilen rivâyetlerin sened açısından tercih edilmeye en uygun olanı diye nitelediği Büreyde hadisi⁷⁹ birkaç kelime farkı ile İhlâs sûresine benzemektedir: “*Allahım! Senin Allah, ahad ve samed oluşunu, doğurmak, doğmak, dengi ve benzeri bulunmak gibi beşerî özelliklerden münezzeh bulunuşunla (bunu vesile edinerek) Senden talepte bulunuyorum.*”

Hiz. Âişe'den gelen iki rivâyetin birinde Resûlullah'ın yaptığı bir duâda Allah'ın asîl (tâhir, tayyib), mübârek ve zâtınca en sevimli ismiyle tevessül ettiği, ayrıca bu isim aracılığıyla duâ edilip dilekte bulunulup rahmet ve lütüfkârlığı talep edildiğinde Cenâb-ı Hakk'ın kabul ile mukabelede bulunacağını bildirdiği ifâde edilmiş,⁸⁰ fakat isim hakkında bir açıklama yapılmamıştır.

Esmâ-i Hüsnâ içindeki üstün konumu göz önünde bulundurulduğu takdirde ism-i azam'ın “**Allah**” ismi olabileceğini söylemek mümkündür. İsnâdında bazı problemlerin olduğu ifâde edilen aynı rivâyetin devamında kaydedildiği üzere Hiz. Âişe, duâların kabûlüne vesile olan ismi öğretmesini Resûl-i Ekrem'den istemiş, fakat olumlu cevap alamamıştır. Bunun üzerine Âişe iki rek'at namaz kılıp içinde **Allah, Rahmân, Berr** ve **Rahîm** isimleriyle

⁷⁸ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, 3/120, 158, 245, 265; 5/350, 360; İbn Mâce, *Duâ* 9.

⁷⁹ *Fethu'l-Bârî*, 12/527.

⁸⁰ İbn Mâce, *Duâ* 9.

“Senin bütün güzel isimlerin” ifâdesinin geçtiği bir duâ okumuş, duâyı dinleyen Resûlullah, “*Benden öğrenmek istediğin isim duânda yer alan isimler arasında bulunmaktadır*” demiştir.

Hız. Aîşe'nin **Allah, Rahmân, el-Berru'r-Rahîm** isimleriyle dua ettiğini söylemesi üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gülümsemiş ve İsm-i Azam'ın Âişe validemizin ettiği duaların içinde olduğunu belirtmiştir.⁸¹

Hız. Enes b. Malik'in rivayet ettiğine göre ise Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) “**Yâ Erhamer-râhimin**” diye dua eden birine “Allah'tan iste, O, sana bakmaktadır.” şeklinde bir cevap vermiştir ki bu da, bu ismin İsm-i Azam olabileceği yorumlarına sebep olmuştur.⁸²

Yine Enes b. Malik'ten rivayet edilen bir hadiste Efendimiz, “Çokça, “**Yâ Ze'l-Celali ve'l-İkram**” deyin” bu yurmuştur ki⁸³ bu da bu ismin ism-i azam olabileceğini bildirmektedir.

İbn Kesir'in Şehr b. Havşeb, Esmâ binti Yezid b. es-Seken'den aktardığı bir hadise göre, Allah'ın İsm-i a'zam'ı, “*İlâhınız bir tek ilâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur, O Rahmân'dır, Rahîm'dir*” (Bakara, 2/163) ve “*Elif, lâm, mîm. Allah ki, O'ndan başka ilâh yoktur, dâima diridir ve (yarattıklarını) koruyup yöneticidir.*” (Âl-i İmrân, 3/1-2) anlamındaki âyetlerde bulunmaktadır.⁸⁴

İsm-i A'zam'ın Esmâ-ül Hüsnâ'dan hangi isim olduğu

⁸¹ İbn Mace, *Sünen*, 2/1268.

⁸² Hakim, *Müstedrek*, 1/544.

⁸³ Tirmizî, *Daavât*, 91; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/177.

⁸⁴ Saîd Havva, *el-Esas fi't-Tefsir*, 1/288, Darü's-Selam, yy., 1991.

hakkında, İslâm âlimleri ayrı ayrı kanâatler ileri sürmüşlerdir.

Büyük çoğunluğun kanâati, İsm-i A'zam'ın lâfza-i Celâl yani **Allah** ismi olduğudur.

Hz. Ali Efendimize göre İsm-i A'zam tek isim değildir. **Ferd, Hayy, Kayyûm, Hakem, Adl, Kuddûs'**tan ibaret 6 isimdir.

İmam-ı A'zam'a göre, İsm-i A'zam, **Hakem** ve **Adl** olmak üzere iki isimdir.

Gavs-ı A'zam'ın İsm-i A'zam'ı, **Hayy** ismidir.

İmam-ı Rabbânî'ye göre de İsm-i A'zam, **Kayyûm'**dur.

İbn Kayyim el-Cevziyye ve İbn Arabî'ye göre ise **el-Hayyü'l-Kayyum** ismidir.⁸⁵

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Tirmizî, Ebû Dâvud ve Nesâî'den aldığı bir hadise göre namaz kılan birisinin “**Allahümme innî es'elüke bienne leke'l-hamdü lâ ilâhe illâ ente'l Mennân Bediü's-semâvat ve'l-ard Zü'l-celâli ve'l-ikrâm yâ Hayy yâ Kayyûm**” diye duâ ettiğini duyan Resûlullah, “*Biliyor musunuz ne ile duâ etti?*” diye sormuş, ashabın “Allah ve Resûlü bilir” demeleri üzerine, “*Nefsim kudret elinde bulunan Zat-ı Eccell'e yemin ederim ki, Allah'a en büyük ismi (ism-i a'zâm) ile duâ etti. O ism-i a'zâm ki, onunla duâ edildiği/çağırıldığı vakit icâbet buyurur ve onunla istenildiği vakit verir*”⁸⁶ buyurmuştur.

Muhammed Hamdi Yazır, yukarıda anılan Bakara Sûre-

⁸⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l-Mead*, 3/130, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1981.

⁸⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/4678.

si'nin 163. âyetini yorumlarken “**Hüve**” kelimesinin bir zamir olmasına karşılık Allah'ın zâtına delâlet eden en büyük ismi gibi olduğunu belirttikten sonra, sözü ism-i a'zam'ın hangi isim olduğu konusuna getirerek şöyle der: “*Tevhid* denizine dalmış olan ehlullaha göre bu ismin (Hüve'nin) ehemmiyeti pek büyüktür. Buna ism-i a'zam diyenler de vardır. Maa-hâzâ, İsm-i A'zam “Allah” ism-i şerifidir diyenler çoğunluk âlimlerdir. “Hüve” ise makamı-ı tevhidde a'zamdır.”⁸⁷

Fahreddin er-Râzî ise bu konudaki tartışmalara tefsîrinde daha büyük bir yer verir. Ona göre birtakım eski filozoflar, “İsim koymaktan maksat, o ismi söyleyerek müsemâyı (isimlendirilen varlığı) belirtmektir. Şâyet Allah'ın zâtı gereği bir ismi olmuş olsaydı, bu ismi koymaktan maksat, bu müsemâyı (varlığı) tanıtmak için o ismi başkısıyla zikretmek olurdu. İnsanlardan hiçbirinin Allah'ın husûsî zâtını kesin olarak bilmediği ortada olunca, bu gerçeğe isim koymanın bir faydası yoktur. Bu ilâhî hakikatin bir ismi yoktur. Aksine, onun için bilginin bize bildirdiği zorunlu şeyler vardır. Bu zorunlu şeyler (levâzım) şunlardır: “Allah, yok olmayan ezeli varlıktır, yokluğu kabul etmeyen vâcibu'l-vücuttur” diyerek İsm-i A'zam'ın varlığını reddetmişlerdir. Buna karşılık bir kısım bilgin ve filozoflar da, “Cenâb-ı Allah'ın kendisine yakın (mukarreb) kullarından bazısını bu husûsî hakikati (yani zâtını) bilebilecek bir kabiliyette yaratarak şereflendirmesi, ilâhî kudrete göre imkânsız değildir. Durum böyle olunca, Allah'a mahsus bu hakikate (yani zâtına) bir isim koymak da imkânsız değildir” diyerek İsm-i A'zam'ın varlığını kabul etmişlerdir.

Râzî'ye göre Allah'ın zâtına bir isim koymanın müm-

⁸⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/562

kün olması durumunda bu ismin, isimlerin en büyüğü ve bu zikrin de zikirlerin en şerefli olduğu kesin olarak hükmetmek farz olur. Çünkü ilmin şerefi, mâlûmun; zikrin şerefi de mezkûrun şerefi iledir. Allah'ın zâtı mâlûmât ve mezkûrâtın en şerefli olunca, O'nu bilmek, bilmelerin (ilimlerin) en şerefli, O'nu anmak anmaların (zikirlerin) ve o isim de isimlerin en şerefli olur.

Fahrüddin er-Râzî, İsm-i A'zâm'ın hangi isim olduğu konusundaki başlıca görüşleri dört maddede toparlayarak değerlendirir. Buna göre;

1. İsm-i A'zam, *Zül-Celâl ve'l-İkrâm*'dır. Çünkü Hz. Peygamber, “Ya Ze'l Celâl ve'l-İkrâm demeye devam edin” demiştir. Bu görüş zayıftır.

2. İsm-i A'zâm, “*el-Hayyu'l-Kayyum*” sözüdür. Çünkü Hz. Peygamber Ubeyy b. Kâ'b'a; “*Allah'ın kitabında en büyük âyet hangisidir?*” diye sorduğunda Ubeyy; “*Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur, Diridir, zâtıyla ve kemâliyle kaaimdir...*” (Bakara, 2/255) âyetini okudu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “*İlim sana helâl olsun ey Ebu'l-Münzir!*” buyurmuştur. Bu görüş de zayıftır.

3. *Allah'ın bütün isimleri yüce ve takdire lâyıktır*. Bunlardan herhangi birini daha büyük olmakla nitelemek uygun değildir. Çünkü bu, diğerlerinin noksanlıkla nitelenmesini gerektirir. Bu görüş de zayıftır.

4. İsm-i A'zam, *Allah* ism-i şerifidir. Doğruluk ihtimali en kuvvetli olan bu görüştür. Çünkü Allah ismi, Cenâb-ı Hakkın zâtına delâlet etmektedir.⁸⁸

⁸⁸ Fahrüddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, I/158-159.

Âlimlerin ism-i a'zamla ilgili görüşlerini üç noktada toplamak mümkündür.

1. Başta Ca'fer es-Sâdık, Cüneyd-i Bağdadî, İbn Cerîr et-Taberî, Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, İbn Hibbân ve Bâkılânî olmak üzere bazı âlimler ism-i a'zam diye bir şeyin bulunmadığını söylemişlerdir.⁸⁹ Buna göre rivâyetlerde yer alan a'zam kelimesi “büyük, yüce” anlamındaki azîm yerine kullanılmış olup buradaki yücelik harflerden oluşan isme değil, onun delâlet ettiği zâta aittir. Kul samimiyetle duâ ettiği takdirde dileği kabul edilir.

2. İsm-i a'zam aslında var olmakla birlikte Kadir gecesi, duâ ve ibâdetlerin makbul olduğu cuma gününde gizlenmiş özel vakit gibi **sadece Allah tarafından bilinmektedir**. Ayrıca bu ismin Esmâ-i Hüsnâ içinde bulunduğunu söylemek veya kulun uygulandığı her İlâhî ismin ism-i a'zam olabileceğini kabul etmek de mümkündür.⁹⁰

3. İsm-i a'zam mevcut olup insanlar tarafından bilinmektedir. Bu telakkiye göre sözü edilen isme “**en büyük**” denilmesinin sebepleri sadece kâinatı yaratan ve yöneten en yüce varlığa nispet edilmesi, içeriğinin zengin ve sevâbının çok olması ve duâların kabulüne vesile teşkil etmesi gibi hususlardır.⁹¹

İbn Hacer ve **Suyûtî**, ism-i a'zâmın neden ibâret olabileceği konusunda ileri sürülen görüşleri benzer bir şekilde sıralamışlardır.⁹² Bu tür listelerde kaydedilen metinlerin bir

⁸⁹ Fahreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-Beyyinât*, s. 92-94; İbn Hacer, 12/526.

⁹⁰ Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 2/135-136.

⁹¹ Bekir Topaloğlu, “İsm-i A'zam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23/75-76, İstanbul, 2001.

⁹² *Fethu'l-Bârî*, 12/526-527; *el-Hâvi li'l-Fetâvâ*, 2/136-139, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, tsz.

kısmı yukarıda sözü edilen hadislere dayanmakta, bir kısmı da şahsî tahminlerle belirlenmektedir. Süyûtî'nin listesinde **on altıya** kadar çıkan bu metinlerin başında Allah ismi (veya O'na râci "hüve (hû)" zamiri) gelmektedir. En uzununu bir satır tutan metinlerde işlenen ortak tema Allah'ın birliği, engin merhameti ve kâinatı yaratıp yönetmesidir. **İsm-i a'zam metinleri** arasında yukarıda zikredilenlerden başka *besmele*, *kelime-i tevhîd*, *Esmâ-i Hüsnâ'nın tamamı*, *Allahüm-me*, *Rabb'i Rabb'i*, *Mâlikü'l-mülk ve Hz. Yûnus'un duâsı olan "Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü mine'z-zâlimîn"* ibâreleri kaydedilebilir.

İsm-i a'zam hakkında nakledilen rivâyetlerle ileri sürülen fikirlerin incelenmesinden anlaşılacağı üzere bu ismin hangi isim olduğu kesin olarak sâbit değildir. Sahîh-i Müslim'de yer alan⁹³ ve aslında ism-i a'zam adını içermeyen Übeyy b. Kâ'b rivâyetinin dışında konuyla ilgili olarak Sahîhayn'de (Buhârî ve Müslim'in 'el-Câmi' adlı eserlerinde) herhangi bir nakle rastlanmamıştır. Diğer bazı hadis kaynaklarında yer alan rivâyetler isnad açısından pek sağlam görülmemiş ve bu sebeple naslarda geçmeyen bazı ism-i a'zam metinlerinin tespiti cihetine gidilmiştir. Ancak bu tür tespitler herkesi ilgilendiren bir konuma sahip olmayıp sadece belirleyicisini veya mânevî yönelişi ona paralel olanları etkileyebilir. Bütün İlâhî isimlerin mânâlarını içerdiği göz önünde bulundurularak Allah lafzına öncelik vermek, buna besmeleyi ve kelime-i tevhidi de eklemek mümkündür.

İsm-i a'zamlarla ilgili olarak rivâyet edilen hadisler ve bu konuda ciddî âlimler tarafından ileri sürülen fikirler *bu isim*

⁹³ Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn* 258.

aracılığıyla duâların kabul edilmesi hedefine yöneliktir. Duâ ruhun yücelişi ve kulun Allah'ı kendisine yakın hissedişinden ibâret olduğu,⁹⁴ ayrıca ibâdetin özünü teşkil ettiğine göre,⁹⁵ ism-i a'zamla maddî sonuçların değil manevî kazançların elde edilebileceği açıktır. Bu sebeple mevcûdiyeti kesin olmayan, eğer varsa hangi isimden veya isimler grubundan oluştuğu bilinmeyen ism-i a'zamı Hurûfilik alanına çekip ondan maddî sonuçlar beklemek din, bilim ve akılla uzlaştırılması mümkün olmayan bir davranıştır. Bu tür telakkiler arasında ism-i a'zamın hastalıklara şifâ olduğu, büyüyü bozduğu, iki kişi arasında sevgi veya nefretin doğmasını sağladığı, seyir halinde olan gemiyi durdurduğu vb. iddialar zikredilebilir.⁹⁶

İmam Gazalî Hazretleri, Esmâ-i İlâhiye'den **“Ferd, Hayy, Kayyûm, Hakem, Adl, Kuddûs”** isimlerini İsmi A'zam (en büyük isim) olarak kabul etmiş; haklarında bir risalecik yazarak onları okumanın değişik hastalık ve belalara şifa ve kalkan olacağını söylemiştir. Gümüşhânevî Hazretleri de, onun dualarını **Mecmûatu'l-Ahzâb**'a dahil etmiştir. Mesela; on defa “Allahuekber” dedikten sonra “Bismillâhirrahmânirrahîm” ile başlayıp “Ferdun, Hayyun, Kayyûmun, Hakemun, Adlun, Kuddûs” demenin şerhlerinin şerrinden korunmaya ve zafer kazanmaya vesile olacağını nakletmiştir. Üstad Hazretleri de, **Sekîne** ve **Tahmîdiye** gibi duaların başında bu isimleri zikretmiştir.⁹⁷

⁹⁴ Bkz. Bakara, 2/186.

⁹⁵ Tirmizî, “Duâ” 1.

⁹⁶ Ahmed b. Ali el-Bûnî, *Şemsu'l-Maarif*, s. 86-89, el-Mektebetü's-Sekafiyye, Beyrut, tsz.; Muhammed el-Garavî, *el-İsmü'l-A'zam evi'l-Besmele ve'l-Hamdele*, s. 58-59, Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbu, Beyrut, 1982.

⁹⁷ Bediüzzaman hazretlerinin Arapça Esmâ-i Hüsnâ münâcatı için bkz.: *Sözler*, 17. söz.

Burada ism-i a'zam ile ilgili M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin bir mülâhazasını aktarmak istiyoruz: “İsmi A'zam olarak rivayet edilen isimlerin hemen hepsi me'suratta (Kur'ân ve sünnet kaynaklı dualarda) vardır. Dua Mecmuası'na bütünü o isimleri koymaya çalışmışım. Hatta meselenin bir sırrı olabileceği düşüncesiyle aynı kelimeler, farklı rivayetlerde geçiyorsa, birbirine yakın lafızlarla rivayet ediliyorsa bile tamamını almış; o sözler, Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) ait olduğu için hepsini çok kıymetli görerek hiçbirini kaçırmamaya gayret etmişim.

Dua Mecmualarında da görüleceği gibi “**Ferdun, Hayyun, Kayyûmun, Hakemun, Adlun, Kuddûs**” den başka, Rahmân, Rahîm, Hannân, Mennân, Melik, Selam, Mümin, Müheymin... gibi isimler de İsmi A'zam olarak rivayet edilmiştir. Ayrıca, tek bir isim şeklinde değil de âyet ya da izâfet terkibi olarak zikredilen “**Bedü's-semavâti ve'l-arz**”, “**Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm**”, “**Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü mine'zzâlimîn**” ve Âyetü'l-Kürsî gibi İsmi A'zam olduğu söylenen başka rivayetler de vardır. Bunlar İsmi A'zam'ın tecellî alanı mı, bunlarda mı tecelli etmiş; yoksa bunların içinde geçen Cenâbı Hakk'ın mübarek isimleri mi İsmi A'zam? Bu, sadece Allah Teâlâ'nın bileceği bir meseledir.”⁹⁸

c. İsm-i Azam niçin gizlidir?

İsm-i A'zam'ı, Allah, isimleri içinde gizlemiştir. **Bunun hikmeti, kullarının bütün Esmâ-i Hüsnâ'ya rağbetini sağlamak, kendisine bütün isimleriyle dua edil-**

⁹⁸ herkul.org, 05.08.2002.

mesini te'min etmektir. İsm-i A'zam belli olsaydı, insanlar yalnızca o isimle dua edip diğer isimleri terkedebilirlerdi. Çünkü İsm-i A'zam'ın Allah katında büyük bir değeri vardır. Bu isimle yapılan duaların mutlaka kabûl edildiği rivayet olunmuştur.

Görüleceği üzere İslâm büyükleri, İsm-i A'zam'ı farklı isimlerde bulmuştur. Belki de herbirinin hususi âlemine tecellî eden İsm-i a'zam değişik olmuştur.

Esmâ-i Hüsnâ içinde bir İsm-i A'zam olduğu gibi, her isim için de a'zamî bir mertebe vardır. Bazen bir ismin a'zamî mertebesi, İsm-i A'zam ile karıştırılır; o isim a'zamî mertebedeki tecellîsi sebebiyle İsm-i A'zam sanılır. İsm-i A'zam'ın her âlime göre değişik olmasının bir sebebi de budur.

Hangi ismin ism-i âzam olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bu ismin gizli bırakılması, ism-i âzam olabileceği ihtimaliyle, bütün isimlerin zikredilmesini **teşvik içindir**. Beş vakit içerisinde “Salâtı vustâ”; Cuma gününde “vakti icâbe” (duaların umumiyetle kabul olacağı saat), insanlar arasında veli kullar, Ramazan ayında Kadir Gecesi, bütün tâat ve ibadetler içerisinde rızayı ilâhî, kâinatın ömründe kıyamet ve ferdin hayatı içerisinde ölüm anı gizlendiği gibi, **Esmâ-i Hüsnâ arasında da İsmi A'zam gizli tutulmuştur**. Müminlerin sürekli uyanık, dikkatli ve devamlı Allah'a (celle celâluh) ibadet ve tâat içerisinde bulunmalarına vesilelik eden bu gizlilikten dolayı, hangi ismin a'zam olduğu da bilinmemiş; pek çok muhtelif isim, İsmi A'zam olarak zikredilmiştir.⁹⁹

İsm-i âzam'ın, Zâtî isimlerden biri olma ihtimali daha

⁹⁹ herkul.org, 05.08.2002.

kuvvetlidir. Zira, ancak Zâtî olan bir isim bütün isimleri içine alabilir. Zâtî isim denilince de akla öncelikle **Allah** ismi gelir. Bu ismin Kur'ân-ı Kerim'de en çok geçen isim olması, Kur'ân'ın hülasası kabul edilen Fatiha'nın ve Fatiha'nın da hülasası olan bismelenin başında yine bu ismin yer alması, onun ism-i azam olma ihtimalini kuvvetlendirir. Bununla birlikte bu konuda yine de kesin konuşmak mümkün değildir. Nur Külliyyatında geçen şu cümle bu konuda bir yol göstericidir: “Lafza-i celâl, Zât-ı Akdes'e delalet eder; Zât-ı Akdes de, bütün sıfât-ı kemâliyeyi istilzam eder.”¹⁰⁰

d. Sonuç

Aslında, biz Esmâ-i İlâhiye'nin tamamını bilmiyoruz. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir kimsenin afet ve musibetler dolayısıyla tasalandığında okuması için talim ettikleri duada, “Allah'ım, ben Senin kulunum, kullarından bir erkekle bir kadının oğluyum. Perçemim Senin (kudret) elindedir. Hakkımdaki kararın yürürlükte ve takdirin âdilânedir. Senden, kendini isimlendirdiğin, Kitab'ında zikrettiğin, mahlûkatından herhangi birine öğrettiğin veya gayb ilminde kendine tahsis ettiğin (kimseye bildirmedığın) her ismin hürmetine... Kur'ân'ı kalbimin baharı, gözümün nuru, hüzün, gam ve tasamın gidericisi kılmanı diliyorum.” buyuruyor.

Demek ki, sadece bir insanın bildiği, yalnız bir kitapta zikredilmiş, tek bir salih kul, cin veya meleğe bildirilmiş ya da nezd-i Uluhiyette mazharı isti'sâr olmuş (kimseye bildirilmeyip ilmi İlâhiye has kılınmış) isimler de vardır.

¹⁰⁰ Bediüzzaman Said Nursi, *İşarat-ül İ'caz*, Giriş (Fatiha sûresinde); İsm-i Azam ile ilgili daha geniş değerlendirmeler için bkz.: Bekir Topaloğlu, İsm-i Azam, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23/75-76.

Ayrıca, siz muztar kaldığınız ve ihtiyaç hissettiğiniz zaman herhangi bir lafızla Cenâbı Hakk'a çağrıda bulunursunuz. Söylediğiniz lafız ne olursa olsun, o içinizin sesi ve gönlünüzün ifadesiyse hiç farkına varmadan o gizli bırakılmış isimlerden birini ya da İsm-i A'zam gibi kabul edilecek bir ismi telaffuz edebilirsiniz. Mesela, “Ben bâisi fakîrim, Sense düşkünlerin elinden tutan.” dersiniz. Esmâi İlâhiye'de bunun karşılığı bir isim bilmiyoruz; ama belki bu da onlardandır. Mesela, “Ben muztarı muhtacım, muztar olanların ızdırarını gideren de Sensin.” dersiniz ve bunu Cevşen'de geçen “Yâ Fârice'l-hemm, Yâ Kaşife'l-ğamm” yerinde kullanabilirsiniz. Eğer samimi ve gönülden iseniz Cenâbı Hak dilinizin bağıını çözer ve farkına varmasanız da size İsm-i A'zam'ı söyletir. Fakat diliniz gönlünüze tercüman değilse, İsm-i A'zam'ı da söylemeniz, o işin bir yanını eksik bırakmış olursunuz.

İşte bundan dolayı, hak dostları, yalvarış ve yakarışların ancak sıdkla edâ edildiği ölçüde “İsm-i A'zam”a iktiran etmiş gibi, rahmet arşına ulaşacağını ve hüsnü kabûl göreceğini söylemişlerdir. Evet samimiyet, sıdk ve sadâkat âdetâ İsm-i A'zam iksiri gibi tesir eder. **Bayezid Bistâmî**, kendisinden İsm-i A'zam'ı soranlara: **“Siz, Allah'ın isimleri içinde İsmi Asğarı (en küçük isim) gösterin, ben de size İsm-i A'zam'ı göstereyim”** der ve ilâve eder: “Bence İsm-i A'zam tesiri yapacak bir şey varsa, şüphesiz o da sıdktır; sadâkatle hangi isim okunsa, o İsm-i A'zam olur.”¹⁰¹

¹⁰¹ İsm-i azam konusunun son değerlendirmesi de M. Fethullah Gülen Hocaefendi'ye aittir. Bkz.: herkul.org, 05.08.2002.

10- Esmâ-i Hüsnâ'nın Tasnifi

İnsanlar kavramları ancak değişik şekil ve kalıplara sokarak öğrenebilirler. Değişik şekil ve kalıplarla Allah'a nispet edilen isimler yüzlerle ifâde edilecek kadar çoktur. Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili kitapları telif etmenin ortaya çıkışından itibaren, bu isimleri gruplandırma eğilimleri de belirmiştir. İlahî isimler aynı zamanda Allah'ı niteleyen sıfatlar olduğundan bu kavramların tasnifiyle kelâm âlimleri de eskiden beri ilgilenmişlerdir. Ancak kelâm ilminin temel konusu Allah'ın varlığı, birliği, O'nun kâinat üzerindeki yaratıcı ve yönetici tasarrufu olduğundan, İlahî isim veya sıfatlardan bu konuları ilgilendirenler kelâm literatürüne alınmış, diğer isimler ve onlara dâir konular üzerinde durulmamıştır. Doksan dokuz isim listesini veren rivâyetin sıhhatini şüphe ile karşılayan müellifler bile bu listeyi Esmâ-i Hüsnâ için düşünülebilecek dizilerden biri olarak kabul edip, içerdiği isimleri tasnif etmeye çalışmışlardır. Birçok müellif tarafından yapılan farklı Esmâ-i Hüsnâ tasnifleri içinde birbirine benzeyenler bulunmakla birlikte, bunların önemli bir kısmı ortak bir ilkeye bile dayanmış değildir. Çünkü isimlerin bir bölümü birden fazla özellik ve mânâ taşıdığı için ayrı ayrı gruplarda mütâlaa edildiği gibi, onları tasnif etmeyi amaçlayan âlimler de farklı açılardan bakış yapmışlar ve değişik yöntemler kullanmışlardır. Bütün müellifler lafza-i celâlin diğerlerinden farklı bir isim olduğunu kabul etmektedir. Öteki isimlerin hepsi belli köklerden türediği ve belli mânâları zât-ı İlahîyeye izâfe ettiği halde, tercih edilen telâkkiye göre Allah lafzı

câmid (türetilmemiş) bir isim olup herhangi bir kök anlamı taşımaz. Diğer isimler gerçekte zâtî niteleyen sıfatlardan ibârettir; Esmâ-i Hüsnâ'nın nitelediği yüce zâtın özel ismi olan lafza-i celâl ise bütün sıfatların muhtevâsına delâlet etmektedir. Nitekim Allah kelimesinin Kur'ân'da kullanılışı da onun bu konumunu göstermektedir. İslâm dininin ulûhiyyet anlayışını ifâde etmek üzere başka dillerde kullanılan *Tanrı*, *Hudâ*, *Dieu* gibi özel isimler de aynı mâhiyettir. Bundan dolayı Allah ismi zât-ı İlâhîyyeye mahsus olup başka hiçbir varlığa nispet edilemez. Bu açıdan bakıldığı takdirde Esmâ-i Hüsnâ'nın isim (lafza-i celâl) ve sıfatlar diye ikiye ayrılması mümkündür.

Esmâ-i Hüsnâ'nın tasnifinde takip edilen yöntemler teknik, muhtevâ ve ilgilendikleri alanlar (etkinlik, taalluk) olmak üzere **üç grup** halinde incelenebilir:

a) Teknik tasnif türlerinden biri alfabetik sıralamadır. Fazla kullanılmadığı anlaşılan bu yöntemi Abdülkâdir el-Kureşî, Ebû Süleyman el-Hattâbî'den naklettiği listede uygulamıştır.¹⁰² Ayrıca Abdülkâhir el-Bağdâdî de kendi eserinde doksan dokuz ismi şerh ederken alfabetik sıralamayı takip etmiştir.¹⁰³

Cenab-ı Hakk'a nispet edilen kavramlar şekil bakımından isim, masdar, sıfat, zarf olabileceği gibi; fiil kalıplarından biri veya zamir de olabilir. Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili eserlerin çoğunda bu kelime şekilleri birer tasnif modeli oluşturmaktadır.

¹⁰² *el-Cevâhiru'l-Mudîyye*, s. 21-29.

¹⁰³ *el-Esmâ' ve's-Sıfât*, vr. 53-240.

İnsanların kulluk tarzındaki bazı fiillerinin muhâtabı olması dolayısıyla Allah'a nispet edilen isimler de vardır. Meselâ insanlar Allah'a ibâdet ettikleri için Allah “*ma'bûd*”, O'nu zikrettikleri için “*mezkûr*”, şükrettikleri için “*meşkûr*” isimleriyle anılır, İlâhî fiillerle ilgili bu farklılıklar da bazı müelliflerin tasnif işlemlerine malzeme sağlamıştır. Fiiller dışında, “sahip” anlamına gelen “zû” kelimesiyle oluşan bazı terkipler de ancak bu şekilde Allah'a nispet edilebilir; “*zû'l-fazl*”, “*zû'r-rahme*”, “*zû'l-arş*” gibi.¹⁰⁴ Esmâ-i Hüsnâ konusunda tatminkâr bir eser telif eden Abdülkâhir el-Bağdâdî, İlâhî isimleri sarf ve nahiv ilimlerini ilgilendiren özellikleri açısından bile tasnife tâbi tutmuştur.¹⁰⁵

b) Esmâ-i Hüsnâ'nın muhtevâsıyla ilgili olarak yapılan en önemli tasnif, bunların **zâta; sübûtî, selbî ve haberî olanlarıyla birlikte sıfatlara ve bir de İlâhî fiillere taksim edilmesidir**. Zât-ı İlâhiyyeye delâlet eden kavramların başında Allah ismi gelir. Bundan başka mevcûd, şey, zât, vâhid, ferd gibi isimler de bu grupta mütâlaa edilmiştir. Zâtı niteleyen sübûtî kavramlar kıdem ve süreklilik ifâde eden yetkinlik sıfatları olup bunlardan kâinatı ilgilendirenler için kelâmcılar tarafından Hay, Alîm, Semî', Basîr, Kadîr, Mürîd, Mütetekellim şeklinde bir seçim yapılmıştır. Acz ve noksanlık ifâde eden selbî veya tenzihî isimler ulûhiyyete yaraşmayan mânâları O'ndan nefyeden ve bu açıdan Allah'ın ne olmadığını ifâde eden kavramlardır. Bunların sayısı pek çoktur. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî bunlardan otuz

¹⁰⁴ bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, “zû” md.

¹⁰⁵ Zengin tasnif çeşitleri için bk. Abdülkâhir el-Bağdâdî, *Usûlü'd-Din*, s. 116-130, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1981; a. mlf., *el-Esmâ ve's-Sıfât*, vr. 7-11.

üç tanesini sıralayarak açıklamaya çalışmıştır.¹⁰⁶ Muhtevâ bakımından tenzîhî isimler içinde yer alması gerektiği halde naslarda Allah'a nispet edilen bazı kavramlar da vardır. Bunları selbî sıfatların istisnâsı olarak düşünmek veya haberî sıfatlar diye ayrı bir grup şeklinde mütâlaa etmek mümkündür. Yed, vech, nüzûl (el, yüz, yukarıdan aşağıya inme) gibi beşerî mânâlar ihtivâ eden bu tür sıfatların yorumuyla ilgili olarak yazılan eserlerden biri de *Fahreddin er-Râzi'nin Esâsü't-Takdîs*'idir.¹⁰⁷

Naslarda çeşitli fiil kalıplarıyla zâtî İlâhîyeye nispet edilen esmâ ise pek çok olup bunları da kendi aralarında tak-sime tâbi tutanlar olmuştur. Esmâ ve sıfat konusunda ilk telif edilen eserlerin müelliflerinden biri olan Ebû Abdullah el-Halîmî Kur'ân, sünnet ve icmâ ile sâbit olduğunu belirttiği Esmâ-i Hüsnâ'yı **beş grupta** inceler.

1. Ulûhiyeti inkârı bertaraf etmek amacıyla Allah'ın varlığını kanıtlayanlar,
2. Her türlü şirk anlayışını çürütmek amacıyla Allah'ın birliğini ispat edenler,
3. Teşbih inancını reddetmek amacıyla tenzih ifâde edenler,
4. İlet-ma'lûl ilkesini pekiştirmek amacıyla kâinatın yaratılışını konu alanlar,
5. Tabiatın kendi kendini yönettiği, yahut yıldızlar veya melekler tarafından idare edildiği inancını ortadan kaldır-

¹⁰⁶ Gazâlî, *el-Maksadu'l-Esnâ*, s. 16-58.

¹⁰⁷ Kitabımızın ilerleyen bölümlerinde Râzi'nin bu kitabından hareketle haberî sıfatlara nasıl yaklaşıldığını ayrıntısıyla göreceğiz.

mayı amaçlayan ve bu yönetimi Allah'a havâle edenler.¹⁰⁸ Halîmî'nin bu tasnifi yukarıda kaydedilen tasnifin değişik bir şekli niteliğindedir. Esmâ-i İlâhîyyenin vâcip (zâta nispeti zarûrî), müstahil (zâta nispeti imkânsız) ve câiz (nispet edilmesi de edilmemesi de mümkün) şeklinde bir ayırıma tâbi tutulması, yukarıdaki tasnife nispetle herhangi bir farklılık göstermez.

Burada Bekir Topaloğlu hocamızın Halîmî'nin yaptığı tasnif üzerine serdettiği şu mütalaasını da aktarmak faydalı olacaktır. “İlâhî isimlerle ilgili görüşleri, kendisinden sonraki birçok âlimi etkileyen Halîmî'nin Allah'ın varlığını, birliğini, yaratıcılığını, benzersiz oluşunu ve kâinatı yönettiğini ifâde eden isimler olmak üzere yaptığı beşli tasnifi¹⁰⁹ **ikiye** indirgemek mümkündür: Allah'ın zâtını niteleyenler ve kâinatla ilgisini belirtenler. Ancak, insanın kâinat içindeki önemi göz önünde tutularak birinci derecede ona hitap eden isimleri **ayrı bir grup** halinde mütâlaa etmek yerinde olacaktır. Doksan dokuz ismin doksan dördünün çeşitli kelime şekilleriyle Kurân-ı Kerîm'de yer aldığını, bunların bütün isimlerin ana ilkelerini içerdiğini ve asırlardan beri kabul görüp şöhret bulan bir tertip niteliği taşıdığını dikkate alarak muhtevâyı bu listeden takip etmek uygun görünmektedir.”¹¹⁰

Şimdi burada yukarıda belirtilen **üç grupta** ilgili isimleri¹¹¹ grafik ile belirtmek istiyoruz. Buradaki isimlere verilen manâlar özel bir kaynaktan alınmıştır:

¹⁰⁸ Halîmî, *el-Minhâc fi Şuabi'l-İman* 1/183-185, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1979.

¹⁰⁹ Halîmî, *el-Minhâc*, 1/187-209.

¹¹⁰ Bekir Topaloğlu, *Esmâ-i Hüsnâ, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11/412-413, İstanbul, 1995.

¹¹¹ Bkz.: Bekir Topaloğlu, *Esmâ-i Hüsnâ, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11/414-415.

*Tirmizî Rivayetinde Yer Alıp Yayınlık Kazanan
Esmâ-i Hüsnâ'nın Üç Gruba Tasnif Edilmiş Şekilde
Alfabetik Olarak Sıralanışı*

NO	İSİM	KISA MEALİ	GRUBU
1	ADL	Mutlak adalet sahibi, aşırılığa meyletmeyen	İnsanla ilgili
2	AFÜVV	Hiçbir sorumluluk kalmayacak şekilde günahları affeden	İnsanla ilgili
3	ÂHİR	Varlığının sonu olmayan	Zâtî
4	ALÎ	İzzet, şeref ve hükümlerlik bakımından en yüce, aşkın	Zâtî
5	ALÎM	Hakkıyla bilen, her şeyi bilen	Zâtî
6	ALLAH	Varlığı zorunlu olan ve bütün övgülere layık bulunan Zât'ın özel ve en kapsamlı, Zâtî adı	Zâtî
7	AZÎM	Zatının ve sıfatlarının mahiyeti anlamayacak kadar ulu	Zâtî
8	AZİZ	Yenilmeyen, yegâne galip	Zâtî
9	BÂİS	Ölümden sonra diriltlen	Kevnî
10	BÂKÎ	Varlığının sonu olmayan fenâ bulmayan	Zâtî
11	BARÎ'	Örneği kendine âit yaratıcı	Kevnî
12	BÂSİT	Genişletecekleri genişleten	Kevnî
13	BASÎR	Her şeyi gören	Zâtî
14	BÂTİN	Zatının görülmesi ve mahiyetinin bilinmesi açısından gizli	Zâtî
15	BEDÎ'	Eşi ve benzeri olmayan şeyleri sanatkarane yaratan	Kevnî
16	BERR	İyilik eden, vaadini yerine getiren	Zâtî
17	CÂMÎ'	Toplayıp düzenleyen, kıyamet günü hesaba çekmek için mahlûkatı toplayan	Kevnî

18	CEBBAR	İradesini her durumda yürüten, yaratılmışların halini iyileştiren iradesini	Zâtî
19	CELÎL	Azametiyle baş döndüren	Zâtî
20	DÂRR	Zararları yaratan	Kevnî
21	EVVEL	Varlığının başlangıcı olmayan	Zâtî
22	FETTAH	İyilik ve hayır kapılarını açan, hakemlik yapan	İnsanla ilgili
23	GAFFAR	Daima affeden, tekrarlanan günahları başışlayan affeden, merhamet eden	İnsanla ilgili
24	GÂFİR	Bütün günahları başışlayan	İnsanla ilgili
25	GANÎ	Her şeyden müstağni, kendi dışındaki her şey O'na muhtaç	Zâtî
26	HABÎR	Her şeyin iç yüzünden haberdar olan, her şeyden haberdar	Zâtî
27	HÂDÎ	Yol gösteren, hidâyete erdiren	İnsanla ilgili
28	HÂFİD	İstedigini alçaltan, zillete düşüren	İnsanla ilgili
29	HAFÎZ	Koruyup gözeten ve dengede tutan, koruyup kollayan	Kevnî
30	HAK	Fiilen bizzat var olan, mevcudiyeti ve ulûhiyeti gerçek olan	Zâtî
31	HAKEM	Son hükmü veren, her şeyi hall ve fasl eden	İnsanla ilgili
32	HAKÎM	Bütün emirleri ve işleri yerli yerinde vaz' eden	Zâtî
33	HÂLIK	Takdirine uygun bir şekilde her şeyi temelden yaratan	Kevnî
34	HALÎM	Acele ile ve kırgınlıkla değil hilm ile muamele eden	İnsanla ilgili
35	HAMÎD	Övgüye lâyık olan	Zâtî
36	HASÎB	Kullarına yeten, onları hesaba çeken, her şeye yeten	İnsanla ilgili
37	HAYY	Ebedî hayatla diri	Zâtî

38	KÂBİZ	Rızkı tutan, canlıların ruhunu alan	Kevnî
39	KÂDİR	Her şeye gücü yeten, kudretli	Zâtî
40	KAHHAR	Yenilmeyen, yegâne galip, kahr olacıkları kahreden	Zâtî
41	KAVÎ	Her şeye gücü yeten, kudretli	Zâtî
42	KAYYÛM	Her şeyin varlığı kendisine bağlı olup kâinatı idare eden, kendi kendine kâim olan	Kevnî
43	KEBİR	Ululardan ulu olan	Zâtî
44	KERİM	İyilik ve ikramda bulunan	Zâtî
45	KUDDÛS	Her kusurdan münezzehtir olan	Zâtî
46	LATÎF	En ince noktalara kadar ihtiyaçları görüp gözetten	İnsanla ilgili
47	MACÎD	Şanlı, şerefli, namlı	Zâtî
48	MÂLİKÜ'L-MÜLK	Mülkün tek sahibi	Kevnî
49	MÂNÎ'	Dilemediği şeyin gerçekleşmesine müsaade etmeyen, kötü şeylere engel olan	Kevnî
50	MECÎD	Çok şanlı, şerefli	Zâtî
51	MELİK	Her şeyin mâliki	Kevnî
52	METÎN	Her şeye güç yetiren	Zâtî
53	MUAHHİR	Geri bırakan	Kevnî
54	MUĞNÎ	Zenginlik verip tatmin eden	Kevnî
55	MUHSÎ	Her şeyi teferruatıyla sayan, bilen	Zâtî
56	MUHYÎ	Can veren, hayat veren	Kevnî
57	MUÎD	Tekrar yaratan, ölümü yaratan	Kevnî
58	MUÎZZ	Yücelten, izzet ve şeref veren	İnsanla ilgili
59	MUKADDİM	Öne alan, öne çıkaran	Kevnî
60	MUKÎT	Bedenlerin ve ruhların gıdasını yaratıp veren, bilip gücü yeten ve koruyan	Kevnî

EN GÜZEL İSİMLER O'NU (C.C.) ANLATIYOR

61	MUKSİT	Adaletle hükmeden	İnsanla ilgili
62	MUKTEDİR	Her şeye güç yetiren kudretli	Zâtî
63	MUSAVVİR	Şekil ve sûret veren	Kevnî
64	MÜBDİ'	İlk yaratan	Kevnî
65	MÜCÎB	Dileklere ve dualara karşılık veren	İnsanla ilgili
66	MÜHEYMİN	Kainatın bütün işlerini görüp, gözetip, yöneten	Kevnî
67	MÜ'MİN	Güven veren, vaadine güvenilen	İnsanla ilgili
68	MÜMÎT	Öldüren	Kevnî
69	MÜNTAKİM	Suçluları cezalandıran	İnsanla ilgili
70	MÜTEÂLÎ	İzzet, şeref ve hükümrânlık bakımından en yüce, aşkın zâtî ulviyet sâhibi	Zâtî
71	MÜTEKEBBİR	Azamet ve yüceliğini izhar buyurun	Zâtî
72	MÜZİLL	Alçaltan, zillet veren, zelil kılan	İnsanla ilgili
73	NÂFÎ'	Fayda veren, faydalı şeyleri veren	Kevnî
74	NÛR	Nurlandıran, nur kaynağı, ışık kaynağı olan	Zâtî
75	RÂFÎ'	Yücelten, izzet ve şeref veren yükselten	İnsanla ilgili
76	RAHÎM	Rahmeti bol	Zâtî
77	RAHMÂN	Engin rahmet sahibi	Zâtî
78	RAKÎB	Gözetleyip kontrol eden	İnsanla ilgili
79	RAÛF	Çok şefkatli	Zâtî
80	REŞİD	Doğru noktaya ulaştırıcı	Zâtî
81	REZZÂK	Gıdaları yaratıp lutf eden	Kevnî
82	SABÛR	Çok sabırlı	İnsanla ilgili
83	SAMED	Herkesin muhtaç olduğu bir müstağni	Zâtî

84	SELÂM	Selim ve esenlik veren	Zâtî
85	SEMÎ'	Her şeyi işiten	Zâtî
86	ŞEHÎD	Her şeyi ra'ye'l-ayn bilen	Zâtî
87	ŞEKÛR	İyiliklere karşılık veren	İnsanla ilgili
88	TEVVÂB	Kullarını tövbeye sevk eden ve tövbe- lerini kabul eden	İnsanla ilgili
89	VÂCİD	Dilediğini dilediği zaman bulan	Zâtî
90	VÂHİD	Herşeyiyle bulunmaz bir tek	Zâtî
91	VÂLÎ	Kâinatlara hakim olup onu idâre eden	Kevnî
92	VÂRİS	Her şeyin nihâî tek sâhibi olan	Zâtî
93	VÂSÎ'	İlmi ve merhameti ile her şeyi kuşatan	Zâtî
94	VEDÛD	Çok seven, çok sevilen	İnsanla ilgili
95	VEHHÂB	Karşılık beklemeden bol bol veren, hibede bulunan	İnsanla ilgili
96	VEKÎL	Güvenilip dayanılan	İnsanla ilgili
97	VELÎ	Yardımcı ve dost	İnsanla ilgili
98	ZÂHİR	Varlığını ve birliğini belgeleyen birçok delilin bulunması açısından aşikar, varlığı ayândan ayân	Zâtî
99	ZÛ'L-CELÂLÎ ve'l-İKRAM	Azamet ve kerem (celâl ve ikram) sahibi	Zâtî

Âlimler Esmâ-i Hüsnâ'yı, **başka varlıklara nispeti câ-iz olan ve olmayan isimler** olarak da tasnife tâbi tutmuş ve ulûhiyyete has mânâlar taşıyan isimlerin dışında kalanların, insanlar için de kullanılabileceğini belirtmişlerdir. **Ab-dülkâhir el-Bağdâdî**, ulûhiyyete has isimlerin sayısının lafza-i celâl dışında dokuz olduğunu söylemiştir; *Îlâh, Rah-*

mân, Hâlık, Kuddûs, Rezzâk, Muhyî, Mümît, Mâlikü'l-mülk, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm. Bunların dışında kalan isimlerin sınırlı anlamlarla insanları nitelendirmesi câiz görülmüştür.¹¹²

Doksan dokuz ismin sevgi ile korku, lütuf ile kahır açısından yapılan tasnifinde korku ve kahır mânâsı ihtivâ eden dört isim tespit edilmiştir: *Hâfid, Müzill, Kâbız, Zâr.* Bu kavramlar ilk bakışta kahır ifâde eder gibi görünüyorsa da aslında her biri, kendine karşılık gelen bir isimle birlikte tamlama halinde kullanılmış ve beşer âlemine uygulanan bir dengenin varlığını dile getirmiştir: *Hâfid-Râfi'* (alçaltan-yücelten), *Müzill-Muizz* (zillete düşüren-izzet ve şeref veren), *Kabız-Bâsıt* (rızkı daraltan veya canlıların ruhunu alan - rızkı genişleten, yahut ruhları bedenlerine yayan), *Zâr-Nâfi'* (zarar veren, fayda veren).

c) Esmâ-i Hüsnâ etkinliği (taalluku) **bakımından da tasnife tâbi tutulmuştur.** Bu açıdan isimler taalluku olan ve olmayan diye başlıca iki gruba ayrılır. Taalluku olmayanlar, *zât-ı İlâhîyyeyi* niteleyen ve sadece O'na münhasır bulunan isimlerdir. Doksan dokuz ismin yarısı bu gruba girer. Ayrıca *şey, mevcûd, zât* gibi kavramlar da bu grup içinde mütâlâa edilir. Diğer isimler ise Allah'ın bütünüyle kâinat ve özellikle insan üzerindeki etkinliğini dile getiren kavramlardır.¹¹³

Burada bir de **Bedüzzaman hazretlerinin** bir tasnifini belirtmek faydalı olacaktır. Üstad hazretleri, Cenab-ı Hakk'ın **iki kısım esmâsı** olduğunu belirtir.¹¹⁴ Bir yer-

¹¹² Abdülkâhir el-Bağdâdi, *Usûlü'd-Dîn*, s. 128.

¹¹³ Her iki grubun listesi için bkz.: Bekir Topaloğlu, İsm-i Azam, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2/484-485, İstanbul, 1989.

¹¹⁴ *Şualar*, 3. Şua Bkz.: (... hem bu dünyada nûmuneleri görülen celâlî ve cemâlî isimlerinin tecellileri daha parlak bir surette ebedü'l-âbâdda devam edeceğine...)

de şöyle der: “Şu kâinat Hâlık-ı Zülcelâli'nin hem cemâlî, hem celâlî iki kısım esmâsı bulunduğundan ve o cemâlî ve celâlî isimler, hükümlerini ayrı ayrı cilvelerle göstermek iktiza ettiklerinden, Hâlık-ı Zülcelâl, kâinata ezdâdî birbirine mezc edip, birbirine mukabil getirip ve birbirine mütecaviz ve müdafî bir vaziyet verip, hikmetli ve menfaattar bir nevi mübareze suretine getirip, ondan, zıtları birbirinin hududuna geçirip ihtilâfat ve tagayyürat meydana getirmekle, kâinatı kanun-u tagayyür ve tahavvül ve düstur-u terakki ve tekâmüle tâbî kıldığı için; o şecere-i hilkatın câmi bir semeresi olan insan nev'inde o kanun-u mübarezeyi daha acip bir şekilde getirip, bütün terakkîyât-ı insaniyeye medar bir mücahede kapısını açıp, Allah'ın hizbine karşı meydana çıkabilmek için hizbüşşeytana bazı cihazât vermiş.”¹¹⁵

Allah'ın isimleri ile ilgili bütün bu tasniflerin yanı sıra bir de Esmâ-i Hüsnâ'nın **Allah'ın Zatına mahsus veya sıfatlardan alınan isimler** açısından tasnifi yapılmıştır:

a) Hak Teâlâ'nın zâtına mahsus bir özel isim olan “Allah” lâfz-ı şerifi ki, O'ndan başka hiçbir varlık hakkında kullanılmamıştır, kullanılamaz. Kullanılması câiz değildir. Bu ismin tesniyesi (ikil siğası) ve çoğulu da yoktur. Bir başka dile tercüme edilemez, hiçbir kelime onun yerini tutamaz.

b) Allah Teâlâ'nın ikinci gruba giren isimleri, sıfatlarından alınan isimlerdir. Âyet ve hadislerde Cenâb-ı Hakk'ın pekçok güzel isminden bahsedilir. Bunlardan her biri O'nun sıfatları ile ilgili ve onlardan alınan isimlerdir. Rahmân, Ra-

¹¹⁵ Lemalar, 13. Lema, 9. işaret

hîm, Alîm, Hâlık vs. gibi. Bu isimler bir başka dile tercüme edilebilir. Meselâ, Hâlık ismi, yaratan veya yaratıcı olarak söylenebilir. Mü'minin Allah hakkındaki inancı, O'nun zâ-tının mukaddes olduğu, diğer zat ve eşyâya benzemediği, yüce sıfatlarla sıfatlandırıldığıdır. Allah kendisini Esmâ-i Hüsnâ ile, yani en güzel isimler ile isimlendirmiştir.¹¹⁶ Hadis-i şerifte doksan dokuz adet olduğu belirtilip tek tek sayılan bu isimlerin başında "Allah" gelir. Diğer isimlerin hiçbiri, anlam ve içerik itibarıyla "Allah" isminin yerini alamaz. Bu nedenle, İslâm'a girecek kişi, "Lâ ilâhe illâAllah" der; "Lâ ilâhe illârahmân" demez. Namaza başlarken, "Allahu Ekber" der; "Rahmân Ekber" diyemez.

"Ulûhiyetin isimlerini taksim etmek insanların yerine getirmekte aciz olduğu konular. Ne kadar iyi tasnif etmeye çalışsak, yine de bazı açıklar kalmakta ve diğer başlıklarla birbirine girmeler olmaktadır. Çünkü isimler bazen, birden fazla mânâlar taşımaktadır. **L. Gardet** de '*Kur'ân'ın düzenini bozmadan, Allah ile ilgili konuları tasnif etmek halâ güçtür*' der. Burada Allah'ın isimlerini bir tasnifle daha görmüş olalım:

1. Daha ziyâde Allah'ın Zâtıyla ilgili isimleri
2. Allah'ın yaratma mefhumu ile ilgili isimleri
3. Rızık ve ihsanla ilgili Esmâ-i Hüsnâ
4. Rahmet, af ve gufrâna dair Esmâ-i Hüsnâ
5. Allah'ın ilim sıfatıyla ilgili isimleri
6. Allah'ın ululuk bildiren isimleri

¹¹⁶ Bkz. A'râf, 7/180; İsrâ, 17/1,10; Tâhâ, 20/7; Haşr, 59/24.

7. Cenab-ı Hakk'ın kudretiyle ilgili isimleri
8. Hesab, hüküm ve adâletle ilgili Allah'ın isimleri
9. Nûru's-semâvât ve'l-ard İsmi"¹¹⁷

Buraya kadar sıralanan Esmâ-i Hüsnâ tasnifleri, bu alana giren çeşitli eserlerde uygulanan tasniflerin belli başlıları olup konunun temel ilke ve yöntemlerini göstermektedir. **Kadı Abdülcebbâr**'ın el-Muğnî'sinde, **Muhyiddin İbnü'l-Arabî**'nin İnşâü'd-Devâir'inde ve **Affüddin et-Til-misânî**'nin Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ'sında daha başka tasnifler de görmek mümkündür.¹¹⁸

11- Esmâ-i Hüsnâ'nın Muhteviyatı

Esmâ-i Hüsnâ'nın yüzlerle ifâde edilecek kadar çok oluşu İslâm ilâhîyyatı alanında zengin bir malzeme oluşturmuş, ulûhiyyet inancının açıklık kazanmasına, kulun duâ, niyaz ve zikirlerle Allah'a yaklaşmasına yardımcı olmuştur.

Ancak bu durum zaman zaman bazı teknik problemleri de gündeme getirmektedir. Birçok âyetin son kelimesini Esmâ-i Hüsnâ'dan birinin oluşturduğu bilinmektedir. Bunun yanında birçok âyette bu isimlerden iki veya üçü ardarda sıralanmaktadır. Bazı müsteşrikler bu sıralanışın muhtevâ açısından bir önem taşımadığını zannetmiş ve bu tür tekrarların âhengi sağlamaya yönelik secî görevi yaptığını ileri sürmüşlerdir. Vahiy ürünü olan Kur'ân-ı Kerîm'in erişilmez üstünlüğü (i'câz) bir yana, nâzil olduğu dönemde Arap edebiyatının kaydettiği gelişmelerin hiçbir zaman böyle bir

¹¹⁷ Veli Ulutürk, *Kur'ân-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor*, s. 108-109, Nil Yay., İzmir, 1994.

¹¹⁸ Bekir Topaloğlu, *İsm-i Azam, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11/411-413.

sun'iliğe ihtiyaç hissettirmeyeceği açıktır. Suat Yıldırım hocamız, bu sıralı isimlerin tek tek içermedikleri bazı anlamları bu terkiplerle kazandıklarını ispat etmiş ve bu sıralarıyla ait oldukları âyetlerin mânâlarına olan katkılarını açıklamıştır.¹¹⁹

Âyet ve hadislerde yer alan İlâhî isimler içinde anlamları aynı veya birbirine çok yakın olanlar (müterâdif) var mıdır? Gazâlî, konunun kendisinden öncekiler tarafından dikkate alınmadığını kaydettikten sonra, doksan dokuz isim içinde bazı kelimelerin eş anlamlı görünmesine rağmen gerçekte böyle olmadığını söyler. Meselâ aynı kökten geldikleri için eş anlamlı gibi görünen Gâfir, Gafûr, Gaffâr isimleri Kur'ân'da geçmekte, son ikisi doksan dokuz isim hadisinin listesinde de yer almaktadır. Ancak, Gâfir bağışlayıcılık vasfının sadece mevcûdiyetini gösterirken, mübalâğa kipleri olan iki isimden Gafûr "birden fazla günahı bağışlayan", Gaffâr ise "sürekli bağışlayıcı olan" mânâsına gelir. **Gazâlî**'ye göre doksan dokuz isim listesinde anlam farklılıkları anlaşılamayan, dolayısıyla müterâdif zannedilen isimler varsa, bunların aslında müterâdif olmadığına inanmak gerekir. Zira bir çeşit gereksiz tekrar demek olan eş anlamlılığın âyet ve hadislerde yer alma ihtimali yoktur.¹²⁰

Esmâ-i Hüsnâ'nın Kur'ân-ı Kerim'de kullanıldığı her yerde gereksiz tekrar niteliği taşımadığı muhakkaktır. Ancak Gazâlî'nin önem verdiği doksan dokuzluk listede göze

¹¹⁹ Suat Yıldırım, *Kuran'da Ulûhiyyet*, s. 67-78, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1987. Ayrıca bu mânâda bkz.: Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*.

¹²⁰ İmam Gazâlî, *el-Maksadu'l-Esnâ*, s. 36-38, Mektebetü Külliyyâti'l-Ezheriyye, Kahire, tsz.

çarpan eş anlamlı veya çok yakın anlamlı isimlerin varlığını inkâr etmek de mümkün değildir.

Doksan dokuz isim ihtivâ eden liste üzerinde yapılan bir tespitte **on dört** isim grubunun eş anlamlılık sınırına girdiği, bunların toplam sayısının **otuz dörde** ulaştığı ve **on tanesinin** de ortak kökten türediği (Rahmân-Rahîm, Gaffâr-Gafûr, Âli-Müteâlî, Mâcid-Mecîd, Kâdir-Muktedir) görülmüştür.

Esmâ-i Hüsnâ'nın muhtevâsı hakkında bir fikir edinebilmek için doksan dokuzluk listeyi model olarak göz önünde bulundurmak veya isimleri muhtevâyâ yönelik bir yöntemle tasnife tâbi tutup incelemek gerekir ki, bu da bir önceki başlıkta Esmâ-i Hüsnâ'nın tasnifi bölümünde Cenab-ı Hakk'ın Zat'ı ile ilgili, kâinatla ilgili ve insanla ilgili şekilde ifade edilmişti.¹²¹

¹²¹ Ayrıca bkz.: Bekir Topaloğlu, "Allah'ın isimleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2/484-485.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM
VE HADİS-İ ŞERİFLERDE
ESMÂ-İ HÜSNÂ

KUR'ÂN-I KERİM VE HADİS-İ ŞERİFLERDE ESMÂ-İ HÜSNÂ

1- Kur'ân-ı Kerim'de Esmâ-i Hüsnâ

Kur'ân, marifetullah (Allah'ı tanıma) bilgisini Allah'ın isim ve sıfatları yoluyla vermektedir. Kur'ân'da yüz civarında isim ve sıfat bulunmaktadır.

Bu isim ve sıfatların birçoğu müşrik ve münkirlerin Allah (celle celâluh) hakkındaki düşüncelerini reddetmek için zikredilmiştir. Birçoğunda da Allah, kendi kendisini tanıtmaktadır. “Nasıl bir Allah?” sorusu, Kur'ân'da zikredilen **“Esmâ-i Hüsnâ ve sıfatların bildirdiği ve tanıttığı Allah”** şeklinde cevaplandırılabilir.

Kur'ân'da Allah'ın zâtına birçok isim nispet edilmiştir. Bunların sık sık tekrar edildiği de görülür. Tevbe sûresi dışındaki **113** sûre besmele ile başlamakta, aynı terkip iki âyetin içinde de yer almaktadır. Ayrıca **“ism”** kelimesi; dokuz yerde “ismullah”, dokuz yerde “ismü rabbik”, iki

âyette de zamire muzaf olarak “ismuh” şeklinde, toplam yirmi yerde zikredilmektedir.

“Esmâ-i Hüsnâ” ifadesi ise dört âyette yer alır:

Birinci Âyet

İslâm literatüründe genellikle kabul edilen nüzul sırasına göre bu dört âyetin ilki şudur:

*“En güzel isimler Allah’ındır, o halde bu isimlerle O’na dua edin. O’nun isimleri konusunda haktan sapanları terkedin. Onlar işlediklerinin cezasını çekeceklerdir.”*¹²²

Bu âyet, Allah’ın Esmâ-i Hüsnâ’sı bulunduğunu, kendisine onlarla duâ edilmesi gerektiğini ifâde etmekte ve O’nun isimlerinde “ilhâd’a düşenlere itibar edilmemesini istemektedir. “Haktan sapmak, itidalden ayrılmak” anlamına gelen ilhâdın bu âyetteki mânâsı iki noktada yoğunlaşmaktadır:

a) İsimleri ya tamamen inkâr etmek veya inkâra götürecek şekilde te’vile tâbi tutmak;

b) İsimleri ancak Allah için geçerli olan anlamlarıyla Allah’tan başkasına nispet etmek (teşrik) veya O’nu yaratılmışlara ait isim ve kavramlarla adlandırmak.¹²³ Siyak ve sibâkıyla (öncesi ve sonrası) birlikte göz önünde bulundurulduğunda bu âyetin İslâm’ın ilk yıllarında ısrarla üzerinde durulan tevhid inancını pekiştirdiği görülür.

İkinci Âyet

İkinci Esmâ-i Hüsnâ âyeti Allah’ı kâniatın yaratıcısı, yöneticisi ve mâliki olarak niteleyen ve en gizli şeyleri bildiğini

¹²² A’râf, 7/180.

¹²³ Bkz. Taberî, 9/91, Ebû Bekir İbnü’l-Arabî, *el-Emedu’l-Aksâ*, s. 5; Fahreddin er-Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, 15/71-72.

ifâde eden bir grup âyetten sonra gelmekte ve yine tevhid akidesini vurgulamaktadır: *“O’dur Allah. O’ndan başka yoktur ilah. En güzel isimler ve vasıflar O’nundur.”* (Tâhâ, 20/8)

Üçüncü Âyet

Üçüncü esmâ âyeti İsrâ suresinde geçer. *“De ki: “Dua ederken ister “Allah” ister “Rahman” diye hitab edin. Hangisini deseniz en güzel isimler hep O’nundur!”* Namazında sesini pek yükseltme, ama iyice de kısma, ikisinin arası bir yol tut. *Her türlü hamd O Allah’a mahsustur ki, asla evlad edinmemiştir. “Hakimiyetinde hiçbir ortağı yoktur. Acze düşüp de bir desteğe muhtaç olmamıştır” de ve tekbir getirerek O’nun büyüklüğünü ilan et.”* (İsrâ, 17/110-111)

Dördüncü Âyet

Dördüncü esmâ âyeti Haşr suresinde geçer.

“Allah’tır gerçek İlah! O’ndan başka yoktur ilah. Görünmeyen ve görünen her şeyi bilir. O Rahman’dır, Rahîm’dir. Allah’tır gerçek İlah, O’ndan başka yoktur ilah. O Melik’tir, Kuddûs’tür, Selam’dır, Mü’min’dir, Müheymin’dir, Aziz’dir, Cebbar’dır, Mütekebbir’dir. Allah, müşriklerin iddialarından münezzeh ve yücedir. (O Melik’tir: Kâinatın gerçek hükümdandır. Kuddûs’tur: Bütün eksiklerden uzak ve yücedir. Selam’dır: Kusurlardan salim olup yaratıklarına esenlik verendir. Mü’min’dir: Güvenlik verendir. Muheymin’dir: Her şeyin üzerinde gözetip kollayandır. Aziz’dir: Üstün kudret sahibi, mutlak galiptir. Cebbar’dır: Yaratıklarının hâllerini ve işlerini düzelten ve iradesi ile onları istediği şekilde yönetendir. Mütekebbir’dir: Büyükler büyüğüdür.) *Allah o gerçek İlahtır ki Halık’tır, Bârî’dir, Musavvir’dir. Hasılı, en güzel isimler ve vasıflar O’nundur. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O’nu tesbih ve tenzih eder. O, Aziz’dir,*

Hakim'dir. (Bâri'dir: Yaratıklarını düzgün ve âhenkli kılandır. Musavvir'dir: Bütün mahlûklarına özel sûretlerini verendir.)” (Haşr, 59/22-24)

Bu âyet-i kerimelerden şu gerçeği öğreniyoruz:

1- İslâm'dan önce özellikle Güney Arabistan'da “Rahmân” kelimesinin Allah'ın ismi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu sebeple Taberî'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber'in duâ, niyaz ve ibâdetlerinde Rahmân ismini kullanması müşrikler tarafından yadırganmış, bu tutumun onun ana ilke olarak kabul ettiği tevhid inancına ters düşeceği ileri sürülmüş, bunun üzerine İsrâ sûresinin 110. âyeti nâzil olmuştur.¹²⁴ Bu âyette; “Allah” adına veya “Rahmân” adına duâ edilmesinin neticeyi değiştirmeyeceği, çünkü O'nun birden fazla isminin bulunduğu ifâde edilmektedir. Nihâyet Medine döneminde nâzil olan Haşr sûresinin son üç âyetinde¹²⁵ Allah'ın **on altı** (“tesbih” kavramı göz önünde bulundurulduğu takdirde on yedi) ismi sıralanmış ve bir defa daha, O'nun Esmâ-i Hüsnâ'sının bulunduğu belirtilmiştir. Bu âyetlerde Allah'ın birliği vurgulandıktan sonra tenzihî, sübûtî ve fiilî bazı sıfatlarını dile getiren isimler örnek bir adlandırma niteliğinde zikredilmiştir.

2- Allah Teâlâ'nın, Kur'ân-ı Kerim'de bize bildirdiği O'nun “Güzel İsimleri” vardır: “Allah, er-Rahmân, er-Rahim, el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlık, el-Bârî, el-Musavvir...” gibi...

3- Rabb'imiz, O'na duâ ederken Kendisini bu güzel adlarla anmamızı; dertlerimizi O'na dökerken, sorunları-

¹²⁴ Taberî, a.g.e., 15/121.

¹²⁵ Bkz. Haşr, 59/22-24.

mızın çözümünü O'ndan dilerken, düşmanlarımızın şerlerinden ve tehlikelerden bizi koruması için O'nu imdadımıza çağırırken; günahlarımızı bağışlamasını, ibâdetlerimizi kabul buyurmasını ve bizi her iki cihanda mutlu kılmasını isterken hep bu güzel adlarla dilekte bulunmamızı emretmektedir.

4- O'nun bu güzel isimleri yerine, kendisine ait olduğunu bildirmedığı yabancı birtakım adları O'na yakıştıranlara uymamızı ise kesin şekilde yasaklamaktadır. Öyleyse putlara, ya da başka şeylere verilen adlarla O'na duâ etmekten sakınmak gerekir. Hatta yalnızca Allah Teâlâ'ya özel olmak üzere başka dillerde kullanılan, ancak bu "**Güzel Adlar**"ın dışında kalan "Tanrı, Hudâ", "Dieu" ve "God" gibi adlarla da O'na duâ etmemek daha doğru olur. Bu demektir ki mü'min kişi, Rabb'ine yönelip O'na bir dileğini iletirken, O'ndan medet, mutluluk ve af dilerken: "Ey Tanrım!", "Ey Hudâ!", "O my God!" yerine: Allahümme; Ya da kendi diliyle: Allah'ım; Ey Rabb'im; Ey Aziz ve Latif olan, Ey Rahmân ve Rahîm olan yüce Allah'ım! diye duâya başlaması bu âyet-i kerimedeki emre en uygun davranış olur.¹²⁶

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın İsim ve Sıfatlarının Geçtiği Yerler

Allah'ın isimleri, Kur'ân'ın 33 sûresinde geçmektedir.¹²⁷ Bu sûrelerden bazısı, bu isimlerden sadece birisine yer vermiştir: Tevbe, Kehf, Meryem, Hac, Neml ve daha birçok

¹²⁶ Bkz. A'râf, 7/180; İsrâ, 17/110; Tâhâ, 20/8; Haşr, 59/24.

¹²⁷ Bazıları 27 veya 28 surede geçtiğini söylerler. Bu farklılık, bazı fiillerin veya sıfatların isim kabul edilip edilmeyeceği ile ilgili teknik bir meseledir ki kitabın birinci bölümünde geçmişti.

sûre gibi. Bazı sûreler ise, iki ismi bir araya getirmiştir: En-fâl, Ra'd, Fâtır sûreleri gibi. Bazı sûreler ise, bu isimlerin çoğunu derlemiştir: Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Haşr ve daha birçok sûre gibi.

Kur'ân-ı Kerim'de, yüce Allah'ın isimlerinin geçtiği sûreler ve bu sûrelerde geçen isimler şunlardır:

1/Fâtiha Sûresi: Bu sûrenin içerisinde Allah'ın şu isimleri yer almaktadır. **Allah** ismi (1/1), **er-Rab** ismi (1/1), **er-Rahmân** ve **er-Rahîm** ismi (1/2), **el-Mâlik** ismi (1/3).

2/Bakara Sûresi: Bu sûrenin içerisinde şu isimler yer almaktadır: **el-Muhît** ismi (2/19), **el-Kadîr** ismi (2/20), **el-Alîm** ismi (2/32), **el-Hâkim** ismi (2/33), **et-Tevvâb** ismi (2/37), **el-Bâri'** ismi (2/54), **el-Basîr** ismi (2/96), **el-Vâsi'** ismi (2/115), **es-Semî'** ismi (2/127), **el-Azîz** ismi (2/129), **er-Raûf** ismi (2/143), **eş-Şâkir** ismi (2/158), **İlah** ismi (2/163), **el-Vâhid** ismi (2/162), **el-Gafûr** ismi (2/173), **el-Garîb** ismi (2/186), **el-Hâkim** ismi (2/225), **el-Hayy** ismi (2/255), **el-Kayyûm** ismi (2/255), **el-Aliyy** ismi (2/255), **el-Azîm** ismi (2/255), **el-Ganiyy** ismi (2/263), **el-Veliyy** ismi (2/257), **el-Hamîd** ismi (2/267), **el-Habîr** ismi (2/234), **el-Bedî'** (2/117)

3/Âl-i İmrân Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **el-Vehhâb** ismi (3/8), **en-Nâsır** ismi (3/150), **el-Câmi'** ismi (3/9).

4/Nisâ Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **er-Rakîb** ismi (4/1), **el-Hasîb** ismi (4/6), **eş-Şehîd** ismi (4/33), **el-Kebîr** ismi (Nisâ: 4/34), **en-Nasîr** ismi (4/45), **el-Vekîl** ismi (4/81), **el-Mukît** ismi (4/85), **el-Afuvv** ismi (4/43).

6/En'âm Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır:

el-Kaahir ismi (6/18), **el-Latîf** ismi (6/103), **el-Hâsib** ismi (6/62), **el-Kâdir** ismi (6/65), **el-Hâkim** ismi (6/73).

7/A'râf Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Fâtih** ismi (7/89).

8/Enfâl Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **el-Kaviyy** ismi (8/52), **el-Mevlâ** ismi (8/40).

9/Tevbe Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Âlim** ismi (9/9).

11/Hûd Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **el-Hafiz** ismi (11/57), **el-Mucîb** ismi (11/61), **el-Mecîd** ismi (11/73), **el-Vedûd** ismi (11/90).

12/Yûsuf Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **el-Müsteân** ismi (12/18), **el-Kahhâr** ismi (12/39), **el-Gâlib** ismi (12/21).

13/Ra'd Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **el-Müteâlî** ismi (13/9), **el-Vâli** ismi (13/11).

15/Hicr Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **el-Hâfiz** ismi (Hicr: 15/9), **el-Vâris** (Hicr: 15/23), **el-Hallâk** ismi (Hicr: 15/86).

18/Kehf Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Muktedir** ismi (18/45).

19/Meryem Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Hafiyy** ismi (19/47).

20/Tâhâ Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **el-Gaffâr** ismi (20/82), **el-Melik** ismi (20/114), **el-Hakk** (20/114).

22/Hac Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Hâdî** ismi (22/54).

24/Nûr Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **el-Mubîn** ismi (24/25), **en-Nûr** ismi (24/35).

27/Neml Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Kerîm** ismi (27/40).

30/Rûm Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Muhyî** ismi (30/50).

34/Sebe' Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Fettâh** ismi (34/26).

35/Fâtır Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **el-Fâtır** ismi (35/1), **eş-Şekûr** ismi (35/30).

39/Zümer Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Kâfi** ismi (39/36).

40/Mü'min Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Hâlık** ismi (40/62).

44/Duhân Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Muntakım** ismi (44/16).

51/Zâriyât Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **er-Rezzâk** ismi (51/58), **el-Metîn** ismi (51/58).

52/Tûr Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Berr** ismi (52/28).

54/Kamer Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Melik** ismi (54/55).

55/Rahmân Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **Zu'l-Celâli ve'l-İkrâm** ismi (55/27).

57/Hadîd Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **el-Evvel**, **el-Âhir**, **ez-Zâhir**, **el-Bâtın** isimleri (57/3).

59/Haşr Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır:

el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Musavvir isimleri (59/23).

87/A'lâ Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-A'lâ** ismi (87/1).

96/Alak Sûresi: Bu sûrede şu isim yer almaktadır: **el-Ekrem** ismi (96/3).

112/İhlâs Sûresi: Bu sûrede şu isimler yer almaktadır: **el-Ahad** ismi (112/1), **es-Samed** ismi (112/1).

2- Hadis-i Şeriflerde Esmâ-i Hüsnâ, Allah'ın Bazı İsim ve Sıfatları

Kitabımızın birinci bölümünde ele alınan hadis değerlendirmelerinin dışında başka hadislerde de konumuzla ilgili pek çok rivayet bulunmaktadır. Burada bu hadisleri hatırlatmak istiyoruz:

“Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Onları kim ezberlese cennete girer. Allah tektir, teki sever.”¹²⁸

Diğer rivâyet şöyledir:

“Gerçekten Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Bir müstesnâ yüz isim! Bunları kim sayarsa cennete girer.”¹²⁹

Hadîs-i şerifte¹³⁰ zikri geçen doksan dokuz isim şunlardır: “Allah, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlık, el-Bâri', el-Musavvir, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el-Alîm, el-Kâ-

¹²⁸ Müslim, Zikir 5.

¹²⁹ Müslim, Zikir 6.

¹³⁰ Sünenü't-Tirmizî, Daavât 83.

bid, el-Bâsıt, el-Hâfid, er-Râfi, el-Muiz, el-Müzill, el-Basîr, es-Semi', el-Hakem, el-Adl, el-Lâtîf, el-Habîr, el-Halîm, el-Azîm, el-Gafûr, eş-Şekûr, el-Aliyy, el-Kebîr, el-Hafız, el-Mukît, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mücîb, el-Vâsi', el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâis, eş-Şehîd, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kaviyy, el-Metîn, el-Veliyy, el-Hamîd, el-Muhsî, el-Mübdî, el-Muîd, el-Muhyî, el-Mümît, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Vâhid, es-Samed, el-Kâdir, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâli, el-Müteâlî, el-Berr, et-Tevvâb, el-Müntakım, el-Afüvv, er-Raûf, Mâlikü'l-Mülk, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muksit, el-Câmi', el-Ganiyy, el-Muğni, el-Mâni', ed-Dârr, en-Nâfi', en-Nûr, el-Hâdi, el-Bedî', el-Bâkî, el-Vâris, er-Reşîd, es-Sabûr.”

Bunlardan başka hadis kitaplarında Allah'ın isimleri ve O'nu zikretmenin fazileti ile ilgili pek çok hadis bulunmaktadır. Bu hadislerden bazılarını sıralayalım:

* “*Ey Allah'ım! Sana en güzel isimlerinin hepsiyle duâ ederim...*”¹³¹

* “*Azim ve Halim* (pek büyük ve günahkârları cezalandırmakta acele etmeyen) *Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O pek büyük Arşın Rabb'i olan Allah'tan başka bir ilâh yoktur. Göklerin Rabb'i, yerin Rabb'i, kerim olan Arşın Rabb'i olan Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur.*”¹³²

* “*Ey Hayy* (kendisi mutlak hayat sahibi ve her canlıya hayat veren) *ey Kayyûm* (bütün varlıkların işlerini çekip çeviren) *ey celal ve ikram*

¹³¹ İbn-i Mâce, Duâ 9; Mâlik b. Enes, Şi'r 12.

¹³² Buhârî, 7/154; Muslim, 8/85; Tirmizî, 5/495; Müsned, 1/280.

(sonsuz lütufların) *sahibi, ey gökleri ve yeri misalsiz ve örneksiz yoktan var eden* (Bedî)...¹³³

* “İsmi ile beraber yerde de, gökte de hiçbir şeyin zarar veremediği Allah’ın adıyla, O her şeyi işitendir (Semi), her şeyi bilendir (Alim)”¹³⁴

* “Gizliyi, açığı bilen (Alim), gökleri ve yeri yoktan var eden (Fâtır), her şeyin Rabb’i ve her şeyin mutlak sahibi (Melik’i) olan Allah’ım...”¹³⁵

* “Yedi göğün Rabb’i, pek büyük arşın Rabb’i, bizim de Rabb’imiz, her şeyin de Rabb’i olan, taneyi ve çekirdeği çatlatıp yaran (Fâliku’l-Habbi ve’n-nevâ), Tevrat’ı, İncil’i ve Kur’ân’ı indiren, senin alnından yakaladığın şerli herbir varlığın şerrinden sana sığınırım. Sen Evvel (ilk) olansın, Sen’den önce hiçbir şey yoktur. Sen Âhir olansın, Sen’den sonra hiçbir şey yoktur. Sen Zâhir olansın, Sen’den üstün ve yüce bir şey yoktur. Sen Bâtın’sın, Sen’den öte hiçbir şey yoktur...”¹³⁶

* “Allah’ım, hamd yalnız Sana’dır, Sen göklerin, yerin ve onlarda bulunanların Nûr’usun. Hamd yalnız Sana’dır. Sen, gökleri ve yeri ve onlarda bulunanları ayakta tutan, işlerini çekip çeviren (Kayyum) olansın.”¹³⁷

* “Allah’ım ben Sen’den, Sen’in Allah olduğuna da-

¹³³ Müsned, 3/158, 285; Nesâî, 3/52; Ebû Dâvûd, 2/79; Hakim, Müstedrek, 1/504 sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmiştir.

¹³⁴ Müsned, 1/62, 66, 72; Ebû Dâvûd, 4/323; Tirmizî, 5/465; İbn Mâce, 2/1273.

¹³⁵ Müsned, 1/9, 10; Darimi, 2/202-203; Tirmizî, 5/542; Ebû Dâvûd, 4/316-317.

¹³⁶ Müslim, 8/78-79; Müsned, 2/381; Ebû Dâvûd, 4/312; Tirmizî, 5/472; İbn Mâce, 2/1259-1260.

¹³⁷ Buhârî, 7/148; Müsned, 1/298; Muvatta, 1/217; Nesâî, 3/209; Tirmizî, 5/481; Darimi, 1/287.

ir Sen'den başka hiçbir ilâh bulunmayıp, bir ve tek (Ehad), doğurmamış ve doğurulmamış olan (Samed) ve hiç kimse kendisine benzer ve denk olmayan yüce zat olduğuna dair şehâdetin ile Sen'den niyaz ediyorum ki... ”¹³⁸

* *“Ey kalbleri evirip çeviren (Mukallibu'l-kulub) Allah'ım kalbimi dininde sâbit kıl!”¹³⁹*

Bu hadisler konu ile ilgili hadis kaynaklarında bulunan hadislerden sadece bir kaçıdır. Buna benzer daha pek çok Esmâ-i Hüsnâ'nın zikredildiği hadis-i şerifler bulunmaktadır.

Âyette Esmâ-i Hüsnâ ile Allah'ı zikretmek gerektiği anlatılır.¹⁴⁰ Bundan dolayı burada Allah'ı zikretmeye teşvik eden birkaç hadis aktarmak istiyoruz.

* *“İçerisinde Allah zikredilen evlerin misali ile içerisinde Allah zikredilmeyen evlerin misali, diri ile ölü'nün misali gibidir.”¹⁴¹*

* *“Allah'ı unutarak lüzumsuz konuşmalara dalmayın. Çünkü Allah hatırlanıp zikredilmeden yapılan uzunca konuşmalar, kalbi katılaştırır. Allah'tan en uzak olan kimse, kalbi katı olandır.”¹⁴²*

* *“Bir topluluk Allah'ı zikretmek üzere oturlarsa, melekler onları kuşatır, rahmet onları kaplar, üzerlerine se-kîne (huzur, feyiz) iner ve Allah onları yanındakilere (meleklerle) zikreder.”¹⁴³*

¹³⁸ *Müsned*, 4/338; *Nesâî*, 3/52; *Tirmizî*, 5/515-516.

¹³⁹ *Tirmizî*, 5/538; *Müsned*, 6/315, 91, 4/182; *Buhârî*, 8/168-169; *İbn Mâce*, 2/1260 .

¹⁴⁰ *Bkz. A'raf*, 7/180.

¹⁴¹ *Buhârî*, *Daavât* 66; *Müslim*, *Salâtü'l-Müsâfirîn* 211.

¹⁴² *Tirmizî*, *Zühd*, 62.

¹⁴³ *Müslim*, *Zikir* 25, 30; *Tirmizî*, *Daavât* 7.

* “Kim bir yere oturur ve orada Allah’ı zikretmez (ve hiç zikretmeden kalkar) ise Allah’tan ona bir noksanlık vardır. Kim bir yere yatar, orada Allah’ı zikretmezse, ona Allah’tan bir noksanlık vardır. Kim bir müddet yürür ve bu esnâda Allah’ı zikretmezse, Allah’tan ona bir noksanlık vardır.”¹⁴⁴ Hadis, Tirmizî’de şu şekilde kaydedilmiştir: “Bir cemaat bir yerde oturur ve fakat orada Allah’ı zikretmez ve peygamberlere salât okumazlarsa, üzerlerine bir ceza vardır. (Allah) Dilerse onlara azab eder; dilerse mağfiret eder.”¹⁴⁵

* “Dünya mel’undur, içindekiler de mel’undur; ancak Allah Teâlâ’yı zikir ve zikrullah’a yardımcı olanlarla, âlimler ve ilim öğrenenler hâriç.”¹⁴⁶

* “Allah’ın, yollarda dolaşıp zikredenleri araştıran melekleri vardır. Allah Teâlâ’yı zikreden bir cemaate rastlarsa, birbirlerini ‘aradığınıza gelin’ diye çağırırlar. (Hepsi gelip) onları kanatlarıyla kuşatarak dünya semâsına kadar arayı doldururlar. Allah, -onları en iyi bilen olduğu halde- meleklerle sorar: ‘Kullarım ne diyorlar?’ ‘Seni tesbih ediyorlar, Sana tekbir okuyorlar, Sana tahmîd (elhamdü lillâh) okuyorlar. Sana ta’zim (temcid) ediyorlar’ derler. Rab Teâlâ sormaya devam eder: ‘Onlar Beni gördüler mi?’ ‘Hayır!’ derler. ‘Ya görselerdi ne yaparlardı?’ ‘Eğer Seni görselerdi ibâdetinde çok daha ileri giderler; çok daha fazla ta’zim, çok daha fazla tesbihde bulunurlardı’ derler. Allah tekrar sorar: ‘Onlar ne istiyorlar?’ ‘Senden cennet istiyorlar.’ ‘Cenneti

¹⁴⁴ Ebû Dâvûd, Edeb 31, 107; Tirmizî, Daavât 8.

¹⁴⁵ Tirmizî, Daavât 8.

¹⁴⁶ Tirmizî, Zühd 14; İbn Mâce, Zühd 3.

gördüler mi?’ der. ‘Hayır Ey Rabb’imiz!’ derler. ‘Ya görse-
lerdi ne yaparlardı?’ der. ‘Eğer görseledi, derler, ‘cennet
için daha çok hırs gösterirler, onu daha ısrarla isterler, ona
daha çok rağbet gösterirlerdi.’ Allah Teâlâ sormaya devam
eder: ‘Neden istiâze ediyorlar (sığınyorlar)?’ ‘Cehennemden
istiâze ediyorlar’ derler. ‘Onu gördüler mi?’ der. ‘Hayır
Rabb’imiz, görmediler!’ derler. ‘Ya görseledi ne yaparlar-
dı?’ der. ‘Eğer cehennemi görseledi ondan daha şiddetli
kaçarlar, daha şiddetli korkarlardı’ derler. Bunun üzerine
Rab Teâlâ şunu söyler: ‘Sizi şâhid kılıyorum, onları affet-
tim!’ Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sözüne devamla şu-
nu anlattı: “Onlardan bir melek der ki: ‘Bunların arasında
falanca günahkâr kul da var. Bu onlardan değil. O başka
bir maksatla uğramıştı, oturuverdi.’ Allah Teâlâ; ‘Onu da
affettim, onlar öyle bir cemaat ki, onlarla oturanlar da on-
lar sâyesinde bedbaht olmazlar’ buyurur.”¹⁴⁷

* “Allah’ı zikreden bir cemaatle sabah namazı vaktin-
den güneş doğuncaya kadar birlikte oturmam, bana İsmâî-
l’in oğullarından dört tanesini âzâd etmemden daha sevimli
gelir. Allah’ı zikreden bir cemaatle ikindi namazı vaktinden
güneş batışına kadar oturmam dört kişi âzâd etmemden
daha sevimli gelir.”¹⁴⁸

* “Size amellerinizin en iyisini, Rabb’inizin huzurunda
en temizini ve derecelerinizde en yükseğini, altın ve gümüş
infak etmekten daha hayırlısını, düşmanla karşı karşıya ge-
lip siz onların, onlar sizin boyunlarınızı vurmaktan daha

¹⁴⁷ Buhârî, Daavât 66; Müslim, Zikr 25; Tirmizî, Daavât 140.

¹⁴⁸ Ebû Dâvûd, İlm 13.

iyisini söyleyeyim mi?” buyurdu. ‘Evet’ dediler. “Allah’ı zikir” dedi.¹⁴⁹

* Muaz bin Cebel, Allah’ın Resûlünden duyduğu son sözün şu olduğunu anlatıyor: ‘Allah’a hangi amel daha hoş gelir?’ dedim. “Dilin, Allah’ı zikirle ıslanmış olarak ölmen” buyurdu.¹⁵⁰

* “Her şeyin bir cilâsı vardır; kalplerin cilâsı da Allah’ı zikretmektir. İnsanı Allah’ın azâbından en çok koruyacak şey, ancak zikrullahıdır.” ‘Allah yolunda cihad da mı (zikirden hayırlı) değil?’ dediler. “Hayır, kesilinceye kadar vuruşsa dahi” dedi.¹⁵¹

* “Sübhânallahi ve’l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllahu vallahu ekber’ demem, benim için güneşin üzerine doğduğu her şeyden daha sevgilidir.”¹⁵²

* “Bir kimse günde yüz defa, ‘Lâ ilâhe illâllahu vahdehû lâ şerîke leh, lehu’l-mülkü ve lehu’l-hamdu, ve hüve alâ külli şey’in kadîr (Allah’tan başka ilâh yoktur. O’nun şerîki/ortağı yoktur; mülk O’nundur, hamd de O’na mahsustur. Hem O her şeye kaadirdir)’ derse, o kimse için on köle (âzât etme) dengi sevap olur. Ve kendisine yüz hasene yazılır; yüz günahı da silinir. O gün, akşamlayıncaya kadar şeytandan muhâfaza olur. Onun yaptığından daha faziletli bir işi kimse yapamaz. Meğer ki, onun yaptığından fazla yapsın. Ve bir kimse günde yüz ke-re ‘Sübhânallahi ve bihamdihî (Allah’ı hamdiyle birlikte tenzih ede-

¹⁴⁹ Tirmizî, *Daavât* 6.

¹⁵⁰ Münzirî, *et-Terğîb ve’t-Terhib*, 2/395.

¹⁵¹ Buhârî, *Daavât* 5.

¹⁵² Müslim, *Zikir* 10.

rim)' derse; günahları denizin köpüğü kadar bile olsa sâkıt olur."153

* "İki kelime vardır ki, dile hafif, mîzanda ağır, Allah'a makbuldürler. (Bunlar:) 'Sübhânallahi ve bihamdihî, sübhânallahi'l-azîm (Allah'ı hamdiyle birlikte tenzih ederim. Yüce Allah'ı tenzih ederim)' (kelimeleridir)."154

* "Sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllahu vallahu ekber (Allah'ı tenzih ederim, hamd Allah'a mahsustur ve Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah her şeyden büyüktür)' demem, benim için, üzerine güneş doğan her şeyden daha makbuldür."155

* Mus'ab bin Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: Bana babam rivâyet etti. (Dedi ki: 'Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanındaydık. "Biriniz her gün bin sevap kazanmaktan âciz midir?" diye sordu: "Yüz kere tesbih eder (Sübhânallah der) ve kendisine bin sevap yazılır. Yahut üzerinden bin günah indirilir" buyurdu."156

* "Bir kimse her namazın sonunda Allah'a otuz üç defa tesbih, otuz üç defa hamd eder, otuz üç defa da tekbirde bulunursa, bunların toplamı doksan dokuz eder. Yüzün tamamında da: 'Lâ ilâhe illâllahu vahdehû lâ şerîke leh, lehu'l-mülkü ve lehu'l-hamdu ve hüve alâ külli şey'in kadîr' derse, günahları denizin köpüğü kadar bile olsa (yine) affolunur."157

* "Ümmetimle ilgili olarak korktuklarımın en korkutu-

153 Müslim, Zikir 28.

154 Müslim, Zikir 31.

155 Müslim, Zikir 32.

156 Müslim, Zikir 37; Buhârî Daavât, Bed'ul-Halk; Tirmizî Daavât; İbn Mâce, Sevâbu't-Tesbih.

157 Müslim, Mesâcid 146.

cusu Allah'a şirk/ortak koşmalarıdır. Dikkat edin; ben size 'onlar aya, güneşe ve puta tapacaklar' demiyorum. Fakat onlar (hâkimiyet hakkını bazı fertlerde, zümrelerde meclis ve toplumlarda görecekler), *Allah'tan başkasının emirlerine ve arzularına göre iş yapacaklardır.*"¹⁵⁸

Hadis-i şeriflerde Allah'ın isimleri ve O'nun adını çokça zikretme ile ilgili olarak ifade edilenler, sadece buraya aldığımız rivayetlerden ibaret değildir. Muhakkak, bu konuda daha pek çok hadis bulunmaktadır. Şunu belirtmek gerekir ki, bizim buradaki gayemiz; konu ile ilgili olan bütün hadisleri toplamak değil, bazı rivayetleri göstererek Allah'ı zikretmenin, özellikle O'nu zikrederken O'nun yüce isimleriyle niyazda bulunmanın değerini bizzat sözlerin en doğrusunu söyleyen Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ifadeleri ile beyan etmektir.

Burada aktarmaya çalıştığımız hadisler göstermektedir ki, Allah'ın isimlerini zikretmek, bir müminin kulluk hayatı adına çok büyük bir önemi haizdir.

Allah'ın isimlerini incelemeye çalıştığımız böyle bir çalışmada konuyla ilgili hadisleri de aktardıktan sonra âyet ve hadisler üzerine en orijinal yorumları getirdiğine inandığımız -özellikle de Esmâ-i Hüsnâ ve onların tecellileri konusunda- Bediüzzaman hazretlerinin Allah'ın isimleri ile ilgili değerlendirmelerini ele almanın uygun olacağı kanaatini taşımaktayız.

¹⁵⁸ İbn Mâce, hadis no: 4205.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEDİÜZZAMAN HAZRETLERİ'NİN
ESMÂ-İ HÜSNÂ'YA BAKIŞI

BEDİÜZZAMAN HAZRETLERİ'NİN ESMÂ-İ HÜSNÂ'YA BAKIŞI

A- Risale-i Nur'da Esmâ-i Hüsnâ

“Yedi kat gök, dünya ve onların içindekiler Allah’ı tesbih ederler. Hattâ her şey hamd ile O’nu tesbih eder. Ne var ki siz onların tesbihlerini iyi anlayamazsınız.” (İsrâ, 17/44)

“Kâinatın satırlarını dikkatle mütalaa et. Onlar sana Mele-i alâ’dan gönderilmiş mektuplardır.”¹⁵⁹

1- Giriş

Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri, kâinattan verdiği örnekler, tabiat hakkında yaptığı olumlu değerlendirmeler sebebiyle bazılarınca “bilimcilikle”, kimilerince de “dinin temel kaynaklarında dünya kınandığı halde sen ne diye âşikane dünyadan bahsediyorsun?” diye eleştirilmiştir. Bediüzzaman Hazretleri, kendi döneminde bu tür eleştirilerle

¹⁵⁹ Mektubat, 24. Mektup.

karşılaştığı gibi bugün de bu kabil eleştirilerle zaman zaman karşılaşılmaktadır. İsm-i Hakem'in cilvesinin anlatıldığı Otuzuncu Lem'a, Üçüncü Nükte'de güneş ve güneş sistemi ile ilgili bahsi dinleyen bir derviş, bu bahsin Risâle-i Nur mesleği ile alâkasını anlayamadığı için "Bu da (kâinattan) ehl-i fen ve kozmoğrafyacilar gibi bahsediyor" demiş. Bediüzzaman'ın yanında aynı bahis tekrar kendisine okununca derviş ayılmış ve "Bu, bütün bütün başkadır" diyerek, evvelki itirazından vazgeçmiştir.¹⁶⁰

32. Söz, İkinci Mevkıf'ın son kısmında Bediüzzaman Hazretleri'ne, dünyadan âşıkâne bahsetmesi ve İlahî kemâlâtın medarı ve delili olarak sık sık dünyayı göstermesinin sebebi sorulmuştur. Bu soruyu beş noktada cevaplandırmayı tasarlayan Bediüzzaman Hazretleri, yalnızca birinci ve ikinci noktaları yazabilmiştir. O, birinci noktada dünyanın üç yüzü olduğunu, birinci yüzünün Cenab-ı Hakk'ın esmâsına, ikincinin âhirete ve üçüncünün insanın hevasatına baktığını söyleyerek bu soruya bir açıklık getirir. Aynı sorunun cevabına ayırdığı ikinci nokta ise 32. Sözün Üçüncü Mevkıfı'dır. Bu Mevkıf'ı iki mebhas'a ayırmış, İkinci Mebhas'ta şirkin insan hayatını nasıl kararttığı ve sevilecek şeylerin Allah için sevilmesi, İlahî isimlere karşı duyulan muhabbet ve İlahî isimlerin fizik âlem dışındaki bazı tecellileri üzerinde durulmuştur.

"Ey insan! Onun esmâ ve sıfâtına ait istidad-ı muhabbetini, sair bekasız mevcudata verme, faydasız mahlûkata dağıtma. Çünkü, âsâr ve mahlûkat fânidirler. Fakat o âsârda ve o masnuatta nakışları, cilveleri görünen Esmâ-i

¹⁶⁰ Kastamonu Lâhikası, s. 232, Envar Neşriyat, İstanbul, 1990.

Hüsnâ bâkidirler, daimîdirler. Ve esmâ ve sıfâtının her birisinde binler merâtib-i ihsan ve cemal ve binler tabakat-ı kemal ve muhabbet var. Sen yalnız Rahmân ismine bak ki, Cennet bir cilvesi ve saadet-i ebediye bir lem'ası ve dünyadaki bütün rızık ve nimet bir katresidir."¹⁶¹

Birinci Mebhas'ta ise dünyanın İlâhî isimlere nasıl baktığı, İlâhî isimlerin fizik âlemin yaratılışında nasıl tecelli ettiği konusu iki örnek esas alınarak tahlil edilmiştir. Bediüzzaman'ın eserlerindeki en önemli istidlal yöntemlerinden birisi olan İlâhî isimlerin kâinattaki tecelli keyfiyetinin anlatıldığı bu bölüm, kısalığına rağmen, Risâleler'de kosmosun (âlemin) yaratılışının Esmâ-i Hüsnâ penceresinden tahlil edildiği en önemli metinlerden birisidir. Yunanca'da evren/kâinat ve düzen anlamlarına gelen bu kelime ile düzenli bir bütün olarak kâinat kastedilmiştir ki, bizim literatürümüzde bu anlamı karşılayan kelime "âlem"dir. Kozmoloji, görülen âlemi kâinatın başı, sonu, zaman ve mekân gibi ilkeler çerçevesinde ele alan bir bilim dalıdır. Kozmolojide fizikî evrenin yapısı, kaynağı ve kâinatta cari küllî kanunlar araştırılır.

Bediüzzaman'ın metafiziğinde varlığın esası, İlâhî isimler ve onların tecellileridir. Varlık âleminin hakikatinin Allah Teâlâ'nın isimlerinin tecellilerine dayandığını Bediüzzaman'dan önce bir çok mutasavvıf da dile getirmiştir. Bediüzzaman bu hakikatten hareketle, varlık âleminin, görülen ve görülemeyen yönleriyle İlâhî isimlerin tecellilerinden ibaret olduğunu ifade etmiştir. Üçüncü Mevkıf'ın Birinci Mebhasını ise bütünüyle anılan hakikati ispata ayırmış, bu kısımda makro ve mikro kosmosun yaratılışında İlâhî isimlerin

¹⁶¹ 32. Söz, Üçüncü Mevkıf, İkinci Noktanın İkinci Mebhası.

nasıl tecelli ettiğini anlatmıştır. Üçüncü Mevkıf, Bediüzzaman'ın kozmolojisinin anlaşılması için son derece önemli bir risâledir. Kendisi ve ilk talebeleri de bu önemin farkındadırlar. Risâlelerin telifinde sıkça karşılaşılan tevafuklar, ilk kez bu risâlenin istinsahında fark edilmiştir. Bazı talebeleri, Üçüncü Mevkıf'ı, “**Sair risâleler yıldızlar olsa, bu güneştir**” diyerek övmüşlerdir. Bediüzzaman bu övgüyü, “Her bir risâle, kendi âleminde ve kendine mahsus semâ-i hakikatte birer güneştir. Uzak olanlara yıldız, yakın olanlara şemstir” şeklinde kısmen düzelterek onaylamıştır.¹⁶²

Bediüzzaman hazretleri, bu risâlenin hemen başında “Her şey hamd ile Allah'ı tesbih eder” (İsrâ, 17/44) âyetini zikreder ve “Her şeyden Cenab-ı Hakk'a karşı pencereler hükmünde çok vecihler bulunduğunu” söyleyerek konuya giriş yapar. Varlık âleminin, kâinatın tüm hakikatlerinin İlâhî isimlere dayandığını; her şeyin hakikatinin bir ya da bir çok esmânın tecellisi olduğunu söyler. Hattâ yalnızca eşyanın hakikati değil, eşyadaki niteliklerin ve özelliklerin de İlâhî isimlere istinat ettiğini belirtir. Varlık âlemini inceleyen felsefe/hikmet, tıp ve hendese/geometri gibi ilimlerin, ortaya çıkışları ve neticeleri itibarıyla gerçekte İlâhî isimlerin yansımaları olduğunu söyler.¹⁶³ Kısaca onun kanaatine göre fen bilimleri, insanların bu sahalarda gerçekleştirdiği tüm başarılar ve başta peygamberler olmak üzere bütün mükemmel insanların hakikatleri İlâhî isimlere dayanmaktadır.

Bediüzzaman hazretleri, ehl-i tahkik velilerden bazılarının “Hakiki hakâik-i eşya, esmâ-i İlâhiye'dir. Mahiyet-i eş-

¹⁶² *Sözler*, 32. Söz'ün fihristi, *Sözler* Yayınları, İstanbul, 2000.

¹⁶³ *Sözler*, Yirminci Söz, İkinci Makam

ya ise, o hakâikin gölgeleridir” dediklerini naklederek, İlâhî isimlerin yaratılış ve varlık hakikatindeki yerine ve önemi- ne vurgu yapar. Bu zâtların, tek bir canlının dış şeklinde, fi- ziki yaratılışında yirmi kadar İlâhî ismin cilvesinin görüldü- ğüne dikkat çektiklerini de belirtir. Bediüzzaman, geçmişte dile getirilmiş bir çok hakikati akli delillerle açıkladığı, bazı- larını temsillerle akla yakınlaştırmaya çalıştığı gibi, bu me- seleyi de örnekler ve akli delillerle izah etme yolunu tercih etmiştir. O, “ince, hassas ve büyük” olduğunu söylediği bu hakikati çiçek ve kadın örnekleriyle açıklar. Sonra zikretti- ği bu iki örneği, İlâhî isimlerin üç ayrı tecelli boyutundan tahlil eder. Yüzeysel bir bakışla, tekrar gibi görünebilecek bu durumdan usanmamaları gerektiğini okuyucuya baştan hatırlatır. Yaptığı değerlendirmeleri iki-üç ayrı eleğe benze- terek, her birinin konunun değişik yönlerinin anlaşılmasına yardımcı olacağını belirtir.

Aynı örnek üzerinden yaklaşık aynı isimlerin tecellileri, misalden asla veya bir bakıma müşahhasan mücerrede, asıldan misâle veya bir bakıma mücerretten müşahhasa, dıştan içe, içten dışa ve ayrıca bir arada bir sıra takip edi- lerek, farklı açılardan incelenmiştir. Bu üç basamaklı ince- lemenin birinci basamağında, modellere bakışta dıştan içe, fakat esmânın tecellisi hususunda içten dışa; ikinci basama- ğında tersi, yani esmânın tecellilerinde dıştan içe, modellere bakışta içten dışa; üçüncü basamağında ise hepsi bir arada ve küllî bir bakış takip edilmiştir. Bediüzzaman hazretleri, çi- çek ve kadın modelini her bir varlığa ve kâinatın tamamına tatbik ve Esmâ-i Hüsnâ üzerine oturan kozmolojisini takdim etmektedir. Bu tatbik ve takdim veya Esmâ-i İlâhî'nin te-

cellileri, iç içe ve mütedahil daireler gibi **yedi sayfa veya safha** halinde karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu üç basamak, aynı zamanda eserden fiile, fiilden isme, isimden sıfata, sıfattan şe'ne ve nihayetinde Zat-ı Akdes'e ulaştırır, daha sonra kademe kademe yeniden varlık âlemine dönen bir yolculuğun da özeti gibidir. Bu konuyu ilk risâlelerinden birinde¹⁶⁴ “Eserde kemal fiilin kemaline, fiilin kemali ismin kemaline, ismin kemali sıfatın kemaline, sıfatın kemali şe'nin kemaline, şe'nin kemali Zat'ın kemaline, hadsen, zarureten, bedaheten delâlet eder” sözleriyle açıklamıştır. Daha sonra, bu isimlerin tek bir fertte tecelli ettiği gibi, aynı şekilde bütün canlılarda da tecelli ettiğini söyleyerek, Esmâ-i İlâhîyenin kâinatın hakikatının anlaşılmasında külli ve azametli esaslar olduklarının bir kez daha altını çizer.

2- Çiçek ve kadın modeli

*Sade insanlar Allah'ı güneşin harareti ve bir çiçeğin koku-
kusu kadar tabii olarak hissederler. (A. Carrel)*

Bediüzzaman'ın eşyanın hakikatini çiçek ve kadın modeli üzerinde nasıl göstermeye çalıştığının izahına geçmeden önce, O'nun neden çiçek ve kadın modelini seçtiği üzerinde birkaç söz söylemek gerekmektedir. Bunu da, kozmolojisini ortaya koyduğu aynı satırlarında görebiliriz.

Bediüzzaman'a göre, kâinatın yaratılışının altında yatan asıl sâik, İlâhî Zât'ın mutlak manâda kemâl ve cemâle sahip oluşudur. Kusursuz ve mutlak kemâl ve cemâl, sebepsiz ve kendisinden dolayı sevilir; o, aynı anda hem sever, hem sevilir. Dolayısıyla böyle bir kemâl ve cemâl, aynalarda ve

¹⁶⁴ *Mesnevî-i Nûriye*, Nokta, Sözler Yayınları, İstanbul, 2000.

aynaların kabiliyetine göre lem'alarını ve cilvelerini görmek ve göstermek diler. Şu halde onlar, hem bizatihi güzel ve güzellik, hem de aşkırlar. İşte bu noktada güzellik ve aşk birleşir, aynı olur. Bu güzellik ve aşkın, bilhassa neticeleri ve varlıklarındaki maksatlar itibariyle en fazla yansıdıkları iki varlık, biri meyveye, en büyük faydaya, diğeri evlâda ve şefkat, merhamet, fedakârlık, başkası için yaşama ve iffet gibi en güzel ahlâka sahip olması hasebiyle çiçek ve kadındır. Bediüzzaman, bunu “İşte heykele konulan ve surete takılan sevimli nimetler, güzel-leziz meyveler, sevimli evlâdlar, güzel ahlâklar, o cemâl-i manevînin -kendi kabiliyetlerine göre- birer lem'asını taşıyorlar. O lem'aları, hem cemâl sahibine, hem başkasına gösteriyorlar”¹⁶⁵ sözleriyle ifade eder.

Ayrıca Bediüzzaman, Risâlelerde daha başka vesilelerle de meyve, çekirdek ve çiçeklerden örnekler vermiştir. Bunun iki sebebi olduğunu söyler. **Birincisi**, onlar kudretin en antika, en nazenin ve en harika mucizeleridir. **İkinci sebep** ise, felsefeciler ve tabiatçılar, çekirdek ve çiçeklerdeki harikuladeliikleri sezemedikleri için, onlarda boğulmuşlar ve tabiat bataklığına düşmüşlerdir.¹⁶⁶ Ayrıca en küçük bir mahlûkta bile pek çok Esmâ-i Hüsnâ'nın görüldüğünü ispat ederek, büyük ve küllî varlıkların onlara mukayesesini temin etmeyi hedeflemiştir. Nitekim o, “Küçük olsun büyük olsun her mahlûk, mazhar olduğu isimlerin cilve ve nakışları dilleriyle, o Esmâ-i Hüsnâ'nın Müsemma-i Zülcelal'ini tesbih edip, şerik ve nazirden tenzih ediyorlar”¹⁶⁷ diyerek, en küçükten en büyüğe kadar her mahlûkun Cenab-ı Hakk'ı tesbih ettiğini

¹⁶⁵ Sözler, 32. söz, Üçüncü Mevkîf, 1. Mebhas.

¹⁶⁶ Sözler, 10. Söz, Onuncu Hakikat, dipnot.

¹⁶⁷ Sözler, 25. Söz, İkinci Şule.

belirtir. İnsanın İlâhî isimlere mazhar en cami ayna olması¹⁶⁸ itibarıyla ruh sahibi varlıklara örnek olarak insanı ve insan nevi içinden de “güzel kadın” örneğini seçmiştir. Çünkü çiçek gibi kadın da hem İlâhî sanatın tecelli ettiği en nazenin varlık, hem de sadece fiziğiyle değerlendirilme ve güzelliğinin kendisine nispet edilip, Yaratıcı'nın unutulması açısından bir çok insan için kayma noktasıdır.

3- Bediüzzaman'ın mevcudatta var olan kanunlara bakışı

Aynı zamanda mükemmel bir ressam ve heykeltıraş olan bir zat, güzel bir çiçek resmi çiziyor ve bir kadın heykeli yapıyor. Bu zat, yapacağı eserlerin önce genel hatlarını belirler. Bu iş, bir ölçü ve hesaplama, geometrik ölçülere riayet edilerek yapılabilir. Ölçü ve hesaplama ise, ilim ve hikmet iktiza eder; ilim ve hikmeti gösterir. Zira görüyoruz ki, ölçü ve hesaplama, ilim ve hikmet pergelisiyle dönmektedir. Dolayısıyla, ölçü ve hesaplamanın arkasında ilim ve hikmet manâları hükmetmektedir. Bu noktada ilim ve hikmet pergelisi kendisini gösterir; işte resim ve heykelin ince hatları ilim ve hikmet pergelisiyle çizilmeye başlandı. Yaprakların çizildiğini, göz, kulak, burun gibi uzuvların yapıldığını ve bunların hem ne kadar sanatlı olduğunu, hem de ait buldukları/hedeflenen varlığa, kendilerine biçilen gayeye ne kadar uygun düşüğünü gördüğümüzde onların ilim ve hikmet pergelinin arkasında “yapma/sun’ ve inâyet” manâları bulunmaktadır. Sanat ve inâyet manâlarında aynı anda güzellik ve estetik de görülüyor. Demek ki ortada, yaptığını güzel yapma iradesi ve süsleme, estetize etme kasdı da söz konusudur.

¹⁶⁸ Sözler, 10. Söz, Onbirinci Hakikat.

Neticede hem çiçek resmi, hem kadın heykeli, güzel ve mütebessim, hem de âdetâ hayatdar bir şekilde arz-ı endam etmektedir. Söz konusu güzel ve estetik yapma, hem göz alıcı ve parlak kılma mânaları, lütûf ve kereme dayanmaktadır. Lütûf ve keremin hükmetmesiyle çiçeğin baştanbaşa bir lütûf, heykelin de adeta taş şekline bürünmüş bir kerem olduğu görülmektedir. Kerem ve lütfu “*teveddüd/kendini sevdirmeye ve taarrüf/kendini tanıtmaya*” mânâlarının hareketi geçirdiği ve çalıştırdığı açıktır. Sanatkârlar, sanatlarıyla diğer insanlara kendilerini tanıtmak ve sevdirmek, takdir görmek isterler. (Bu, san'atkârlarda bazen bir zaaf olsa da, mutlak kemâl ve cemâlin kendiliğinden gelen, olmazsa olmaz hususiyetidir. Yani, ortada Zâtî, kendinden ve mutlak bir kemâl ve cemâl (güzellik) varsa, bunlar mutlaka bilinmek, tanınmak ve sevilmeğe dileyecektir. Dolayısıyla, yaratılışın temelinde bu cemâlin ve kemâlin kendine, Zât'ın Zâtına olan ve O'na has, münezze, mukaddes sevgisi yatmaktadır.) Tanıtım ve sevdirmeye ise, merhametten ve nimetlerle perverde etme iradesinden kaynaklanır. (Çünkü, asıl kemâl, başkalarının lezzetiyle lezzet almayı gerektirir. İnsan bile olsa, kâmil insan, kendisini değil, başkalarını düşünen, kendini başkalarına adayan insandır. Bu ise, İlâhî Zât'ta mutlak kemâldedir. Yani O Zât, başkalarına karşı kemâline münasip bir merhamet sahibidir ve dolayısıyla onları nimetlendirmek diler; onların nimetlerle perverde olmasından Zâtına has mukaddes sürur duyar.) İşte, rahmet ve nimet verme iradesi, o heykeli çeşitli nimetleriyle donatacak, çiçeğe de güzel hediyeler takacaktır. Görüyoruz ki, heykel, en yerinde uzuvlarla donatıldı, ayrıca çok güzel ve estetik yapıldı; kucağı nimetlerle dolduruldu. Çiçek ise, bir mücevhere iliştilirdi. Buradan anlıyoruz ki, rahmet ve nimet verme iradesini “acımak ve şefkat etmek” mânâsı harekete geçirmektedir. Acımak ve şefkat etmek mânâsının kaynağı da, ressam ve heykeltıraş olan zatta bulunan ve tezahür et-

mek isteyen manevi cemal ve kemaldır. Cemalin en şirin bir boyutu olan muhabbet ve en tatlı kısmı olan rahmet ise sanat aynasıyla görünmek ve iştihakla arzulayanların gözleriyle kendilerini görmek isterler. İşte heykele konulan ve çiçek resmine takılan sevimli nimetler, güzel meyveler o manevî cemalin birer ışıltısını yansıtıyorlar. O ışıltıları, hem cemal sahibine hem de seyredenlere gösteriyorlar.

Buraya kadar yalnızca örnek anlatılmış gibi görünse de, sanatkârın kabiliyetinden kaynaklanan sıfatlarının eserlerine yansması üzerinde durulmuş, eserdeki mânalardan hareketle sanatkârın niteliklerinin nasıl tespit edileceği ortaya konmuştur. Bu noktada, ısrarla şe'n ve sıfat yerine mâna kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Manâ kelimesini seçmekteki sebep ise, nasıl manâ görünmez ve dışta bir eserle kendini gösterirse, bunun gibi, san'atkârdaki kabiliyet ve sıfatların da birer manâ halinde görünmez olduğuna, görünen eserin arkasında görünmeyen manâların, onların gösterdiği sıfatların bulunduğu dikkat çekme isteği olsa gerektir. Çünkü, san'atkârı görmüyoruz; ama eseri nasıl meydana getirdiğini ve nihayet eseri görüyoruz. Dolayısıyla, esere ve onu ortaya çıkarmadaki fiillere bakarak, bu fiillerin gerisindeki görünmez hakikatlere uzanabiliyoruz. Gerçi Bediüzzaman hazretleri bir başka yerde, “Şu kâinata görünen ve bilinen bütün letaif, bütün mehasin, bütün kemalât... birer manâdır, birer mazmundur, birer manevi kelimedir ki, Sâni-i Zülcelal'inin lütf ve merhametinin tecellilerini, ihsan ve cemalinin cilvelerini bizzarure, açıkça kalbe gösterir, aklın gözüne sokuyor”¹⁶⁹ diyerek, her bir eseri bir manâ olarak

¹⁶⁹ *Sözler*, 29. Söz, İkinci Maksad.

da takdim eder. Fakat burada kullandığı manâ ile bizati-hî maddede tecelli eden asıl varlığı değil kasdetmemekte, onunla daha ziyade mazmun anlamını kastetmekte, doğrudan onun gösterdiği hakikate dikkat çekmektedir.

4- Birinci elek: Varlıkların dili

Yukarıda zikredilen örnek fizik âlemin yaratılışına uyarlandığında, küllî-cüz'î bütün varlıklar ya bir çiçek, ya bir cins-i lâtif ferdi olarak karşımıza çıkacaktır. Yani “Cennet bir çiçektir; huri taifesi dahi bir çiçektir. Semâ da bir çiçektir, yıldızlar o çiçeğin yaldızlı nakışlarıdır. Güneş de bir çiçektir, ışığındaki yedi rengi o çiçeğin nakışlı boyalarıdır. Nasıl insan küçük bir âlem ise, âlem de güzel ve büyük bir insandır. Hûrîler nev'i, ruhaniler cemaati, melek cinsi, cin taifesi ve insan nev'i, birer güzel şahıs hükmünde tasvir, tanzim ve icat edilmiştir. Hem her biri külliyetiyle, hem her bir ferdi tek başına Sani-i Zü'l-Celâl'in isimlerini gösterdikleri gibi, O'nun cemaline, kemaline, rahmetine ve muhabbetine ayrı ayrı birer aynadır. Nihayetsiz cemal ve kemaline, rahmet ve muhabbetine doğru birer şahiddir. Ve o cemal ve kemalin, rahmet ve muhabbetin birer âyetidir.”¹⁷⁰

Buradan hareketle, bütün varlıklar, anılan biçimlendirme ve şekillendirmeler neticesinde kendi üzerlerinde “Mukaddir, Munazzım, Musavvir” isimlerinin tecellilerini gösteriyorlar. Varlıkların genel hatlarının/özelliklerinin belirlenmesindeki maharet, “Alîm ve Hakîm” isimlerini; ilim ve hikmet cetveliyle yapılan tasvir, “Sâni ve Kerîm” isimlerini göstermekte; Sanatın maharetli eliyle, inâyetin fırçasıyla o suretle-

¹⁷⁰ Sözler, 32. söz.

re öyle hüsün ve estetik verilmektedir ki, lütûf ve kerem manâları sanki o varlıklarda şekle bürünmüş, ortaya çıkmış gibi “Latîf ve Kerîm” isimlerini zikretmektedir. Lütûf ve keremi cilveye sevk eden ise sevdirmek ve tanıttirmek şe’nleridir ki, “Latîf ve Kerîm” isimlerinin arkasında “Vedûd ve Ma’rûf” isimlerini okutturmakta, varlıkların hal dilinden bu isimler işitilmektedir. Sâni-i Hakîm, çiçek ve benzeri zinetli varlıkları lezzetli meyvelerle, güzel canlıları sevimli yavrularla süslen-dirip bakışları zinetten nimete, lütuftan rahmete çevirmek-te, o nimetlerin ortaya çıkmasına sebep gibi görünen zahiri perdelerin arkasında “Mün’im ve Rahîm” isimlerinin cilve-lerini göstermektedir. Acıma ve şefkat etme (terahhum ve tahn-nün) şe’nleri Rahîm ve Kerîm’i cilveye sevk ederek “Hannân ve Rahmân” isimlerini okutmaktadır. Terahhum ve tahn-nün manâlarını cilveye sevk eden ise tezahür etmek isteyen zatî cemal ve kemaldır ki “Cemîl” ismini ve Cemil isminde mündemiç bulunan “Vedûd ve Rahîm” isimlerini okuttur-maktadır. Zâtî olan Cemal ve Kemal, Vedûd ve Rahîm isim-lerini doğrudan gösterir. Çünkü cemal bizzat sevilir; güzellik ve güzellik sahibi, kendi kendini sever. Bu sebeple cemal, hem güzellik hem de sevgidir. Kemal da aynen cemal gibi zatı itibarıyla sebepsiz olarak sevilir. O, aynı anda hem se-ven, hem de sevilendir.

5- İkinci elek: O’ndan Sanatına

Yukarıda gördük ki, varlık âlemi Cenab-ı Hakk’ın isimle-rinin tecellileridir. Yaratıcı mutlak kemal ve cemal sıfatlarına sahiptir. Yaratılış, bu cemal ve kemal sıfatlarının görünmek ve aynalarda kendini görmek istemesiyle başlamıştır. “Ni-

hayetsiz derece-i kemalde bir cemal ve nihayetsiz derece-i cemalde bir kemal; nihayet derecede sevilir, muhabbete ve aşka layıktır. Elbette ayinelerde ve ayinelerin kabiliyetlerine göre lemeatını ve cilvelerini görmek ve göstermekle tezahür etmek ister”¹⁷¹. Cemal sahibi Hakîm ve kemal sahibi Kadir olan Yüce Yaratıcı'nın, zatındaki cemal ve kemal, acımak ve şefkat etmek ister (terahhum ve tahannün) ve **“Rahmân ve Hannan”** isimlerini tecelliye sevk eder. Rahmân ve Hannan isimlerinin tecellisiyle ortaya çıkan acıma ve şefkat ise rahmet ve nimeti göstermekle **“Rahîm ve Mün'im”** isimlerini cilveye sevk eder. Rahmet ve nimet ise teveddüd ve taarrüf şe'nlerini iktiza ederek **“Vedud ve Ma'ruf”** isimlerini tecelliye sevk eder, böylece onları yaratılmış sanatlı varlıkların bir perdesinde gösterir. Teveddüd ve taarrüf (Kendini sevdime ve hünerleriyle tanıttırma) ise lütuf ve kerem manâlarını harekete geçirerek **“Latif ve Kerîm”** isimlerini yaratılmış sanatlı varlıkların bazı perdelerinde okutturur. Lütuf ve kerem şe'nleri, ise ayrıntılara kadar kusursuz yapma, hiçbir ayrıntıyı kaçırmama, ayrıca güzel yapma fiillerini harekete geçirir. **“Müzeyyin ve Münevvir”** isimlerini varlıkların güzellik ve nuraniyeti diliyle okutturur. Müzeyyin ve Münevvir isimlerinin delâlet ettiği Zat-ı Akdes'te bulunan tezyin ve tahsin şe'nleri -şe'n, insanlardaki potansiyellere, yani istidatlara benzetilebilir- ise yapma ve ihsanda bulunma (sun' ve inâyet) manâlarını iktiza ederek **“Sâni ve Muhsin”** isimlerini varlıkların güzel simasıyla okutturur. O sun' ve inâyet ise bir ilim ve hikmeti gerekli kılar ve **“Alîm ve Hakîm”** isimlerini o varlığın intizamlı hikmetli azasıyla okutturur. Varlıklarda müşahede edi-

¹⁷¹ Sözler, 32. söz.

len ilim ve hikmet tecellileri ise tanzim, tasvir ve şekil verme fiillerini iktiza ederek “**Musavvir ve Mukaddir**” isimlerini varlıkların genel görünüşü ve şekliyle okutturur ve gösterir.

Bu kısımda Üstad hazretleri, bütün yön ve hususiyetleriyle yaratılışı âdeta safha safha anlatmaktadır. Başlangıçta yaratılışın sebebi olarak “mutlak cemal ve kemal” sahibi Zat’ın sanatını görmek ve esmâ tecellileriyle tanınmak, görünmek istediğini söyleyerek, varlıkların yaratılış gayesini zikreder. Sonra cemal ve kemalin, merhamet ve şefkati, merhamet ve şefkatin ise bütün varlıkları kollama ve onlara nimet vermeyi gerekli kıldığını, sonuçta varlığın bir perdesinde Cenab-ı Hakk’ın sevme-sevilme ve tanınma (Vedüd-Ma’ruf) isimlerinin görüldüğünü söyler. Lütuf ve kerem, varlıkların güzel olmasını iktiza ettiği için varlıklar zinetli ve nurlu bir şekil alır. Varlıkların güzel ve süslü şekilleri ise onlara ihsanda bulunan sanat sahibi Yaratıcı’nın “san’at-kârlığı”nı ve her fiilinde mutlak fayda, gaye güzellik bulunduğunu gösterir. İhsan ve sanat ise ilim ve hikmeti gerekli kıldığından, varlığın bütün azalarıyla hikmetli ve intizamlı yapıldığını ortaya koyar. İlim ve hikmet, intizam, tasvir ve şekil vermeyi gerektirdiğinden sonuçta varlık bütün heyet ve görünüşüyle ortaya çıkmış olur. Burada bir eşya ya da canlının fiziki vücudunun İlâhî isimlerin tecellileriyle yaratılışı, varlık âlemine gelişi tasvir edilmiştir.

Bu kısımda Bediüzzaman, İlâhî isimlerden birinin diğerini gerekli kılmasını ve âdeta mütedahil daireler gibi iç içe tecellilerini de nazara vermiş olmaktadır. Farklı risâlelerde de üzerinde durduğu bu mesele hakkında Bediüzzaman: “Kâinata tecelli eden her bir isim, bütün isimleri kendi Mü-

samma'sına isnad eder ve O'nun unvanları olduğunu ispat eder. Çünkü kâinatta tecelli eden isimler, iç içe girmiş daireler gibi ve ışıktaki yedi renk gibi birbiri içine giriyor, birbirine yardım ediyor, birbirinin eserini tekmil ediyor, tezyin ediyor.” der.¹⁷² Bu konuda yine O, bir başka açıdan, “Kâinatın her bir âleminde, her bir tairesinde, Esmâ-i Hüsnâ'dan bir ismin unvanı tecelli eder. O isim, o dairede hâkimdir. Başka isimler orada ona tabidirler; belki onun zımnında bulunurlar” diyerek,¹⁷³ İlâhî isimlerin birbirleriyle münasebeti ve tecelli dereceleri, ayrıca varlıkların, her bir varlığın kendine has taayyün ve hususiyetlerinin sebebi konusunda açıklamada bulunur.

Bediüzzaman Hazretleri, isimlerin tecellileri ve onlara bakış konusunda başka noktalara da dikkat çeker. Meselâ, **“Her bir ismin cilvesinden diğer esmâya intikal edilmezse zarar edileceğini”** söyler. Zira O'nun isimleri birbiri içinde görünür, şununatı birbirine bakar, unvanları birbirini ihsas eder ve rububiyetin terbiye çeşitleri birbirine yardımcı olur. İnsan Cenab-ı Hakk'ı bir isim, bir unvan, ya da bir rububiyetiyle tanısa diğerlerini inkar etmemesi gerekir. Meselâ, Kâdir ve Hâlık isimlerinin eserini gören bir kişi “Alîm” ismini görmezse gaflet ve tabiat dalaletine düşebilir.¹⁷⁴ Vahdet-i Vücut görüşünü benimseyen mutasavvıflar, Cenab-ı Hakk'ın “Vücut” sıfatından diğer sıfatlarına intikal edemedikleri ve diğer sıfatlarını ihmal ettikleri için hata yapmışlardır.

¹⁷² *Mektubat*, 26. Mektup, Dördüncü Mesele

¹⁷³ *Sözler*, 24. Söz, Birinci Dal.

¹⁷⁴ *Sözler*, 24. Söz, Birinci Dal.

6- Üçüncü elek: YaratılıŖta esmâ-i hüsnâ sayfaları

Yukarıdaki ilk iki tahlilde -ya da Bediüzzaman hazretlerinin kendi deyiŖiyle- “elek”te, her bir canlıya farklı İlâhî isimlerin tecellilerini ihtiva eden üst üste yirmi gömlek giydirildiği veya her bir varlığın yirmi perdeye sarıldığı, yani her bir varlıkta en az yirmi İlâhî ismin tecelli ettiği gösterilmiŖtir. **Çiçek** ve **kadının** yalnızca zahiri yaratılıŖlarında bu kadar çok sayıda isim tecelli ederse, bütün varlık âlemi özellikle de canlı varlıkların ruhani ve hissi yönlerinde ne kadar çok İlâhî ismin tecelli edeceği anlaşılır. Ayrıca dünya ve gökyüzü gibi büyük ve küllî mahlukat da bu örneklere mukayese edilebilir. Çiçek ve kadındaki ilahi isimlerin tecellilerini, biri açılınca ardında diğeri görülen bir tek kitabın Ŗu yedi sayfası gibi düşünmek mümkündür:

Birinci sayfa, varlıkların genel hatlarını, Ŗeklini, ölçülerini, hey’et-i umumiyesini gösteren sayfadır. Varlıkların bu sayfası incelendiğinde Cenab-ı Hakk’ın “Musavvir, Mukaddir ve Munazzım” isimlerinin tecelli ettiği açıkça görölmektedir.

İkinci sayfa, varlıklar ayrı ayrı uzuvlarının belirmesi ile kendilerine mahsus basit Ŗekilleriyle ortaya çıkarlar. İŖte bu sayfada “Alım ve Hakım” gibi bir çok ismin yazılı olduğu müşahede edilir.

Üçüncü sayfada, basit yaratılıŖ safhasını müteakip her uzvun sanatlı ve zinetli bir biçimde yaratıldığı görölmektedir. Bu sayfada “Sâni ve Bari” gibi bir çok isim iŖlemektedir.

Dördüncü sayfa, yaratılan her varlığa öyle bir güzellik ve süs veriliyor ki, adeta o varlık cisim haline bürünmüŖ

lûtuflar ve kerem gibidir. Bu sayfada “Latîf ve Kerîm” isimlerinin yazılı olduğu görülmektedir.

Beşinci sayfa, çiçeğe tatlı meyveler, kadınlara da sevimli evlatlar ve güzel ahlâkların verildiği görülmektedir. Bu sayfadaki tecelliler “Vedud, Rahîm ve Mün'im” gibi isimleri okutturuyor.

Altıncı sayfa, nimetlerin verildiği sayfadır. Bu sayfada “Rahmân ve Hannan” isimleri okunmaktadır.

Yedinci sayfa, “hakiki bir şevk ve şefkatle yoğrulmuş halis bir şükür ve safi bir muhabbete layık” şekilde nimetlerde ve her şeyin neticelerinde güzellik ve cemal pırıltıları görülmektedir. Bu sayfada “Kemal sahibi Cemil ve cemal sahibi Kâmil” isimlerinin yazılı olduğu anlaşılmaktadır.

Burada zikredilen yedi sayfada, âlemin yaratılışında mütecelli Esmâ-i Hüsnâ'nın tecellileri görülmektedir. Bu açıdan, anılan tecellileri, daha doğrusu her bir isme dayanan tecellilerin hey'et-i umumiyesini, İlâhî külli kanunlar ya da İlâhî icraatın unvanları gibi değerlendirmek de mümkündür. Nitekim başka bir yerde¹⁷⁵ kâinatta cari İlâhî kanunlar zikredilirken “Kanun-u rububiyet, kanun-u kerem, kanun-u cemal, kanun-u rahmet, kanun-u hikmet, kanun-u adl ve kanun-u ihata-yı ilmi (her şeyi kuşatan ilim kanunu)” şeklinde yedi kanundan bahsedilir. Bu kanunların her birinin arkasında azam mertebede bir isim ve onun tecelli-i azamının bulunduğu belirtilir. Bu kanunlarla yukarıda zikredilen yedi sayfa arasındaki paralellik hemen dikkat çekmektedir. Ancak burada varlıklara, daha çok yaratılışlarındaki mak-

¹⁷⁵ *Sözler*, 30. Söz, İkinci Maksad.

satlar ve zerlerin varlıkları oluşturma adına harekete sevk edilmesi açısından bakıldığı için, öncelikle Rububiyet zikredilmiş, onların şekilleri nazara alınmadığından, “Mukaddir, Munazzım, Sâni, Bari” gibi isimler nazara verilmemiştir.

Yukarıda zikredilen **yedi sayfadaki** tecelliler, aynı zamanda kâinatın rengi, ışığı, hayatı ve rabitaları konumundaki yedi hakikati göstermektedir. Bediüzzaman Hazretleri, **ism-i azamın altı nurunun** cilvelerini anlattığı bir risâlede¹⁷⁶ bu hususu şöyle dile getirir: “*Madem kâinat mevcuttur ve inkar edilmiyor. Elbette kâinatın, renkleri, ziynetleri, ışıkları, ziyaları, san’atları, hayatları, rabitaları hükmünde olan hikmet, inâyet, rahmet, cemal, nizam, mizan, ziynet gibi meşhud hakikatler, hiçbir cihetle inkar edilmez.*” demektedir. Varlıkların fiziki yaratılışında yukarıda zikredilen isimler tecelli ettiği gibi, canlı varlıkların manevi yönleriyle ilgili de bir çok ismin tecellisi vardır. Mesela insanda, ruh, kalb, akıl, hayat ve letaif gibi öyle sayfalar vardır ki bunlar “Hayy, Kayyum ve Muhyi” gibi bir çok kudsi ve nurani ilâhî ismi okur ve başkalarına da okutturur.

7- Bediüzzaman’ın varlıktaki esmâ tecellilerine bakışının değerlendirilmesi

Bediüzzaman Hazretlerinin, “Her şey hamd ile Allah’ı tesbih eder”¹⁷⁷ âyetinin bir tefsiri/yorumu mahiyetinde kaleme aldığı 32. Söz, Üçüncü Mevkif Birinci Mebhas’ta, varlıkların Allah Teâlâ’yı nasıl tesbih ettikleri anlatılmıştır. Yani O’na göre, “Her şey hamd ile Allah’ı tesbih eder” demek,

¹⁷⁶ *Sözler*, 30. Lem’a, Üçüncü Nükte.

¹⁷⁷ İsrâ, 17/44.

bütün yaratıklar, gerçekte İlâhî isimlerin tecellileridir ve onlar, yaratılışları, şekil ve suretleri, hayatları, gördükleri vazifeler, hayatlarındaki neticeler ve sahip kıldıkları bütün özellikleriyle Cenab-ı Allah'ı nazara vermekte, kendilerinde tecelli eden isimlerle âdeta sürekli O'nu anmakta, Yaratan, Rızıklandıran, Yaşatan, Hayattan Alan, Yerlerine Yenilerini Getiren olarak ancak O'nun bulunduğunu, başka hiçbir varlığın olmadığını, dolayısıyla O'nun her türlü noksanlıktan, ihtiyaçtan ve ortakları bulunmaktan mutlak münezzehiyetini dile getirmektedirler.

Cenab-ı Hakk'ın kâinattaki tasarrufları, bir bakıma sıfat ve isimlerinin tecellileri demektir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'de bir mesele anlatıldıktan sonra bir çok yerde âyetler, o husustaki Esmâ-i Hüsnâ'nın fezleke halinde zikredilmesiyle hitama ermektedir. Böylece, "O, Aziz ve Hakîm'dir"; "O, Gafur ve Rahîm'dir" ve benzeri fezlekelerle, âyetlerde geçen hükümlerin ve Cenab-ı Hakk'ın fiillerinin ardında, O'nun zikredilen isimlerinin tecellileri bulunduğu hatırlanmış olmaktadır. Bediüzzaman, bu hususu da "Yirmi Beşinci Söz"de ayrıca tahlil etmiş, örneklerle açıklamıştır.¹⁷⁸

Cenab-ı Hakk'ın isimleri, yalnızca varlıkta tecelli edenlerden ibaret değildir. "Varlığın esası sayılan esmâ-i ilâhiyenin yanında bir de Zât-ı Ulûhiyet'i tenzihe delâlet eden isimler vardır ki, bunlar, Hazret-i Zat'ın icraâtına karşı birer hicab mahiyetindedirler. Sofilerin: 'Zât-ı Ulûhiyet'i müşahedeye mâni yetmiş veya yedi yüz perde vardır; eğer bu izzet ve azamet perdeleri bir an açılıverse, envâr-ı Zât'ın tecellisiyle her şey silinir gider; ortada ne arz kalır ne semâ,

¹⁷⁸ *Sözler*, İkinci Şule, Dokuzuncu Nükte.

ne isim ne de O'ndan başka bir müsemmâ.' sözleri bir bakıma bu hakikati ifade eder... Aslında bütün varlık O'nun ziya-ı vücudundan, bütün şuûn-u harekât O'nun esmâ-i sübhâniyesinden, umum keyfiyât ve hususiyetler de O'nun ilim, irade ve kudret... gibi sıfât-ı sübhâniyesindedir. Herkesin anlayacağı bir dille ifade edecek olursak; bütün varlık ve hâdiseler, arkalarındaki sıfât-ı ilâhiye ve Esmâ-i Hüsnâ'nın tecellilerinden ibarettir. Her ârif-i billâh, seviye ve donanımına göre Esmâ-i Hüsnâ'nın çehresinde Müsemmâ-i Akdes'i okur; sıfât-ı sübhâniye vesâyetinde O'nu Zât'ına uygun tanımaya çalışır.”¹⁷⁹

Bediüzzaman Hazretleri geçmiş dönemlerde yaşayan veliler gibi zikir, tefekkür ve dua maksadıyla Esmâ-i Hüsnâ'ya müracaat etmiştir. Mesela bir yerde “**Şeyh Geylani**'nin Esmâ-i Hüsnâ manzumesini okudum. Bana bir arzu geldi ki Esmâ-i Hüsnâ ile bir **münacat** yazayım” diyerek vezinli bir Esmâ-i Hüsnâ duası yazmıştır.¹⁸⁰ O, Esmâ-i Hüsnâ ile yapılan dua ve zikirlerle çok önem vermektedir. Bunun yanında risâlelerin bir çok yerinde Esmâ-i Hüsnâ ile kâinatın anlamını ve hayatın gayesini açıklayan değerlendirmeler yapar.¹⁸¹ His ve zevkin öne çıktığını söylediği bir risâlede¹⁸² “Beka, Baki-i Zülcelal'e mahsustur ve madem Baki'nin esmâsı bakiyedir. Ve madem Baki'nin ayineleri Baki'nin rengini, hükmünü alır ve bir nev'i bekaya mazhar olur. Elbette insana en lazım iş, en mühim vazife, o Baki'ye karşı alâka peyda etmektir ve esmâsına

¹⁷⁹ M. Fethullah Gülen, “Sübhât-ı Vech”, Sızıntı, sayı: 298.

¹⁸⁰ Bkz. *Sözler*, 17. Söz, İkinci Makam.

¹⁸¹ Özellikle bkz. *Mektubat*, 24. Mektup.

¹⁸² *Lemalar*, 3. Lem'a.

yapışmaktır” diyerek, hayatın gayesini esmâ penceresinden yorumlar.

Hayatın anlamını ve kâinatın varoluşunu açıklamak maksadıyla **Muhyiddin İbn Arabî** ve onun geleneğini izleyen sufilerce Esmâ-i Hüsnâ'ya müracaat edildiği bilinmektedir. Ancak Esmâ-i Hüsnâ'nın tevhid delili haline getirilmesi Bediüzzaman Hazretlerine mahsustur. O'nun bu yönünü fark etmeyen bazı kişiler, giriş kısmında da temas edildiği üzere Bediüzzaman'ı ve onun kâinata, dünyaya, tabiata ve fen bilimlerine bakışını yanlış değerlendirmişlerdir. **“Hakem”** isminin cilvesini anlattığı bahsi yanlış anlayan dervişe “Demek, (bu bahis) kozmoğrafyacılar gibi ehl-i fennin en son ve geniş nokta-i istinatları ve medar-ı gafletleri olan perdelerde ehadiyet nurunu gösteriyor. Orada da düşmanlarını takip ediyor. En uzak tahassüngâhlarını bozuyor. Her yerde, huzura bir yol gösteriyor. Eğer güneşe kaçsa, ona der ‘O bir soba, bir lambadır. Odununu, gazyağını veren kimdir? Bil, ayıl!’¹⁸³ diyerek, kâinata nasıl bakılması gerektiğini gösterir. Bediüzzaman, dünya/âlem hakkındaki değerlendirmelerinde de, dünyayı **mâna-yı ismî** cihetiyle değil **mâna-yı harfî**, yani Cenab-ı Hakk'ın isimlerini gösteren bir âyet, ayna ve işaret olduğu için sevdiğini ve dünyadan bu maksatla bahsettiğini vurgular. Hattâ onun kâinattan tafsilatlı olarak bahsetmesi de, yine Cenab-ı Hakk'ın birliğini ispat ve O'nu hatırdan çıkarmama gayesiyle yapılmış **tefekürî seyahatlerdir**.

Hazreti Üstad, Esmâ-i Hüsnâ'nın tevhid delili olarak formüle edilmesinden habersiz bazı ulemanın itirazlarıyla

¹⁸³ *Kastamonu Lâhikası*: s. 232, Envar Neşriyat, İstanbul, 1990.

da karşılaşmıştır. Onuncu Söz'de zikredilen on iki hakikatin Esmâ-i İlâhîye'ye istinat ettiklerini, bu sebeple ancak mü'minler için bağlayıcı olacağını münkirlere karşı delil teşkil etmeyeceğini iddia eden bir Müftü Efendi'nin itirazını şöyle cevaplar: “Her bir hakikat üç şeyi birden ispat ediyor: Hem Vacibü'l-Vücut'un vücudunu, hem esmâ ve sıfâtını; sonra haşri onlara bina edip, ispat ediyor. En muannid münkirden, ta en halis bir mü'mine kadar herkes, her hakikatten hissesini alabilir. Çünkü, hakikatlerde mevcudatta, âsâra nazarı çeviriyor. Der ki: Bunlarda muntazam ef'al var. Muntazam fiil ise failsiz olmaz. Öyleyse bir faili var. İntizam ve mizanla o fail iş gördüğü için, Hakîm ve Âdil olmak lazım gelir. Madem Hakîmdir; abes işleri yapmaz. Madem adaletle iş görüyor; hukukları zayi etmez. Öyleyse bir büyük toplanma yeri ve bir mahkeme-i kübra olacak”.¹⁸⁴ O, Esmâ-i Hüsnâ'nın tecellilerini anlatırken önce Cenab-ı Hak'ın vücudunu, sonra şe'n, sıfat ve isimlerini, daha sonra o isim ve sıfatların baktığı diğer hakikatleri ispat etmektedir. Bunlar bazen haşir, nübüvvet gibi iman hakikatleri, bazen kâinattaki nizam, mizan gibi hakikatler, bazen de rububiyet ve kerem gibi kanunlar olabilmektedir. Böylece o, geçmişte daha çok hissî, zevkî ve manevî tecrübe alanı olan Esmâ-i Hüsnâ'yı “hüccet/delil” haline getirmiştir.

Bediüzzaman Hazretleri, Şah-ı Geylani ve İmam Rabbani ve benzeri büyük sufiler gibi zikir, dua ve tefekkürde Esmâ-i Hüsnâ'nın ehemmiyetini Kur'ân'ın dersiyle kavrayarak, **Cevşen** gibi duaları evradı arasında merkezi

¹⁸⁴ Barla Lâhikası, s. 1541

bir konuma yerleştirmiştir. Ayrıca **müdakkik mutasavvıflar** gibi hayatın ve varoluşun gayesini Esmâ-i Hüsnâ'dan hareketle yorumlamıştır. Bütün bunların yanında mikro ve makro kosmosun yaratılışını Esmâ-i Hüsnâ'nın tecellilerine dayanarak sistemli bir şekilde açıklamış; Cenab-ı Hakk'ın birliği, haşır ve nübüvvet gibi iman hakikatlerini esmânın cilvelerinden hareketle delillendirmiştir. **Münacat** risâlesinde,¹⁸⁵ kâinatın diliyle yaptığı duada, tekrar cümlesi olarak zikrettiği şu ifade, onun Zat-ı Akdes'e bakışını ve kozmoloji tasavvurunun veciz bir şekilde dile getirir:

“Ey şiddet-i zuhurundan gizlenmiş ve ey azamet-i kibriyasından istitar etmiş olan Zat-ı Akdes! Zeminin bütün takdisat ve tesbihatıyla, Seni kusurdan, aczden, şerikten takdis ve bütün tahmidat ve senalarıyla Sana hamd ve şükrederim.”¹⁸⁶

B- Risale-i Nur'dan Esmâ Damlaları

1- Allah'ın isimlerinin en kapsamlı aynası cismaniyettedir

“... Nasıl toprak suya, havaya, ziyaya nispeten kesafetli, karanlıktır, fakat masnuât-ı İlâhiyenin bütün envâına menşe ve medar olduğundan bütün anâsır-ı sairenin mânen fevkine çıktığı gibi; hem kesafetli olan nefis-i insaniye, sırr-ı câmiyet itibarıyla, tezekkî etmek şartıyla bütün letâif-i insaniyenin fevkine çıktığı gibi; öyle de, cismaniyet en câmi, en muhit, en zengin bir âyine-i tecelliyât-ı

¹⁸⁵ Şualar, 3. Şua, Sözlür Yayınları, İstanbul, 2000

¹⁸⁶ Bkz.: Burhan Kutluboğa, Yeni Ümit Dergisi, Nisan - Mayıs - Haziran 2004, sayı: 64.

esmâ-i İllâhiyedir. Bütün hazâin-i rahmetin müddeharâtını tartacak ve mizana çekecek âletler cismaniyettir. Meselâ, dildeki kuvve-i zâika, rızık zevkinde, envâ-ı mat'umat adedince mizanlara menşe olmasaydı, herbirini ayrı ayrı hissedip tanımazdı, tadıp tartamazdı.

Hem ekser esmâ-i İllâhiyenin tecelliyâtını hissedip bilmek, zevk edip tanımak cihâzâtı yine cismaniyettir. Hem gayet mütenevvi ve nihayet derecede ayrı ayrı lezzetleri hissedecek istidatlar yine cismaniyettir.

Madem şu kâinatın Sâniî, şu kâinatla bütün hazâin-i rahmetini tanıttırmak ve bütün tecelliyât-ı esmâsını bildirmek ve bütün envâ-ı ihsânâtını tattırmak istediğini, kâinatın gidişatından ve insanın câmiyyetinden, On Birinci Sözde ispat edildiği gibi, kat'î anlaşılıyor. Elbette, şu seyl-i kâinatın bir havz-ı ekberi ve bu kâinat tezgâhının işlediği mahsulâtın bir meşher-i âzamı ve şu mezraa-i dünyanın bir mahzen-i ebedîsi olan dâr-ı saadet, şu kâinata bir derece benzeyecektir.¹⁸⁷

Esmâ-i İllâhiyenin en cemiyetli aynası cismâniyettir. Ve hilkat-i kâinattaki makasid-i İllâhiyenin en zengini ve faal merkezi cismaniyettir. Ve ihsanat-ı Rabbâniyenin en çok çeşitleri ve rengârenkleri cismaniyettir. Ve beşerin ihtiyacat dilleriyle Hâlıkına karşı dualarının ve teşekkürâtının en kesretli tohumları yine cismaniyettir. Mânevîyat ve ruhâniyat âlemlerinin en mütenevvi çekirdekleri yine cismaniyettir.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Sözler, 28. Söz.

¹⁸⁸ Şualar, 11. Şua, Sekizinci meselenin bir hülâsası.

Evet, Allah'ın bir çok isminin cisimler âleminde tecelli ettiğini açıkça görüyoruz. Kâinat yaratılmamış olsaydı Allah'ın Hâlık ismi, sadece meleklerin ve ruhanilerin yaratılmasıyla kendini göstermiş olacaktı. Semaları, yer küresini yaratmak, karaları denizleri yaratmak, insanları hayvanları yaratmak, ovaları dağları yaratmak, yaprakları çiçekleri yaratmak gibi cisim âleminde kendini gösteren nice yaratma fiilleri icra edilmeyecekti.

Öte yandan, rızka muhtaç bedenler olmayınca Rezzak ismi de tecelli etmeyecekti. Bedene arız olan hastalıklar olmayınca Şâfi ismi de tecellisiz kalacaktı. Bu ve benzeri gerçekler düşünüldüğünde, cismanî âlemlerin yaratılması ve onlardan bedenlerin süzülmesindeki sonsuz rahmet ve hikmet açıkça anlaşılır.

Varlık mertebesi olarak, dünyanın âhirete göre ancak **'gölge'** makamında kaldığı düşünüldüğünde, cismanî varlıkların da en mükemmel şekliyle âhîret âleminde bulunacağı anlaşılıyor. Nitekim, Kur'ânda müminlere müjde verilen köşkler, ırmaklar, meyveler elbette ki cisimdirler. Bunların ruhanî olduğunu düşünen insan, o yanlış anlayışıyla, dünyayı **'asıl'**, ahireti **'gölge'** kabul etmiş olur.¹⁸⁹

2- Allah'ın bütün isimleri insanda hissedilir

"İnsan, öyle bir nüsha-i câmiadır ki: Cenab-ı Hak bütün esmâsını, insanın nefsi ile insana ihsas ediyor."¹⁹⁰

Nüsha-i câmia denilince hayalimizde hemen bir kitap canlanır. O kitabın bir bölümü yahut bir sayfası, kitabın ta-

¹⁸⁹ Bkz.: risaleinurenstitusu.com

¹⁹⁰ Sözler, 33. söz, 31. Pencere.

namında geçen bilgileri, özet olarak, verebiliyorsa, o kısım bir nüsha-i camiadır; yani **“topl u, toplayıcı, bütünün tamamını içine alan”** bölüm.

İşte kâinat kitabında insanın durumu böyledir.

Mesnevî-i Nuriye'de, **“Kâinat bir şeceredir. Anasır onun dallarıdır. Nebatat yapraklarıdır. Hayvanat onun çiçekleridir. İnsanlar onun semereleridir.”**¹⁹¹ buyuruluyor.

Bu vecizede, kâinat insan meyvesi veren bir ağaca benzetilmiştir. Meyve, ağacın nüsha-i camiasıdır. Oadaki çekirdek, ağacın bütün programını içine almaktadır. Bütün varlık âleminde tecelli eden İlahî isimlerin, insanda da tecelli etmesi bakımından insan nüsha-i camia olmuştur.

Kâinatın yapı taşları olan bütün elementlerin insanda da görev yapmaları yönüyle de insan nüsha-i camiadır.

Varlık âleminin şehadet ve gayb olmak üzere ikiye ayrılması gibi, insanda da bir görünen beden, bir de görünmeyen ruh ve his dünyası bulunması noktasından da insan nüsha-i camiadır.

İnsan, kâinattaki birçok âlemleri temsil edecek özelliklere, yahut nümunelere sahiptir. Levh-i mahfuzun insandaki numunesi hafıza, âlem-i misalinki hayal, melekler âleminin misalleri insan ruhunda kaynaşan hislerdir. Bu yönüyle de insan nüsha-i camiadır.

Evet, “Cenab-ı Hak bütün isimlerini, insanın nefsi ile insana hissettiriyor.”

İnsan, cismen küçük olmakla birlikte, bu hissetme kabili-

¹⁹¹ *Mesnevî-i Nuriye*, Şemme.

yetiyle yerleri, gökleri çok gerilerde bırakan bir mükemmelliğe erişiyor. Dünyamızı ve diğer gezegenleri etrafında çeviren Güneşin kuvveti, insanın o küçücük kuvvetiyle mukayese edilmeyecek kadar büyüktür. Ne var ki, güneş o azim kuvvetine rağmen **'kuvvet'** ve **'kudret'** kavramlarını hissedemiyor, ama insan o küçük kuvvetiyle bu kavramları hissediyor; onlar hakkında az da olsa fikir sahibi olabiliyor.

Aynı şekilde, bütün âlemler İlâhî irade ile tanzim ve idare edildikleri halde, bu küllî iradenin gafilidirler. Ama insan, o cüz'î iradesiyle irade kavramını hissetmekte, ne demek olduğunu bilmektedir.

Bu gerçeğin nice örnekleri vardır.

Dünyanın sahip olduğu araziler ve denizler yanında, insanın sahip olduğu yüz metre karelik evi, yirmi metre karelik bahçesi ve ona yerleştirdiği küçücük havuzu görülemeyecek kadar küçüktür. Ama, insan **'malik olma'** kavramını bilme konusunda, yer küresinden sonsuz denecek kadar ileri bir seviyededir. O, bu az servetine rağmen, malikiyeti hissetmekte, onun ne demek olduğunu bilmektedir. Dünya ise bundan gafildir.

Öte yandan ilmin, merhametin, affetmenin, gazaplanmanın, ceza vermenin, ikramda bulunmanın... ne demek olduğunu da insan biliyor ve bunların her biri bir İlâhî sıfat, isim, yahut şe'n hakkında onu marifet sahibi kılıyor.¹⁹²

Şunu da unutmamalı: Eğer talim etmesini bilirsek, en çok fitratımızın vadilerinde ve kâinat sayfalarında görülür Allah'ın Güzel İsimleri...

¹⁹² <http://www.sorularlarisaleinur.com>

3- Varlıktaki her bir iz Allah'ın isimlerini okutturur

“Masnuatta hiçbir eser yok ki çok mânâlı bir lâfz-ı mücessem olmasın, Sâni-i Zülcelâl'in çok esmâsını okutturmasın.”¹⁹³

Şu varlık aleminin ilim ve hikmetle adeta kaynaştığını hepimiz biliyor ve görüyoruz. Göz hakkında kütüphaneler dolusu kitap yazılmış olması, gözdeki mânâ zenginliğinin en güzel bir ifadesi olduğu gibi, o kitaplar da sanki gözde kendini okutan ilmin kitaplaşmış hali gibidir.

Göz, kâinat kitabından sadece bir kelime yahut bir harftir. Onun penceresinden âleme baktığımızda her şeyin bir lafz-ı mücessem, yani cisim giymiş bir söz, mânâ dolu bir kelime olduğunu daha rahat görebilir ve okuyabiliriz.

Nur Külliyyatında geçen **mektûbât-ı Rabbanîye** ve **kelimât-ı kudret** gibi terkipler de aynı mânâ zenginliğini akıllara sunan rehber ifadelerdir.

Cisim denilince aklımıza hemen onun efendisi olan ruh gelir. Her bir sanat eserinin ifade ettiği mânâlar onun ruhu gibidir. “**Çok mânâlı**” ifadesi, bizi böyle bir yaklaşıma götürür. Öte yandan, bu mânâların ne olduğu sorusunun cevabı ise cümlenin devamında şöylece belirlenir: Sâni-i Zülcelâl'in esmâsı; yani, o eserde okunan İlâhî isimler.

Bu noktada bir başka hakikat dersini hatırlıyoruz: “Her eser-i Samedanî, bir mektub gibi, bir Sâni'-i Zülcelâl'in esmâsını bildirir. Nakıştan mânâyâ geçsen, esmâ yoluyla Müsemmayı bulursun.”

Bir meyveyi düşünelim. Onda **Hâlık, Musavvir, Mü-**

¹⁹³ Sözler, 17. Söz.

zeyyin, Rezzak, Kerîm gibi nice isimleri okuyabiliriz. Bu isimler onda okunduğuna göre, o meyve bir surettir, bu isimler ise onun mânâları gibidir. Sanki bu isimlerin tecellileri cisimleşmiş de o meyve vücut bulmuştur.

Mânâların cisim giymelerinin bazı küçük misallerini insanoğlu da Allah'ın izniyle yakalamış durumda. Bir teyp bandı, bir disket yahut bir CD (compact disk) ne kadar mânâ taşıyorlar! Bir ömrün mahsulü olan binlerce sayfalık eserleri ince bir levhaya yerleştirebiliyorsunuz. O küçük levhayı, bilgisayardan habersiz birisine verseniz hiçbir şey anlamaz. Buna yirmi kitap kaydedilmiş deseniz aklına sığdıramaz. Ama bir başkası, CD'yi bilgisayarına yerleştirir ve ondaki bütün mânâları ekranda, bir bakıma, seyreder.

Bu kâinat ve içindeki her varlık, kitaplar dolusu ilim ve hikmet yüklüdür.¹⁹⁴

4- Varlıktaki esmâ tecellileri

*“Her varlığı var edip ayakta durduran O “Hayy u Kayyûm” olduğuna göre, kimin haddine düşmüş Zâtî varlık iddiasında bulunabilsin. Her nesnede O'nun vücut ve ilmi birer esas ve kaynak, bütün varlık ve eşya farklı birer ayna ve bu aynalarda sürekli bozma-yapma-şekillendirme mânâsında tecelli eden de ilâhî esmâ.. insanoğlu bu aynaların en câmii ve mücellâsı, Hz. Rûh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelüttehâyâ) ise, en kâmilî ve muhtevâlısıdır. İşte size bu mülâhazayı aksettiren kâilî meçhul hoş bir söz:
“Âyinedir bu âlemde her şey Hak ile kâim, Mir'ât-ı Muhammed'den Allah görünür dâim.”¹⁹⁵*

¹⁹⁴ <http://www.sorularlarisaleinur.com/>

¹⁹⁵ *Sızıntı*, Nisan 2001, Cilt 23, Sayı 267.

“Hiçbir şey yoktur ki, Onu hamd ile tesbih etmesin.” (İsrâ, 17/44) sırrınca, her şeyden Cenâb-ı Hakka karşı pencereler hükmünde çok vecihler var. Bütün mevcudatın hakaiki, bütün kâinatın hakikati, esmâ-i İlâhiyeye istinad eder. Herbir şeyin hakikati, bir isme veyahut çok esmâya istinad eder. Eşyadaki san’atlar dahi, herbiri birer isme dayanıyor. Hattâ, hakikî fenn-i hikmet **Hakîm** ismine ve hakikatli fenn-i tıp **Şâfi** ismine ve fenn-i hendese **Mukaddir** ismine, ve hâkezâ, herbir fen bir isme dayandığı ve onda nihayet bulduğu gibi, bütün fünün ve kemâlât-ı beşeriye ve tabakat-ı kümmelîn-i insaniyenin hakikatleri esmâ-i İlâhiyeye istinad eder. Hattâ, muhakkikîn-i evliyanın bir kısmı demişler: “Hakikî hakaik-i eşya, esmâ-i İlâhiyedir. Mahiyet-i eşya ise, o hakaikin gölgeleridir. Hattâ, birtek zîhayat şeyde, yalnız zâhir olarak yirmi kadar esmâ-i İlâhiyenin cilve-i nakşı görünebilir.”

Şu ince ve dakik ve pek büyük ve geniş hakikati, bir temsille fehme takribe çalışacağız. İki üç ayrı ayrı elekle elemek suretinde tahlil edeceğiz. Ne kadar uzun beyan etsek yine kısadır; usanmamak gerek. Şöyle:

Nasıl ki, gayet mahir bir tasvirici ve heykeltraş bir zat, gayet güzel bir çiçekle ve insan cins-i lâtifinden gayet güzel bir hasnânın suret ve heykelini yapmak istese, evvelâ o iki şeyin umumî şekillerini bazı hatlarla tayin eder. Şu tayini bir tanzim iledir, bir takdir ile yapıyor, hendeseye istinaden hudut tayin ediyor. Şu tanzim ve takdir, bir hikmet ve ilim ile yapıldığını gösteriyor. Demek, tanzim ve tahdit fiilleri, ilim ve hikmet pergeliyle dönüyor. Öyleyse, tanzim ve tahdit arkasında, ilim ve hikmet mânâları hükmediyor. Öyleyse, ilim ve hikmet pergeli kendini gösterecek.

İşte, kendini gösterdi ki, o hudutlar içinde, göz, kulak, burun, yaprak ve incecik püskülcükler gibi şeylerin tasvirine başladı. Şimdi görüyoruz ki, içindeki pergelin harekâtıyla tayin edilen âzâlar, san'atkârâne ve inâyetkârâne düşüyor. Öyleyse, o ilim ve hikmet pergelini çeviren, arkada sun' ve inâyet mânâları var, hükmediyorlar ve kendilerini gösterecekler.

İşte, ondandır ki, bir hüsün ve ziynete kabiliyet gösteriyor. Öyleyse, sun' ve inâyeti çalıştıran, irade-i tahsin ve kasd-ı tezyindir. Öyleyse, onlar hükmediyorlar ki, tezyine, tenvire başladı, bir tebessüm vaziyetini gösterdi ve hayatlılık heyetini verdi.

Elbette, şu tahsin ve tenvir mânâsını çalıştıran, lütuf ve kerem mânâsıdır. Evet, o iki mânâ, onda o derece hükmeder ki, adeta o çiçek bir lütf-u mücessem, o heykel bir kerem-i mütecessiddir.

Şimdi, bu mânâ-yı kerem ve lütfu çalıştıran ve tahrik eden, teveddüd ve taarrüf mânâlarıdır. Yani, kendini hüneriyle tanıttirmek ve halka kendini sevdirmek mânâları arkada hükmediyor. Bu tanıttirmek ve sevdirmek, elbette meyl-i merhamet ve irade-i nimetten geliyor.

Madem rahmet ve irade-i nimet arkada hükmediyor. Öyleyse, o heykeli, nimetin envâıyla dolduracak, tezyin edecek, o çiçeğin suretini de bir hediyeye takacak.

İşte, o heykelin ellerini, kucağını ve ceplerini kıymettar nimetlerle doldurdu ve o çiçek suretini de bir mücevherata taktı. Demek bu rahmet ve irade-i nimeti çalıştıran, terahhum ve tahannündür. Yani, acımak ve şefkat etmek mânâsı, rahmet ve nimeti tahrik ediyor.

Ve o müstağnî ve hiç kimseye ihtiyacı olmayan zâtta olan terahhum ve tahannün mânâsını tahrik eden ve izhara sevk eden, elbette o zattaki mânevî cemal ve kemaldır ki, tezahür etmek isterler. Ve o cemâlin en şirin cüz'ü olan muhabbet ve en tatlı kısmı olan rahmet ise, san'at aynasıyla görünmek ve müştakların gözleriyle kendilerini görmek isterler. Yani, cemal ve kemal-çünkü bizzat sevilirler-her şeyden ziyade kendi kendini severler. Hem hüsündür, hem aşkırlar. Hüsün ve aşkın ittihadı bu noktadandır. Cemal, madem kendini sever, kendini aynalarda görmek ister. İşte, heykele konulan ve surete takılan sevimli nimetler, güzel meyveler, o cemâl-i mânevînin, kendi kabiliyetlerine göre birer lem'asını taşıyorlar; o lem'aları hem cemal sahibine, hem başkasına gösteriyorlar.

Aynen öyle de, Sâni-i Hakîm, Cenneti ve dünyayı, semâvâtı ve zemini, nebâtat ve hayvânâtı, cin ve insi, melek ve ruhaniyatı, küllî ve cüz'î bütün eşyayı, cilve-i esmâsıyla eşkâlini tahdit ediyor, tanzim ediyor, birer miktar-ı muayyene veriyor.

Onun ile, bunlara *Mukaddir*, *Munazzım*, *Musavvir* isimlerini okutturuyor.

Öyle bir tarzda şekl-i umumîsinin hududunu tayin eder ki, *Alîm*, *Hakîm* ismini gösterir.

Sonra, ilim ve hikmet cetveliyle, o hudut içinde, o şeyin tasvirine başlar. Öyle bir tarzda ki, sun' ve inâyet mânâlarını ve *Sâni* ve *Kerîm* isimlerini gösteriyor.

Sonra, san'atın yed-i beyzâsıyla, inâyetin fırçasıyla, o suretin-eğer birtek insan ve birtek çiçek ise-göz, kulak, yap-

rak, püskül gibi âzâlarına bir hüsün, bir ziynet renkleri veriyor. Eğer zemin ise, maâdin, nebâtat ve hayvânâtına bir hüsün ve ziynet renkleri veriyor. Eğer Cennet ise, bağlarına, kasırlarına, hurilerine bir hüsün ve ziynet renkleri veriyor, ve hâkezâ, başkalarını kıyas et.

Hem öyle bir tarzda tezyin ve tenvir eder ki, lütuf ve kerem mânâları onda o derece hükmediyor ki, adeta o mevcud-u müzeyyen, o masnu-u münevver bir lütf-u mücessem, bir kerem-i mütecessid hükmüne geçer, *Lâtif* ve *Kerîm* ismini zikreder.

Sonra, o lütuf ve keremi şu cilveye sevk eden, elbette teveddüd ve taarrüftür, yani kendini zîhayata sevdirmek ve zîşuura bildirmek şe'nleridir ki, *Lâtif*, *Kerîm* isimlerinin arkalarında *Vedûd* ve *Mâruf* isimlerini okutuyor ve masnuun lisan-ı halinden işitiliyor.

Sonra, o müzeyyen mevcudu, o güzel mahlûku leziz meyveler, sevimli neticelerle süslendirip, ziynetten nimete, lütuftan rahmete çevirir, *Mün'im* ve *Rahîm* ismini okutturur ve zâhirî perdeler arkasında o iki ismin cilvesini gösterir.

Sonra, bu *Rahîm* ve *Kerîmi*, Müstağnî-i ale'l-İtlak olan Zatta, bu cilveye sevk eden, elbette bir terahhum, tahannün şe'nleridir ki, ism-i *Hannân* ve *Rahmân*'ı okutturuyor ve gösteriyor.

Şu terahhum, tahannün mânâlarını cilveye sevk eden, elbette bir cemal ve kemâl-i Zâtîdir ki, tezahür etmek ister. *Cemîl* ismini ve *Cemîl* isminde münderiç olan *Vedûd* ve *Rahîm* isimlerini okutturuyor. Çünkü cemal bizzat sevilir. Zîcemal ve cemal, kendi kendini sever. Hem hüsündür,

hem muhabbettir. Kemal dahi bizzat mahbubdur, sebepsiz olarak sevilir. Hem muhibdir, hem mahbubdur. Madem nihayetsiz derece-i kemalde bir cemalet ve nihayetsiz derece-i cemalet bir kemal nihayet derecede sevilir, muhabbete ve aşka lâyıktır. Elbette, aynalarda ve aynaların kabiliyetlerine göre lemeâtını ve cilvelerini görmek ve göstermekle tezahür etmek ister.

Demek, Sâni-i Zülcelâlin ve Hakîm-i Zülcemâlin ve Kadîr-i Zülkemâlin zâtındaki cemâl-i Zâtî ve kemâlât-ı zâtiyesi terahhum ve tahannün ister ve *Rahmân* ve *Hannân* isimlerini tecellîye sevk eder.

Terahhum ve tahannün ise, rahmet ve nimeti göstermekle *Rahîm* ve *Mün'im* isimlerini cilveye sevk eder.

Rahmet ve nimet ise teveddüd, taarrüf şe'nlerini iktiza edip *Vedûd* ve *Mâruf* isimlerini tecellîye sevk eder, masnuun bir perdesinde onları gösterir.

Teveddüd ve taarrüf ise, lütuf ve kerem mânâlarını tahrik eder, *Lâtif* ve *Kerîm* isimlerini, masnuun bazı perdelelerinde okutturuyor.

Lütuf ve kerem şe'nleri ise, tezyin ve tenvir fiillerini tahrik eder, *Müzeyyin* ve *Münevvir* isimlerini, masnuun hüsun ve nuraniyeti lisaniyle okutturur.

Ve o tezyin ve tahsin şe'nleri ise, sun' ve inâyet mânâlarını iktiza eder ve *Sâni* ve *Muhsin* isimlerini, o masnuun güzel simasıyla okutturur.

Ve o sun' ve inâyet ise, bir ilim ve hikmeti iktiza eder ve ism-i *Alîm* ve *Hakîm*'i, o masnuun intizamı, hikmetli âzâsıyla okutturur.

O ilim ve hikmet ise, tanzim, tasvir, teşkil fiillerini iktiza ediyor; *Musavvir* ve *Mukaddir* isimlerini, masnuun heyetiyle, şekliyle okutturur, gösterir.

İşte, Sâni-i Zülcelâl, bütün masnuatını öyle bir tarzda yapmış ki, ekserisi, hususan zîhayat kısmı, çok esmâ-i İlâhiyeyi okutturur. Güya herbir masnuuna ayrı ayrı, birbiri üstünde yirmi gömlek giydirmiş, yirmi perdeye sarmış; her gömlekte, her perdede ayrı ayrı esmâsını yazmış.”¹⁹⁶

Fusunlu Işık

*Söyler Seni yüz bin dil ile dağlar, dereler,
Her yanda tül tül esmâ ve sıfâtın görünür..
Duyunca adını her gönül ürperir-inler,
Çehreler büyülü bir mehâbete bürünür..
Vücudun aynasıdır varlık bunda şüphe yok;
Her canlıda Cemâlinden bin bir edâ gizli;
Münkirolere olmasa da mü'mine şahit çok:
Gördüğümüz her şey âdeta lâhut benizli..
Fusunlu ışığın gerçi her simada ayân,
Bunu güzelliğine âşinâ olan görür.
Renkler, şekiller, sûretler Seni anar her an;
Seni anar insanlar, anar ve Sana yürür.
Tesbih etmeyen var mı Zâtını bu cihanda?
Bütün eşyâ Senin şem'ine pervane döner;
Vuslat duygusu her sînede bir kara sevda,
Kara sevdalı olmak bile pâyeymiş meğer..
Bırakma hicranlara açık tahtımla beni!
Lütfedip vuslatınla rûhumu âbâd eyle!
Yakma ikbal bilmeyen kara bahtımla beni!*

¹⁹⁶ Sözler, 32. söz.

Bir nîm-i nigâhla olsun gönlümü şâd eyle!
Gönder ışığından rûhuma sönmeyen bir nûr!
Zuhûl etmeyeyim gayrı varlığından asla;
Ne olur insan artık mahzun gönlüme huzur,
Kalmasın va'dinin is'âfi bir başka fasla..!¹⁹⁷

a. Mümin, varlıktaki Esmâ-i İlahî tecellilerini aramakla ve tefekkürle yükümlüdür

“Nur-u Kur'ân ile gördüm ki, birbiri içinde üç küllî dünya var: Birisi, Esmâ-i İlâhiyeye bakar, onların âyinesidir. İkinci yüzü âhirete bakar, onun mezraasıdır. Üçüncü yüzü, ehl-i dünyaya bakar, ehl-i gafletin mel'abegâhıdır.”

“**Birinci yüzü:** Esmâ-i İlâhiyeye bakar, onların aynalarıdır. Bu yüze zeval ve firak ve adem giremez; belki tazelenmek ve teceddüd var.

İkinci yüzü: Âhirete bakar, âlem-i bekaya nazar eder, onun tarlası hükmündedir. Bu yüzde, bâki semereler ve meyveler yetiştirmek var; bekaya hizmet eder, fânî şeyleri bâki hükmüne getirir. Bu yüzde dahi mevt ve zeval değil, belki hayat ve beka cilveleri var.

Üçüncü yüzü: Fânilere, yani bizlere bakar ki, fânilerin ve ehl-i hevesâtın mâşukası ve ehl-i şuurun ticaretgâhı ve vazifedarların meydan-ı imtihanlarıdır. İşte bu üçüncü yüzündeki fenâ ve zeval, mevt ve ademin acılarına ve yaralarına merhem için, o üçüncü yüzün içyüzündeki beka ve hayat cilveleri var.”¹⁹⁸

“İnsan tefekkürle, bir saatlik ibadetini bin senelik ibadet hükmüne getirebilir ve bu seviyede sevap kazanabilir. Ve

¹⁹⁷ Sızıntı, Mayıs 1996, cilt 18, sayı: 208.

¹⁹⁸ 24. Mektup, Birinci Makam, Beşinci Remiz, İkinci Nükte.

işte, bu tefekkür şuuruyla namaz onu, esmâ dâiresinden sıfat dâiresine, oradan da Zât dâiresine sıçratır ve insan âdetâ sonsuzluğa yelken açmış gibi olur.”¹⁹⁹

“Âyât-ı tekviniyeyi tefekkür: Şu kâinat kitabını her gün didik didik incelemeli, varlık ve hâdiseler yevmiye birkaç defa hallaç edilmeli ve yakın takibe alınmalıdır. Evet, tefekkür öyle bir rampadır ki, insanı alır bir hamlede varlığın dört bir yanında gezdirir.. ve insan tefekkürle, eşya ve hâdiseleri hallaç etme imkânına ulaşır. Tefekkür öyle bir limandır ki, insan onunla eşyayı aşar, Esmâ'ya ulaşır ve Esmâ yoluyla da Müsemma-yı Akdes'e vasil olur. Ardından sıfatlar dairesine girer ve hayrete erer. Bu duruma gelince de, insanın bütün duygu ve düşünceleri âdetâ Cenab-ı Hakk'ın emir ve rızasına dögümlenir. İsterseniz buna “**fenâfillah**” mertebesine erme de diyebilirsiniz. Ve bu seviyeye ulaşan insan, Allah için işler, Allah için başlar, Allah için oturur, Allah için kalkar, Allah için yer, Allah için içer, lieclillah, livechillah rızası dairesinde hareket eder.

Tefekkür rampası insanı amûdî (dikey) olarak yükseltir. Bunun içindir ki Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir saat tefekkürü bir sene ibadete mukabil tutar. Çünkü ibadet insanı ufki olarak Allah'a yaklaştırır. Halbuki yukarıda da söylediğimiz gibi tefekkürde Allah'a yaklaşmak dikey olarak gerçekleşmektedir. Bu sebeptendir ki tefekkürü bir limana, bir rampaya benzettim. Zira insan, tefekkürle, rampaya binen roketler gibi bir lahzada kurb semasının derinliklerine ulaşır.. huzur soluklar ve itmi'nâna erer...”²⁰⁰

¹⁹⁹ Asrın Getirdiği Tereddütler, 4/239, Töv Yayınları, İzmir, 1992.

²⁰⁰ M. Fethullah Gülen, Prizma, 1/65-66, Nil Yayınları, İzmir, 1995.

“Allah (celle celâluh) bize daima şah damarımızdan daha yakındır. Lütûflarıyla başımızı okşamakta ve iradesiyle bizim işlerimize müdahale etmekte ve sonsuz kudretiyle tasarrufta bulunmaktadır. Tasavvufî bir eda ile söyleyecek olursak,

“Hakk’tan âyan bir nesne yok, gözsüzlere pin-hân imiş.”

Bir görmeme işi varsa, o bizdeki kusurdan dolayıdır. Bu kusuru giderme de Allah’ın (celle celâluh) elindedir. Orada, bu kusuru giderecek ve insanlar da O’nun Cemalini seyrederek asıl muradlarına ereceklerdir.

İşte, dünya böyle neticeleri meyve veren bir tarladır. Dünyadan ukbaya intikal edince, nurdan perdeler bir bir açılacak ve insan Rabb’ini müşahede edecektir.

Dünya Cenab-ı Hakk’ın (celle celâluh) isimlerinin tecellisinden ibarettir. Bu manâda dünyanın hiçbir şeyini hor ve hakir göremeyiz. Çünkü hakiki “hakaik-i eşya” Cenab-ı Hakk’ın (celle celâluh) isimlerinin cilvelenmesinden ibarettir. Mevlânâ’nın ifâdesiyle, olup biten her şey, bizler ve iradelerimiz, Hakk (celle celâluh) tarafından çok yüksek bir diğe asılmış bayrak gibidir. O bayrakta yazılar vardır ve o bayrak dalgalanmaktadır. Dalgalandıran da bizzat Ezel ve Ebed Sultanı Hz. Allah’tır (celle celâluh). Binaenaleyh, biz eşya ve hâdiselere tamamen Cenab-ı Hakk’ın (celle celâluh) tasarrufunda, **esmâ ve sıfatlarının cilvelerinden ibâret bir bostan** nazarıyla bakar, baktığımız her çiçekte, **çiçek** üzerinde her **şebnemde**, O’na ait güzellikleri seyrederek. Mevlâna, biraz da, başkalarına pek açık olmayan bir ifa-

deyle, bu hususu şöyle anlatır: Evliyanın ayağına zincir, beyinlerine pranga vuran şey, onları Hakk'a (celle celâluh) dilbeste eden, bağlayan ve onları derdest eden husus, Cenab-ı Hakk'ın (celle celâluh) bostanında gezip dolaşan ay yüzlülerin akislerinden ibarettir...

Vâhidiyet tecellisiyle Cenab-ı Hakk (celle celâluh), Kendi zatında, bir kısım güzellikleri meşher halinde önümüze sergilemiştir. Daha sonra ehadiyet sırları gereğince, bahşettiği hususi lütûflar sayesinde de, kâmet-i kıymetimize göre bir şeyler alma liyakatına ulaştırılmışızdır. Dolayısıyla, Cenab-ı Hakk'ın (celle celâluh) esas bostanı olan **Vâhidiyet** bağ ve bahçesinde tecelli eden o ay yüzlüler, görebildiğimiz şu âlemde bizim nazarımıza arz edilmiştir ve biz onlarda Cenab-ı Hakk'ın (celle celâluh) isimlerinin cilvesini görüyoruz. Vurulanlar, O'na vuruluyor, dilbeste olanlar yine O'na dilbeste oluyor; ve Mecnûn olup sahraya düşenler-Yunus'un dediği gibi-deryalarda mahinin, sahralarda âhunun diliyle hep O'nu çağırıp duruyorlar. Hz. Musa'nın asâsı gibi hep Hakk'ı (celle celâluh) gösteren işaretler, O'nun bostanında bizim ruh aynamıza akseden hakikatlardan ibarettir.

Evet, dünya Cenab-ı Hakk'ın (celle celâluh) bir bostanıdır. Ve bu bostanda ay yüzlülerin akisleri bizim mirât-ı ruhumuza tecelli etmektedir. Durum böyle olunca, bizim dünya adına gördüğümüz şeyler de, değişik boyda O'ndan gelen tecellî dalgalarından ibarettir. Elbette meselevi bir vahdet-i vücutçu ve bir vahdet-i mevcutçu gibi ele almıyoruz. Almıyoruz ama bir manâda İmam Rabbanînin; “hakiki hakayık-ı eşya, Cenab-ı Hakk'ın (celle celâluh) isimlerinin cilvelenmesinden ibarettir,” sözüne de aynen iştirak ediyoruz.

Evet, biz dünyayı terk edemeyiz. Çünkü âhiret namına bulacağımız pek çok şeyi, dünya vasıtasıyla elde edeceğiz. Doğrudur, o bir erâcif ve pislik yığındır; ancak nice hakikat cevherleri de o erâcifte saklıdır. Hani, **Mahmud Gaznevî Hazretlerine** ait **Mesnevi**'de bir kıssa anlatılır. Tabii ki bu ve benzeri kıssalar kıyas-ı temsîlî olarak nakledilmektedir. Esasen, **La Fontaine**'den evvel Beydaba hayvanları hikmet diliyle konuşturmuş ve daha sonra bir çok İslâm alimi de bu usulü eserlerinde sıkça kullanmışlardır. Mevlâna da bunlar arasındadır. O, Gazneli Mahmud'la O'nun kapısının eşliğindeki bir köpeği konuşturur: Köpek durmadan sarayın önündeki mezbelelikte eşinip durmaktadır. Bazan hiçbir şey bulamamasına rağmen ertesi gün yine gelmekte ve yine akşama kadar orada eşinip durmaktadır. bir gün Sultan Mahmud bu köpeğe sorar: "Günlerdir bu çöplükte eşinip duruyorsun; halbuki bir şey de bulamadın, bıkıp usanmadın mı ki hâlâ, aramaya devam ediyorsun?" Köpek kendi diliyle cevap verir: "Ben, bir gün bu çöplükte eşinirken bir kemik bulmuştum. İşte onun hatırına her gün buraya uğrar ve bir şeyler ararım. Belki bir gün yine bir kemik bulurum..."

İşte hakikat ehline dünya böyle bir eracif yığındır. Cenab-ı Hakk (celle celâluh) burada iyiyi kötüyle, güzeli çirkinle hallaç edip karıştırmıştır. Eşyanın çirkinlikleri doğrudan kendisine isnad edilmesin diye, araya sebepler perdesini koymuş ve zâhiren akla çirkin gibi görünen hususlar hep o perdelerin arkasında kalmıştır. Fakat bütün bunları yaratan yine Allah'tır (celle celâluh). Orada da yine O'nun, sayısını bilemediğimiz isimleri tecelli etmektedir. (Esmâ-i İlâhî sonsuzdur onun

için sayısını ancak Allah (celle celâluh) bilir. Bazı isimler vardır ki, onları Cenab-ı Hakk (celle celâluh) sadece kendi ilminde saklamış ve peygamberlerine, hatta mukarreb meleklerine dahi o isimleri talim etmemiştir.) İşte biz dünyanın bu yüzünde eşinirken, bulduğumuz hakikatlar adına, acaba daha bulabilir miyiz düşüncesiyle, başkasının çöplük gördüğü yerlerde dolaşılıyor ve yaptığımız işi de severek yapıyoruz.

Dünyanın bir diğer yüzü daha var ki, doğrusu, ondan biz de nefret ediyor ve kaçıyoruz. O da dünyanın kendine bakan yönüdür ki, fânidir, geçicidir, bir üzüm yedirse yüz tokat vurur. O'nun bu yüzü sadece oyun ve oyuncaktan ibarettir. Ehl-i dünyanın perestiş ettiği bu yüz, bizim için menfurdur ve ne kadar nefret edilse yeridir.

Dünya ve âhîret muvazenesini bu açıdan kuracağız. Dünya muvakkat, âhîret ise ebedîdir. Allah Resûlü dünyayı hiç terk etmemiştir; ama halk içinde daima Hakk'la (celle celâluh) beraber olmuştur. Zaten nurlu beyanlarında da şöyle buyurmuştur: “İnsanların içinde bulunup onlardan gelecek sıkıntılara katlanmak, bir dağ başında inzivaya çekilmekten daha hayırlıdır.”²⁰¹

Üstad hazretleri bu dünyanın üç yüzü olduğunu ortaya koyar ve bunlardan “**ikisinin**” muhabbete lâıyk olduğunu ifade buyurur. Sevilmeye lâıyk olan bu yüzler: “**İlâhî isimlere ayna olma**” ve “**âhîrete tarla olma**” yüzleridir.

Dünyanın üçüncü yüzü, “**nefsin heveslerini tatmin etme**” yüzüdür. Dünyanın bir oyun ve eğlence olduğunu ders veren âyet-i kerimeler ve hadis-i şerifler bu üçüncü yüze bakıyor. Dünyanın bu yüzünü “**Dünya bir leştir. Onun talipleri, onun kelpleridir** (köpekleridir)” mânâsın-

²⁰¹ M. Fethullah Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler*, 4/154-157, Töv Yay., İzmir, 1992.

da, hadis olarak rivayet edilen bir söz çok iyi ifade eder.

Allah'ın isimlerinin bir aynası ve bir mir'ât-ı mücellâsı olma yönüyle bu dünya paha biçilemez bir alemdir ve bu yönüyle biz onu çok severiz, hatta ona âşık oluruz. Ahirete mezra (tarla) olması yönüyle; dünya olmasaydı biz ahirete namzed olamaz, ahirete ehil hale gelemeyiz ve onu kazana-mazdık. Bu itibarla da dünya bizim için önemli bir bağ ve bahçedir. Hevesât-ı nefsanîyemize bakan cihetiyle ise bu dünya görüldüğünden de merduddur (reddedilmeye layıktır). Yani insan bu dünyada nefesine hoş gelen şeylere takılıp kalıyor; kalıyor ve ahireti unutuporsa, elbette dünya işte bu yönüyle mezmumdur (yerilmeye layıktır).²⁰²

b. Kâinatın ve eşyanın hakikati, Esmâ-i İlahiyenin tecellisinden ibarettir

“Hakiki hakikat-i eşya esmâ-i ilahiyedir, mahiyet-i eşya ise o esmânın gölgeleridir.”²⁰³

Yani bizim gördüğümüz, hissettiğimiz, duyduğumuz, beş duyu organımıza ve aynı zamanda aklımıza hitap eden yanlarıyla hissettiğimiz eşya Esmâ-i İlâhiye'nin bir tezahüründen ibarettir. Fakat baktığımız, hissettiğimiz şeylerde Esmâ-i İlâhiye'yi görme de bir ufuk meselesidir. Ağaçta, taşta, toprakta, insanda her şeyde Esmâ-i İlâhiye'yi görebilme bir derece, mertebe ve seviye meselesidir. Bu açıdan, varlık ve hadiseler Esmâ-i İlâhiye ile çok irtibatlıdır. Bunları birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Onun için rahatlıkla denebilir ki, **varlığın tevil ve yorumu mevzu-**

²⁰² M. Fethullah Gülen, *Kur'an'dan İdrake Yansıyanlar*, ????

²⁰³ *Sözler*, 32. Söz, 2. Mevkıf.

unda da en sıhhatli, en inandırıcı, en yanılmayan kaynak Esmâ-i İlahiye'dir.

İmam Rabbani Hazretleri sahabeye dayanarak, “Her şey O” değil, “Her şey O’ndan.” demiş. Bu, büyük oranda sünnî çizgiye daha yakındır. “Her şey O’ndan”dır, doğrudur. Fakat bu da “şuhud” ifade etmektedir. Yani görülen her şey bir yönüyle O’ndan ibarettir. Madem gördüğünüz şu simalarda, sima-i Rahmân mütecellidir, insan simasında da görülür, “*İnnallahe halake Âdeme alâ sûreti’r-Rahmân*” bunu anlatır. Üstad, bunu “İnsan öyle aciz, öyle fakir, öyle muhtaç, öyle tutarsız, öyle dermansız ki onun haline bakınca bir Rahmâniyet ve Rahîmiyet olmazsa ayakta durması mümkün değil.” diyerek çok farklı bir yaklaşımla izah ediyor Yani insan hal diliyle “**Tut elimden, tut ki edemem Sensiz**” diyor. İşte bu yönüyle ‘onda bir suret-i Rahmân, belki suret-i Rahmâniyet, suret-i Rahîmiyet mütecellidir’ demek daha uygundur. Bu daha selametli bir yaklaşımdır ki sû-i teville kapıları kapatmaktadır.

Sonuç olarak “Hakiki hakaik-i eşya Esmâ-i İlahiye’den ibarettir” zaviyesinden esmâya ve ef’al alemindeki hadiselerle bakma usulü’-d-dinin esaslarına uygun bir bakış açısıdır. Böylece insan ifrat ve tefritlerden kurtularak hem fantezilerin arkasına düşme, hem esbabı her şey sayma, hem de “Her şey O” veya şuhud ifade eden “O’ndan” demeye vartalarından kurtulmuş olur.²⁰⁴

M. Fethullah Gülen Hocaefendi bir yerde Üstad hazretlerinin bu sözünü şu şekilde şerh etmektedir: “**Hakâik-i kâinat, Esmâ-i İlahiye’nin tecellisinden ibarettir.**

²⁰⁴ Herkul.org, ‘Kırk Testi’, 24.08.2004.

Allah'ın isimleri tecelli ediyor ve kâinat var oluyor, varlığını sürdürüyor. Cevherimizle, a'râzımızla biz ve bizim gibi bütün varlıklar, bütün eşya, hatta bütün hâdiseler, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin tecellisinden ibarettir. Yaratıcı güç ve kudret, o tecellilerle kendisini gösteriyor. Bu tecellilerin dayandığı üç temel isim veya isimlere kaynaklık eden sıfat, İlim, İrade ve Kudret'tir. Bütün varlıkların Cenâb-ı Allah'ın İlminde, âyân-ı sâbite dediğimiz ilmî vücûtları vardır. Cenâb-ı Allah (celle celâluh), bunları yaratmak, şehadet âlemine çıkarmak irade buyurduğu zaman -ki, bu "zaman" da bize göre bir ifade ve izah tarzıdır; yoksa Zât-ı Bârî ve ef'âli üzerinden zaman geçmez; zaman, O'nun ef'âli ve tecellileri âlem-i şehâdete indiğinde söz konusu olur- onlar üzerinde İrade ve Kudretiyle tecelli eder. Bir defa, mesele ilmî ve iradî olmakla, zaten panteizmden de monizmden de ayrılır. Panteizm ve monizmdeki ilâhın keyfiyeti bile meçhuldür; her ikisinin, nihaî noktada natüralizmden, hatta materyalizmden bir farkı yoktur. Fakat felsefeciler, vahdet-i vücûdu, vahdet-i mevcûd telâkkisi içinde ve panteizm, bazen de monizm adıyla itikadımıza dahil etmeye çalışmışlardır. Burada düşülen bir diğer yanlış, Cenâb-ı Hakk'ın sıfât, esmâ ve onların tecellileriyle, bu tecellilerin eserlerini ayıramaktır. Meselâ, bütün konuşmalar gider, Cenâb-ı Hakk'ın **Mütekellim** ismine ve Kelâm sıfatına dayanır. Fakat bu demek değildir ki, her konuşan insanda -hâşâ- Allah konuşuyor. Nasıl bir yaz günü güneşe müteveccih eşyadaki sıcaklık, yeryüzündeki aydınlık güneştedir; ama ne güneştir, ne güneşin bizatihî ısı ve ışığıdır, ne de güneşin kendisidir. Daha öte bir misal olarak, şeffaf cisimlerin her bi-

rinde güneşi görürsünüz; güneş onlarda ısıyla da, ışığıyla da tecelli eder. Fakat o görünenlerin hiçbiri güneş değildir. Güneş yine tepemizde eksilmeyen ısı ve ışığıyla, o tecellilerden hiç müteessir olmayan varlığıyla hayatını sürdürmektedir. Belki bu misal bile, Cenâb-ı Hak ile mevcudat, mahlûkat arasındaki münasebeti tam izah etmez ama zihne yaklaştırır; zaten misal de bunun için verilir. Bunun gibi, mahlûkatın hayatı Allah'ın **Hayy** ismi ve **Hayat** sıfatına, varlıklarını sürdürmeleri **Kayyumiyetine**, ilimleri İlmine, görmeleri O'nun **Basîr**, işitmeleri **Semî'** oluşuna dayanır. Fakat bu demek değildir ki, hayatı, hareketleri, görmesi, bilmesi ve işitmesiyle bütün varlık -hâşâ- Allah'tır.

Varlığın Allah'tan olması, arz edildiği gibi, O'nun esmâ ve sıfâtının tecellisi demektir. Bunu, tek kelime ile “yaratma” olarak tarif ediyoruz. Yoksa bu, bir zuhur değildir. Zuhur, kâinatta gördüğümüz her şeyin O'nun varlığından ibaret olmasını gerektirir. Oysa burada bir Yaraticıyaratılan farklılığı söz konusudur. Allah Allah'tır, mahlûkat mahlûkattır. Mahlûkattaki noksanlıklar, ilim, hayat, görme, işitme, güç-kuvvet, ölme, acı çekme, ihtiyaç duyma, öncelik, sonralık gibi bütün hâl ve hususiyetlerde görülen kusur, eksiklik, zamana ve mekâna bağlılık... Evet, bunların hepsi ortada bir zuhurun olmadığını gösterir. Meselâ, bir kitapta yazarın ilmini, kabiliyetlerini ve daha pek çok hususiyetlerini görürsünüz. O kitabın mânâsı, onun asıl varlığıdır ve yazara aittir. Fakat o kitap, ne yazarın zuhurudur, ne de aynısıdır. Onun sadece bir eseridir; tabir yerindeyse, ondaki kabiliyet, isim, sıfat veya hususiyetlerinin tecellilerinin toplamıdır. Yazarın yaratma kabiliye-

ti olsa ve kitaba can verebilse idi, o kitap yine yazarın zuhuru da, kendisi de olmayacaktı. İşte, tecelli ile zuhur arasındaki farkı, bir misal çerçevesinde böyle izah edebiliriz. Monizmin temelinde zuhur düşüncesi vardır. Oysa hakikatte, tecelli söz konusudur. Cenâb-ı Hakk'ın esmâ ve sıfatlarının tecellileri, eşyaya lûtfettiği hassalara göre oluyor. Eşyanın maddiyeti, bir bakıma o hassaları belirliyor ve esmâ ve sıfâtın tecellilerini sınırlıyor, kendi kalıbına döküyor. Eşyadaki bu hassalar da şüphesiz Cenâb-ı Hakk'ın iradesiyledir; fakat bu hassalardaki noksanlık, onların her bakımdan mükemmel olamaması, zaten onların birer mahlûk olduğunu gösteriyor ve onların 'ötesi'nde bütün kemal sıfatlarıyla muttasıf bir Varlığa işaret ediyor. Yani eşya, hem varlığı ve sahip bulunduğu hususiyetlerle, varlığının ve hususiyetlerinin asıl kaynağı ve onların hepsine aynı anda ve kâmil derecede sahip Varlığı gösteriyor; hem de, bu hususiyetlerdeki noksanlıkla, onların asıl sahibinin kemâline işaret ediyor."²⁰⁵

c. Varlık, Esmâ-i ilahi'nin mütalâa alanıdır

*"Eşyanın insana ait gayesi bir ise, Saniinin esmâsına ait binlerdir."*²⁰⁶

Risale-i Nur, Yaratıcı ve yaratılmış arasında bir sanatçı-sanat eseri ilişkisi kurar. Eşya kendi başına hiçbir değer taşımaz. Her şeyin bir halka birde hakka bakan yönü vardır. Halka bakan yanı, sanat eseri ile sanatçı arasındaki bağı koparan bir işlev göstermemelidir. Ancak, "şeffaf bir cam

²⁰⁵ *Sızıntı*, Şubat 2001, Cilt 23, Sayı 265

²⁰⁶ *Sözler*, 18. Söz, İkinci Nokta.

gibi” Hakkı göstermelidir. Yani, “nimete bakıldığı zaman Mün'im, sanata bakıldığı zaman Sani, esbaba nazar edildiği vakit Müessir-i Hakiki zihne ve fikre gelmelidir.”

“Eşyanın insana ait gayesi bir ise, Sani'inin esmâsına ait binlerdir.” Varlığın kendi nefesine dönük fonksiyonları, Yaratıcının programladığı amaçların yanında binde bir kalır. İnsan varlığı müşahede ederken onda, “kanun-u tahsin ve cemalin bir ucunu” göreceğinden Sani'in sıfatlarını görmüş olur. Tıpkı, Picasso'ya izafe edilen bir resmi, Picasso'nun resme dair ilkelerini bilenler, resimdeki ipuçlarından ressamını bulmaları gibi, varlığın sanatındaki ilkelerde Sani'in sanatına dair sıfatlar buluruz. Mesela, güzellik, Cemal-i mutlak'ı, düzen ve intizam **Hakim** ve **Adl** isimlerini, varlığın tasviri **Musavvir** ismini gösterir.

Risale-i Nur'da “**kanun-u tahsin ve cemal**” diye dikkatlerin çekildiği nokta, insanın “**mana-yı ismi**” nazarından “**mana-yı harfi**” nazarına geçtiği noktadır. Sanatta, Sani'i görme durumundaki insanın bu düşünce ameliyesi, Sani'i daha iyi tanımaya götürecektir. “Çünkü o güzel âsârdan ef'al-i ilâhiyenin güzelliğine intikal ettirir; ondan esmânın güzelliğine, ondan sıfatın güzelliğine, ondan Zat-ı Zülcelâlin cemâl-i bîmisaline karşı kalbe yol açar.” Bu tefekkür insanı, mutlak güzelliğin sahibi olan Cemil-i Zülcemale götüren bir araç olur. Bütün güzellikler Allah'a götüren bir fonksiyon kazanır. Varlık, “her bir çiçeğin güzel ağzı ile”, “muntazam sümbülün lisanı ile” ve “muntazam habbelerin kelimatıyla” güzelliklerini/esmâ-i ilâhiyenin tecelligahı olduklarını ilan ediler. Öyle ki, insanların hayal ettiği güzelliklerin en güzellerinin bulun-

duğu “letaif-i cennet” İmam-ı Rabbani'nin deyişii ile “cilve-i esmânın” görüldüğü yerdir. Yani bütün güzellikler Ondandır.

Böyle bir düşünce yapısına sahip olan insan esere bakarak müessire ulaşma melekesini edindiğinden, varlık onun için Esmâ-i İlâhiyenin bir mütalaa alanı olur.²⁰⁷

Burada varlık aleminin, Cenab-ı Hakk'ın isimlerinin mütalaa alanı olduğunu dile getiren “Huzura Yükseliş” isimli bir şiiri aktarmak istiyoruz:

Huzura Yükseliş

*Her yerde her karede
İsimlerden gölgeler
Deniz, ırmak, dere,
O gölgeden belgeler...*

*Atom, yıldız, molekül,
Güneş, ay ve gezegen
Bağrında üfül üfül,
İsim meltemi esen...*

*İsimler her dokuda,
Çiçek, ağaç ve kuşta,
Şekil, renk ve kokuda,
Dağ, bayır ve yokuşta...*

*İsimler akis akis,
İç içe mânâ yüklü.
Bazen vicdan, bazen his,
Olur esmâ bülbülü...*

²⁰⁷ Bkz.: risaleinurenstitusu.com

Şakır yürek, inler kalp,
Der: "İsimde can canan.
İlimsiz bu yollar sarp,
Hiç geçit vermez inan..."

İsimlerde erimek,
Sıfatlara bir akış
Sıfatlarda dirilmek,
Zat'a hayretle bakış...

Ey kenzin yolcuları,
Gerçek hazine Allah.
Buğu buğu 'Hû'ları,
Yükseltin akşam, sabah...

Keşif kolu bu 'Hû'lar,
Yolu açacak size...
Dua yüklü buğular,
Döner silinmez ize...

Bir gün o izden erer,
Cismi terk eden gönül
Esmâ başına girer,
Kevseri gürül gürül..

Orda yunar yıkanır,
Sıfat ufkuna uçar.
Aşk ve şevkle donanır,
Huzura kanat açar...²⁰⁸

²⁰⁸ Mehmet Erdroğan, Yağmur dergisi, Sayı: 25, Ekim - Kasım - Aralık 2004.

5- Esmâ-i Hüsnâ'nın nakışları (canlıların başına gelen musibetlerde esmânın cilveleri)

“Vâhib-i Hayat nukûş-u esmâsını güzelce gösterir. İşte, şu hakikattendir ki, zîhayatlara âlâm ve mesâib ve meşakkat ve beliyat suretinde bazı hâlât âriz olur ki, o hâlât ile hayatlarına envâr-ı vücut teceddüt edip zulümât-ı adem te-bâud ederek hayatları tasaffi ediyor.”²⁰⁹

“Hayat, Esmâ-i Hüsnâ'nın nukuşunu gösterir.”²¹⁰

“Sâni-i Zülcelâl, Fâtır-ı Bîmisal, zîhayata göz, kulak, akıl, kalb gibi havâs ve letâifle murassâ olarak giydirdiği vücut gömleğini, Esmâ-i Hüsnâ'nın nakışlarını göstermek için, çok hâlât içinde çevirir, çok vaziyetlerde değiştirir. Elemler, musibetler nev'inde olan keyfiyat, bazı esmâsının ahkâmını göstermek için lemeât-ı hikmet içinde bazı şuaât-ı rahmet ve o şuaât-ı rahmet içinde **lâtif güzellikler** vardır.”²¹¹

6- Esmânın güzellikleri

“... İmanın güzelliği ve hakikatın güzelliği ve nurun hüsnü ve çiçeğin hüsnü ve ruhun cemâli ve suretin cemâli ve şefkatin güzelliği ve adaletin güzelliği ve merhametin hüsnü ve hikmetin hüsnü ayrı ayrı oldukları gibi; Cemîl-i Zülcelâlin nihayet derecede güzel olan Esmâ-i Hüsnâ'sının güzellikleri dahi ayrı ayrı olduğundan, mevcudatta bulunan hüsünler ayrı ayrı düşmüş.

Eğer Cemîl-i Zülcelâlin esmâsındaki hüsünlerin mevcudat aynalarında bir cilvesini müşahede etmek istersen,

²⁰⁹ Sözlere, 26. Söz, Dördüncü Mebhas.

²¹⁰ Sözlere, 26. Söz, Dördüncü Mebhas.

²¹¹ Sözlere, 26. Söz, Dördüncü Mebhas.

zeminin yüzünü bir küçük bahçe gibi temâşa edecek bir geniş, hayalî gözle bak. Ve hem bil ki, Rahmâniyet, rahîmiyet, hakîmiyet, âdiliyet gibi tâbirler, Cenâb-ı Hakkın hem isim, hem fiil, hem sıfat, hem şe'nlerine işaret ederler.

İşte, başta insan olarak bütün hayvanatın muntazaman bir perde-i gaybdan gelen erzaklarına bak, **Rahmâniyet-i İlâhiyenin cemâli**ni gör.

Hem bütün yavruların mucizâne işlerine ve başları üstünde ve annelerinin sinelerinde asılmış tatlı, sâfi, âb-ı kevser gibi iki tulumbacık süte temâşâ eyle, **rahîmiyet-i Rabbâniyenin câzibedar cemâli**ni gör.

Hem bütün kâinatı envâıyla beraber bir kitab-ı kebîr-i hikmet ve öyle bir kitap ki, her harfi yüz kelime, her kelimesi yüzer satır, her satırı bin bab, her babı binler küçük kitap hükmüne getiren **hakîmiyet-i İlâhiyenin cemâl-i bîmisâline** bak, gör.

Hem kâinatı bütün mevcudatıyla mizanı altına alan ve bütün ecrâm-ı ulviye ve süfliyenin muvazenelerini idame ettiren ve güzelliğin en mühim bir esası olan tenasübü veren ve her şeye en güzel vaziyeti verdiren ve her zîhayata hakk-ı hayatı verip ihkak-ı hak eden ve mütecevizleri durduran ve cezalandıran bir **âdiliyetin haşmetli güzelliğine** bak, gör.

Hem insanın geçmiş tarihçe-i hayatını buğday tanesi küçüklüğündeki kuvve-i hâfızasında ve her nebat ve ağacın gelecek tarihçe-i hayat-ı saniyesini çekirdeğinde yazmasına ve her zîhayatın muhafazasına lüzumu bulunan âlât ve cihazata, meselâ arının kanatçıklarına ve zehirli iğnesine ve dikenli çiçeklerin süngücüklerine ve çekirdeklerin

sert kabuklarına bak ve **hafziyet ve hâfiziyet-i Rabbâ-niyenin letafetli cemâli**ni gör.

Hem zemin sofrasında Kerîm-i Mutlak olan Rahmân-ı Rahîmin misafirlerine rahmet tarafından ihzar edilen hadsiz taamların ayrı ayrı ve güzel kokularına ve muhtelif, süslü renklerine ve mütenevvi, hoş tatlarına ve her zîhayatın zevk ve safâsına yardım eden cihazlara bak, **ikram ve kerîmiyet-i Rabbâniyenin gayet şirin cemâli**ni ve gayet tatlı güzelliğini gör.

Hem **Fettâh** ve **Musavvir** isimlerinin tecellileriyle başta insan olarak bütün hayvanatın su katrelerinden açılan pek çok mânidar suretlerine ve bahar çiçeklerinin habbe ve zerreciklerinden açtırılan çok cazibedar simalarına bak, **fettâhiyet ve musavviriyet-i İlâhiyenin mucizatlı cemâli**ni gör.

İşte, bu mezkûr misallere kıyasen, Esmâ-i Hüsnâ'nın her birisinin kendine mahsus öyle kudsî bir cemâli var ki, birtek cilvesi koca bir âlemi ve hadsiz bir nev'i güzelleştiriyor.

Bir tek çiçekte bir ismin cilve-i cemâli ni gördüğün gibi, bahar dahi bir çiçektir. Ve Cennet dahi görülmedik bir çiçektir. Baharın tamamına bakabilirsen ve Cenneti iman gözüyle görebilirsen bak, gör, cemâl-i sermedînin derece-i haşmetini anla. O güzelliğe karşı iman güzelliğiyle ve ubudiyet cemâliyle mukabele etsen çok güzel bir mahlûk olursun. Eğer dalâletin hadsiz çirkinliğiyle ve isyanın menfur kubhuyla mukabele edip karşılasan, en çirkin bir mahlûk olmakla beraber, bütün güzel mevcudatın mânen menfurları olursun.”²¹²

²¹² *Şualar*, 4. Şua, Altıncı Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye.

“Her bir zîhayat, meselâ bu **süslü çiçek** ve şu **tatlıcı sinek**, öyle mânidar, İlâhî, manzum bir kasidediktir ki, hadsiz zîşuurlar onu kemâl-i lezzetle mütalâa ederler. Ve öyle kıymettar bir mucize-i kudrettir ve bir ilâname-i hikmettir ki, Sâniinin san’atını nihayetsiz ehl-i takdire cazibedarâne teşhir eder. Hem kendi san’atını kendisi temâşâ etmek ve kendi cemâl-i fitratını kendisi müşahede etmek ve kendi cilve-i esmâsının güzelliklerini aynacıklarda kendisi seyretmek isteyen Fâtır-ı Zülcelâlin nazar-ı şuhuduna görünmek ve mazhar olmak, gayet yüksek bir netice-i hilkatidir. Hem kâinattaki hadsiz faaliyeti iktiza eden tezahür-ü rububiyete ve tebarüz-ü kemâlât-ı İlâhiyeye (Yirmi Dördüncü Mektupta beyan edildiği gibi) beş vecihle hizmeti dahi, ulvî bir vazife-i fitratıdır. Ve böyle faydaları ve neticeleri vermekle beraber, kendi yerinde, bu âlem-i şهادette zîruh ise ruhunu ve hadsiz hafızalarda ve sâir elvâh-ı mahfuzalarda suretini ve hüviyetini ve tohumlarında ve yumurtacıklarında mahiyetinin kanunlarını ve bir nevi müstakbel hayatını ve âlem-i gaybda ve daire-i esmâda aynadarlık ettiği kemalleri ve güzellikleri bırakıp, mesurâne terhis mânâsında bir zâhirî mevt ile bir zeval perdesi altına girer, yalnız dünyevî gözlerden saklanır mahiyetinde gördüm; “Oh, elhamdülillâh” dedim.”²¹³

“... Sonra zeval ve fenâya baktım. Gördüm ki, sinema perdeleri gibi ve güneşe mukabil akan kabarcıklar misilli, lezzet verici bir teceddüd-ü emsaldır, bir tazelenmektir. Ve Esmâ-i Hüsnâ'nın çok hasnâ ve güzel cilvelerini tazelenmek için âlem-i gaybdan gelip âlem-i şهادete vazifedarâne bir seyerandır, bir cevelândır. Ve cemâl-i rububiyetin

²¹³ Şualar, İkinci Şua, Tevhidin ikinci meyvesi.

hikmettârâne bir tezahüratıdır. Ve mevcudatın hüsn-ü sermedîye karşı bir aynadarlığıdır, yakînen bildim.”²¹⁴

“Evet, nihayet derecede hüsnün ve cemâleri bulunan Esmâ-i Hüsnâ'nın güzel cilveleriyle kâinatın herbir nev'i, hattâ herbir ferdi, kabiliyetine göre öyle bir hüsne mazhar olmuşlar ki, Hücetü'l-İslâm İmam-ı Gazâli demiş: Yani, **“Daire-i imkânda bu mükevvenattan daha bedî, daha güzel yoktur.”**

İşte, bu muhit ve câzibedar olan hüsnün ve bu umumî ve hârikulâde nezafet ve bu müstevlî ve şümüllü ve gayet hassas mizan ve bu ihatalı ve her cihetle mucizâne intizam ve insicam, vahdete ve tevhide öyle bir hüccettir, bir alâmettir ki, gündüzün ortasındaki ziyanın güneşe işaretinden daha parlaktır.”²¹⁵

“... Nasıl ki aynalar, şişeler, şeffaf şeyler, hattâ kabarcıklar güneş ziyasının gizli ve çeşit çeşit cemâlini ve o ziyanın elvân-ı seb'a denilen yedi renginin mütenevvi güzelliklerini gösteriyorlar. Ve teceddüd ve teharrükleriyle ve ayrı ayrı kabiliyetleriyle ve inkisaratlarıyla o cemâli ve o güzellikleri tazelandiriyorlar. Ve inkisaratlarıyla güneşin ve ziyasının ve elvân-ı seb'asının gizli güzelliklerini izhar ediyorlar. Aynen öyle de, Şems-i Ezel ve Ebed olan Cemîl-i Zülcelâlin cemâl-i kudsîsine ve nihayetsiz güzel olan Esmâ-i Hüsnâ'sının sermedî güzelliklerine aynadarlık edip cilvelerini tazelandirmek için bu güzel masnular, bu tatlı mahlûklar ve bu cemalli mevcudât hiç durmayarak gelip gidiyorlar.”²¹⁶

²¹⁴ *Şualar*, İkinci Şua, *Tevhidin* üçüncü meyvesi.

²¹⁵ *Şualar*, İkinci Şua, *Tevhidin* ikinci alameti.

²¹⁶ *Şualar*, 4. Şua, Altıncı Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye.

7- Esmâ'nın ilimlere bakan yönü

“Herbir kemâlin, herbir ilmin, herbir terakkiyâtın, herbir fennin bir hakikat-i âliyesi var ki, o hakikat bir ism-i İlâhîye dayanıyor. Pek çok perdeleri ve mütenevvi tecelliyâtı ve muhtelif daireleri bulunan o isme dayanmakla, o fen, o kemâlât, o san’at kemâlini bulur, hakikat olur. Yoksa, yarım yamalak bir surette, nâkıs bir gölgedir.

Meselâ, hendese bir fendir. Onun hakikati ve nokta-i müntehâsı, Cenâb-ı Hakkın ism-i **Adl** ve **Mukaddir**'ine yetişip, hendese aynasında o ismin hakîmâne cilvelerini haşmetiyle müşahede etmektir.

Meselâ, tıp bir fendir, hem bir san’attır. Onun da niha-yeti ve hakikati, Hakîm-i Mutlakın **Şâfi** ismine dayanıp, eczahane-i kübrâsı olan rû-yi zeminde Rahîmâne cilvelerini edviyelerde görmekle, tıp kemâlâtını bulur, hakikat olur.

Meselâ, hakikat-i mevcudattan bahseden hikmetü'l-eşya, Cenâb-ı Hakkın (celle celâluh) ism-i **Hakîm**'inin tecelliyât-ı kübrâsını müdebbirâne, mürebbiyâne eşyada, menfaatlerinde ve maslahatlarında görmekle ve o isme yetişmekle ve ona dayanmakla şu hikmet hikmet olabilir. Yoksa, ya hurafâta inkılâb eder ve mâlâyâniyât olur veya felsefe-i tabiiye misilli dalâlete yol açar.

İşte sana üç misal. Sair kemâlât ve fûnunu bu üç misale kıyas et.”²¹⁷

8- Cenab-ı Hakk'ın bütün isimlerinin tecellileri vardır

“Cenâb-ı Hakk'ın bütün esmâsıyla hakikî bir surette tecelliyâtı var. Bütün eşyanın, O'nun icadıyla bir vücud-u

²¹⁷ Sözler, Yirminci Söz, İkinci Makam.

*ârzîsi vardır. Ve o vücud çendan Vâcib-ül Vücud'un vücuduna nispeten gayet zaîf ve kararsız bir zill, bir gölge-
dir; fakat hayal değil, vehim değildir. Cenâb-ı Hak, Hal-
lak ismiyle vücud veriyor ve o vücudu idame ediyor.*"²¹⁸

“Bir meyve ağacının gölgesinde serinlendiğimizi düşünelim. Ortada bir ağaç, bir de gölge olmak üzere iki varlık söz konusu.

Gölgeye yok diyemeyiz, çünkü onu görüyor ve onunla serinliyoruz. Ama o gölgeye ağaç da diyemeyiz. Buna göre, gölgeyi şöyle değerlendirmemiz gerekiyor: **Gölge** ağaçtan haber verir ama onun özelliklerini taşımaz. Varlığı ağacın varlığına göre çok aşağı derecededir.

Onda ne ağacın sertliğini, ne içinde işleyen İlâhî tezgâhları, ne de bu tezgâhlardan çıkan yaprak, çiçek, meyve gibi ürünleri bulabiliriz. Ama o bu hâliyle bize ağacın varlığından haber verir, **“o olmasa ben olmazdım”** mânâsını ifade eder.

Gölgeleler ilgili şu ders ne güzeldir: “Cenâb-ı Hakk'ın bütün esmâsıyla hakikî bir surette tecelliyatı var. Bütün eşyanın, Onun icadıyla bir vücud-u ârzîsi vardır. Ve o vücud çendan Vâcib-ül Vücud'un vücuduna nispeten gayet zaîf ve kararsız bir zill, bir gölgedir; fakat hayal değil, vehim değildir. Cenâb-ı Hak, Hallak ismiyle vücud veriyor ve o vücudu idame ediyor.”²¹⁹

Bu güzel ifadelerde önemli reçeteler ve gerçeği bulmamızda değerli ip uçları mevcut. Cenâb-ı Hakk'ın varlığı **“vacip”**; yani olması zarurî, olmaması muhâl. Bu varlık mer-

²¹⁸ Mektubat, 18. Mektup.

²¹⁹ Mektubat, 18. Mektup.

tebesi ancak Allah'a mahsus. Bütün mahlûkatın varlıkları ise “**mümkün**” sınıfına giriyor. Bir zamanlar yok idiler, İlâhî irade ile varlığı tattılar. Yine aynı irade ile hayatlarına son verilebiliyor ve yeniden varlık sahasından göç ediyorlar.

İşte bu mümkünin varlık sıfatı, Cenâb-ı Hakk'ın vacib olan varlığına göre zayıf bir gölgedir. Ama bu varlık, vehmî değil hakikîdir. Fakat, mertebe itibarıyla çok zayıftır.

Gölge ifadesi bu ince mânâyı ders verir bize. Yoksa, bu varlıkları yok saydığımız takdirde, vecizenin başındaki gerçeğe ters bir anlayışa gireriz.

İlâhî isimler hakikî oldukları gibi tecellilerinin de hakikî olması gerekiyor. Meselâ, şu anda varlığımız devam ediyorsa bu, **Bâki** isminin bir cilvesiyledir. Ölümle fâniliği tatmamız şu andaki hayatımızın bir vehim olduğu mânâsına gelmez. Biz şimdi vehmî olarak değil, hakikî mânâda varlık sahibiyiz. Ama bu varlığımızın devam ve bekası Cenâb-ı Hakk'ın kıdem ve beka sıfatlarına nispeten bir gölge olmaktan ileri gitmez.

Aynı şekilde, bizde ihya (hayat verici) fiili icra edilmiş ve böylece hayata kavuşmuşuz. Bu hayatımız da vehim değil, hâyâl değil.

Hayatımız gibi, onu besleyen rızıklar da hayal ve vehim değiller. Eğer öyle olsa, yani hayatımız da rızığımız da vehmî olsalar, hakikî olmasalar, o zaman vehmî bir hayatı vermek, hayalî bir rızık yaratmak Cenâb-ı Hakk'ın hakikî olan rezzakiyetiyle ve ihyasıyla nasıl bağdaşabilir?

Bir başka hakikat dersi: “*Evet mevcudatta sebab-i muhabbet olan hüsün ve ihsan ve kemâl, umumiyetle Bâki-i*

Hakikî'nin hüsün ve ihsan ve kemâlâtının işârâtı ve çok perdelerden geçmiş zaîf gölgeleridir; belki cilve-i Esmâ-i Hüsnâ'nın gölgelerinin gölgeleridir."²²⁰

Gölgenin gölgesi ifadesi şöyle açıklanabilir:

Eşya vücut sahasına çıkmadan, Allah'ın ilminde mevcut idiler. İşte ilim dairesindeki bu varlıklar, onların varlığına esas olan İlâhî isimlerin gölgeleridir. Eşya yaratıldıktan sonra kazandıkları vücut ise, ilim dairesindeki o gölgelerin gölgeleri.

İnsan, zihninde bir cümle kurduğunda bu cümle onun ilim sıfatının gölgesi gibidir. Onu kâğıda döktüğünde ortaya çıkan yazı, gölgenin gölgesi olmuş olur. Gölgenin zattan haber vermesi gibi, bu cümle de ilim dairesindeki birinci varlığından haber verir. İlim dairesindeki o cümle de ilim sıfatının ve âlim isminin bir gölgesi gibidir.

Yukarıda geçen işaret kelimesi de gölge mânâsını ders vermekle birlikte, hayale ayrı pencereler de açar.

İşaret denilince hayalimizde haritalar canlanır. Haritada bir nokta ve üzerinde İstanbul yazılı. Bu nokta ve bu isim İstanbul'a işaret ederler, ama İstanbul değildirler. Onlarda İstanbul'un hakikî güzelliğini ve gerçek kemâlini görmek, hissetmek mümkün değil.

İşte bu mânâyı kemâliyle idrak eden, zevk eden büyük zatlar bütün teveccühlerini Vacib olan Allah'a has kılmışlar, bu işaretlere ve gölgelere ne gönül bağlamış, ne de onlar için birbirlerini incitmiş, kalp kırmışlar."²²¹

²²⁰ Lem'alar, 3. Lem'a.

²²¹ Bkz.: risaleinurenstitusu.com, ayrıca bkz.: <http://www.sorularlarisaleinur.com>

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAZI SORU VE CEVAPLARLA
ESMÂ-İ HÜSNÂ

BAZI SORU VE CEVAPLARLA ESMÂ-İ HÜSNÂ

1- Cenab-ı Hakk'ın isimleri ve sıfatları arasında derece var mıdır?

“Biz, bize ait isimleri anne ve babamızın isimlendirmesiyle değil de sonradan elde edeceğimiz mahâretlere göre almış olsaydık kimimiz ekmek pişiren manâsına “Habbaz”, kimimiz, marangozluk işlerini iyi becermesiyle “Neccâr”.. vs. gibi isimler alırdık. Yani kimin mahâreti hangi yönde ise, alacağı isim o manâyı ifâde eden bir isim olurdu. Bazan bu isimler, mübâlâğa kalıbıyla da ifâde edilir. Mese-lâ normal setredene “**Sâtir**”, fakat, tastamam ve kusursuz setredene ise “**Settâr**” normal hamdedene “**Hâmid**”; ham, vazifesini tam yerine getirene de “**hammâd**” denir.

Halbuki, bizim isimlerimiz, sonradan kazanacağımız mahârete göre değil de anne ve babalarımızın arzusuna göre verilir. Hatta bazan, hiç de bize uygun düşmeyen veya bizimle alâkası olmayan bir isimle de isimlendirilebiliriz.

Böyle bir benzetme ilk bakışta kaba ve sevimsiz görülebilir. Ne var ki, mücerret hakikatların anlatılmasında öteden beri hep aynı yolda hareket edilmiş ve ifâde tenezzülâtına gidilmiştir.

Cenâb-ı Hakk'a ait isimler, kâinatta icraatı müşahe-de edilip ve yine O güzel isimler sâhibi tarafından, O'nun has kulları vasıtasıyla bize tâlim edilmiş isimlerdir. Meselâ, kâinatta apaçık gördüğümüz bir güzellik vardır. **Gökkuşağı** gibi bu güzellikler birbiri içinde bütün varlığı sarmış durumdadır. Ovada, obada, çiçekte baharda, gözde ve kaşta bir güzellikler cümbüşü hâkimdir. Bu güzelliklerin sâdece dış yüzüne bakıp hayranlığını ifade için, binlerce senedir, binlerce edîp ve şâir hep bu güzellikleri destanlaştırmaya çalışmış, yine de söylenmesi mümkün kıyasla, çok az şey söyleyebilmişlerdir. Anlatmakla bitiremeyeceğimiz bütün bu güzellikler elbette Cenâbı Hakk'ın bu manâyı ifâde eden bir ismine dayanmaktadır ki o da **“Cemîl”** ismidir.

Yine, kâinatta ince bir nizâm ve intizam dâhilinde, rızık tevziatı yapılmaktadır. Hücreden gergedana kadar her canlı kendine münâsip bir rızıkla beslenmektedir. İbâdet ve tesbihler meleğe rızık olurken, et insana, kemiği de cinlere rızık olmaktadır. İşte gözle gördüğümüz rızka ait bu faaliyet, hiç şüphesiz, Cenâb-ı Hakk'ın bir **“Rezzâk”** ismi olduğunu ispat etmektedir.

Eğer biz Cenâb-ı Hakk'ın **“Cemîl”** ve **“Rezzâk”** isimlerini bilmemiş olsaydık icraatını gördükten sonra, Ona hitaben **“Sen Cemîlsin”**, **“Sen Rezzâksın”** diyecektik. Bunun gibi,-diğer isimlerini de icraatından anlayıp yine, O'na o isimler-

le seslenecektik. İşte Cenâb-ı Hakk, icraatını gösterdikten sonra, bizi yanıltmamak için kendisini bu isimlerle tesmiye etmiştir. Ancak Esmâ-i İlâhî istikrâidir. Biz, Zât-ı Ulûhiyet hakkında kendi kafamızdan isim uyduramayız.

Bu isimler, Zât-ı Ulûhiyette, bunlara medâr olabilecek bir kısım sıfatlara dayanmaktadır. Yine yukarıdaki misâlden hareketle söyleyecek olursak, kendisine “Habbâz” ismi verilen bir insanda eğer ekmek yapma sıfatı yoksa veya “Neccâr” bir marangozluk sıfatına sâhip değilse bu isimlerin ona verilmesi mümkün değildir. İşte, Cenâb-ı Hakk’ın, her şeyin yüzüne perçinlediği güzelliklerle kendisinde varlığını kabul ettiğimiz ve belli bir seviyedeki insanların da müşâhede ettiği “**Cemîl**” ismi, bütün güzelliklerin kaynağı olan “**Cemâl**” sıfatına dayanmaktadır. Bunun gibi bütün isimler kendilerine kaynak olacak bir sıfata, bütün sıfatlar da “**Şe’n**”e ki, bunu beşer için kullanacak olursak, kâbiliyet ve istidât diyebiliriz, ancak Cenâb-ı Hakk için böyle bir tabir kullanmamız doğru değildir, dayanmaktadır. Demek oluyor ki fiiller isimlere, isimler sıfatlara, sıfatlar Şuûnât-ı hâhiyeye ve Şuûnat-ı hâhiye ise Cenâb-ı Hakk’ın Zâtına dayanmaktadır. İşin burasında duruyor ve Allah Resûlü gibi; “Seni hakkıyla bilemedik Ey Ma’ruf” diyoruz. Ve yine **Hz. Ebû Bekir** gibi “Seni anlamaktan âciz olmak Seni anlamak demektir” diyor ve edeble iki büklüm oluyoruz.

O vardır. Varlığını iliklerimize kadar hissediyoruz. Fakat O’nu idrak etmekten de âciz bulunuyoruz. O’ndan daha âyдын bir nesne yoktur, ama, O yine de bir mevcud u meçhuldür.”²²²

²²² M. Fethullah Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler*, 3/57-59, Töv Yayınları, İzmir, 1991.

2- Allah'ın isimlerinin tevhid ve akaidle ilgili koyduğu esaslar nelerdir?

Esmâ-i Hüsnâ, tevhid ve akaidle ilgili şu beş temel esası ortaya koymaktadır:

1-Bu güzel isimlerin bir kısmı, **Cenab-ı Hakk'ın varlığını isbat eder**. Allah'ın Hayy, Baki, Kayyum gibi sıfatları, O'nun varlığının inkâr edenleri reddeder.

2- Bu güzel isimlerin bir kısmı, **Cenab-ı Hakk'ın birliğini isbat eder**; O'na hiçbir varlığın eş ve ortak olmadığını ortaya koyar. Vahid, Ehad, Samed, Ganiyy gibi sıfatlar bazı varlıkları Allah'a ortak koşan müşrikleri reddeder.

3- Bu güzel isimlerin bir kısmı, Cenab-ı Hakk'ın bütün noksan sıfatlardan uzak olduğunu, hiçbir varlığa benzemediğini ve kimseye muhtaç olmadığını isbat eder. Kuddûs, Muhît, Mecid gibi sıfatlar Allah Teâlâ'yı varlıklara benzeten müşebbihe taifesini reddeder.

4- Bu güzel isimlerin bir kısmı, **bütün varlıkların vücud bulmasında tek sebebin** Cenab-ı Hakk olduğunu isbat eder. el-Halik, el-Bari, el-Musavvir, el-Kavi gibi isimler, varlıkların ortaya çıkmasını bir takım sebep sonuç ilişkisi ile anlatmaya çalışan ve Yüce Yaratıcıyı unutan maddecileri reddeder.

5- Bu güzel isimlerin bir kısmı, bütün **alemi tedbir ve idare edenin** Cenab-ı Hakk olduğunu isbat eder.²²³

Evet, İslâm inancının temeli Allah Teâlâ'yı tanımaktır. Allah'ı zikretmeden ve O'nun boyasına boyanmadan O'nu (celle celâluh) ayne'l-yakîn derecesinde tanımak mümkün de-

²²³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, 12/525.

ğildir. İlahî sıfatları sadece akaid kitaplarından okumak yeterli olmaz. Kendi nefsimizde ve kainatta o sıfatların tecellilerini, hikmetlerini, cilvelerini görüp okumadıkça, okuyup anlamadıkça, anlayıp Allah'a koşmadıkça imanımız taklitte, sevgimiz dilde kalır.²²⁴

3- Allah'ın isimlerinin dualara kattığı mânâ nedir?

Âlimlerin çoğu, Allah'ın isim veya sıfat ayırımı yapmaksızın Allah'ın zâtına nispet edilen bütün kelimeler içinde sadece Allah lafzı için bir mânâ aranmadığını, diğerlerinin ise muhtevâlarıyla birlikte zâta izâfe edildiğini ve bu bakımdan önce sıfat, sonra isim özelliği taşıdıklarını kabul ederler. Aksi takdirde bunlar kuru birer isimden ibâret kalır. Nitekim dualarda geçen "Esmâ-i Hüsnâ", ya lafza-i celâli nitelemekte veya içinde bulunduğu duanın mânâ ve hükümünü açıklayıp **pekiştirmektedir**. Şimdi bunu bir hadisle açıklayalım:

Hulefa-i Raşidîn Efendilerimizden **Hazreti Osman'** dan (radıyallahu anh) rivayet edilen bu dua hakkında Efendimiz (aleyhisselâm) bizlere şu güzel haberi veriyor: "Her kim, 'Adı(nın anılması)yla ne yerde ve ne de gökte hiçbir şeyin zarar veremeyeceği Allah'ın ismiyle ki, O Semî ve Alîm'dir.' duasını her günün sabahında ve her gecenin akşamında üç defa okursa, artık ona hiçbir şey zarar veremez."²²⁵

Ebû Davud'da geçen başka bir rivayette ise Efendimizin bu dua için "hiçbir belaya maruz kalmaz" dediği nakledilmiştir.

²²⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz: İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, 12/528-529; Aliyyü'l-Kari, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*, 5/73, Daru İhyai't-Tüuras, yy. tsz.; et-Tıbî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, 5/6-11.

²²⁵ Sahih-i Buhârî, *Daavât*, 3310; Sünen-i İbn Mace, *Duâ*, 3809.

Ayrıca bu hadis-i şerîfin rivayetinde şöyle bir de hadise nakledilir: Hadisin ravîlerinden olan Ebân ibn-i Osman (radıyallahu anh) kısmî bir felce maruz kalır. Ondan bu hadisi duyan arkadaşlarından birisi, ona, başına gelen bu hadiseyi îma eder bir tavır içinde bakmaya başlayınca **Hazreti Ebân** ona: “Niçin bana öyle bakıp duruyorsun? Hadis-i şerif gerçekten de benim size naklettiğim gibidir; ben yalan söylemedim. Benim bu durumuma gelince, ben bu gün o duayı okumayı unutmuştum. Allah’ın (celle celâluh) kaderi de işte bu şekilde tecellî etti” der. Bu hadiseden hareketle olsa gerek, öteden beri, mezkûr duanın herhangi bir felç rahatsızlığına karşı insan için bir kalkan mesabesinde olduğu yönünde yaygın bir kanaat var olagelmıştır.

Dua ve bu duayı okuyanın emin olacağı belalarla ilgili yorumları geçerek bir noktaya parmak basmak istiyoruz:

Duanın fezlekesi “**ve hüve’s-semiu’l alîm**” şeklinde. Alîm ismi Cenâb-ı Hakk’ın her şeyi içine alan, ihata alanı en geniş bir isimdir. Buna göre Allah, kendi zâtı dahil mevcut olan ve olmayan her şeyi bilir. Zaten bizim “kader” dediğimiz şey de, böylesi muhît ilme sahip olan bir Zat’ın, mümkinâtın küllî, cüz’î her şeyi planlamasından ibarettir. Yani dünyayı ilgilendiren makro plandaki büyük değerlerden, bir şahsın damar tıkanıklığına varıncaya kadar küllî, cüz’î her şeyi...

“**Sem’i**”e gelince, o da yine bir mübalâğa sigası olarak, “her şeyi çok iyi işiten” anlamına gelir. Dolayısıyla, her şeyi işiten o Zât, bu mezkûr duayı da işitir. Öyleyse “bu duayı okuyana hiçbir şey zarar veremez” kaydını, “o şahıs fezlekedeki zikredilen Sem’i ve Alîm isimlerinin garantisi

altındadır” şeklinde anlayabiliriz. Yani dualarımız her şeyi işiten ve bilen tarafından bilinmekte ve işitilmektedir.

Netice itibarıyla, Nebiler Serveri’nden bize intikal eden bu dua, mahiyetini biz anlasak da anlamasak da hükmünü icra etmektedir ve edecektir.²²⁶

4- Kur’ân’da âyetlerin sonlarında (fezlekelerde) geçen Allah’ın isimlerini nasıl anlamalıyız?

Kur’ân’da âyetlerin sonlarında, genelde Allah’ın güzel isimlerinden bazılarını görürüz. Kur’ân’ın bütününde anlatılan her olayın ardında ilgili esmânın zikriyle süregelen kılavuz bir üslup bulunmaktadır ki bu ölçü, hayatımızda yansımaları bulmalıdır.

Meselâ, Yusuf Suresi’nde, Yusuf’a [as] seçkin kılınacağı, rüya tabirinin öğretileceği, ataları İbrahim ve İshak üzerine olduğu gibi, kendisi ve Yâkup oğullarının üzerine peygamberlik nimetinin tamamlanacağı hatırlatıldıktan sonra, “Muhakkak ki Rabb’in Alîm ve Hakîmdir” hükmü de hatırlatılır. Burada Yusuf Aleyhisselâm’a vaadedilen ve müjdelenen her şey, bu hükümde geçen üç esmânın tecelli alanı içindedir. Rabb’i tarafından, başına gelenlerle terbiye edilerek, “seçkin kılınacak” olan Yusuf Aleyhisselâm’a **Alîm** ve **Hakîm** olan Rabb’i rüya tabirine kadar varan ilim ve hikmetler öğretecek, böylece üzerindeki peygamberlik nimeti tamamlanacaktır. Rabb’i Alîm ve Hakîm olduğu için Yusuf Aleyhisselâmın başına gelen olumsuz şeylerin de abes, anlamsız, rasgele ve başıboş olmadığı gerçeği de bu hüküm içinde saklıdır.

²²⁶ Mustafa Yılmaz, herkul.org

Bir de Yasin Suresi'nden bir örnek verelim: “Güneş de ... kendisine tayin edilmiş bir yere doğru akıp gider. Bu **Aziz** ve **Alîm**'in takdiridir.” âyetini ele alalım. Güneş gibi azametli bir küreyi de ölçüleri ve hükmü altında tutan her kimse, mutlaka büyük bir izzet sahibi [Aziz] ve güneşi ve güneşe bağlı her şeyi nereye doğru götürdüğünü biliyor [Alîm] olmalıdır. Güneşin yörüngesindeki hareketleri, ancak Aziz ve Alîm olan Birinin takdiriyle olabilir, hatta, ne sadece Aziz olması, ne de sadece Alîm olması yetmez; hem Aziz hem Alîm olmalıdır.

Güneşin her sabah doğuşunu garanti bildiğimiz için gece yarılarda **Aziz** ve **Alîm** olan Yaratıcı'ya, pratikte bu konuda bir istekte bulunmuyoruz. Güneşin doğuşu için dua ediyor olsaydık, onu her sabah Aziz ve Alîm ünvanlarına hitap ederek isteyecektik. Şükür ki, güneşe olan ihtiyacımız o kadar açık ki, biz daha ağızımızı açmadan duamızı Rabb'imiz sonsuz izzeti ve ilmiyle kabul ediveriyor.

Gündelik hayatta da, birinden istekte bulunurken, her defasında aynı kişi de olsa, ona isteğimize göre değişik ünvanlarla muhatap olduğumuzun farkında değil miyiz? Meselâ, borç para bulmamız gerekiyorsa, “zengin ve de cömert” ünvanlı birini ararız, sadece zengin olması ya da sadece cömert olması işimizi görmez; ille de “zengin ve cömert” olmalıdır.. Söz gelimi, aynı kişiye çetrefilli bir soruyu çözümlemesi için başvurduğumuzda ünvanı “ilim ve hikmet sahibi” olarak değişir. Aynı kişiden “ilim ve hikmet sahibi” olarak para istemez ve “zengin ve cömert” ünvanlarıyla da ince sırları sual etmeyiz. İsteğimize göre muhatap olduğumuz ünvan değişir. Aynen öyle de, **Rabb'imize**

ettiğimiz duaya göre Esmâ değişiyor olmalıdır. İşte âyetin en sonunda geçen iki isim bu yüzden çok **manidardır**.

Kur'ân âyetlerinde bahsedilen mevzu, ister, ticaret, aile, mîras, vs.. gibi beşeri ilişkilerle, isterse Allah'a (celle celâluh) kulluk gibi ibadetlerle alakalı olsun, fezleke denilen bi-tiş cümlesindeki Yüce Gaye'ye (celle celâluh) yapılan vurgu değişmiyor. Bir-iki kelime ile uzun bir âyette veya âyetler manzumesi içerisinde anlatılmak istenen anafikir, bu fezlekelerde kısa ve öz bir şekilde verilmiş ve anlatım hükme bağlanmış oluyor.

Âyet el-Kürsî'nin sonunda **el-Aliyy** ve **el-Azim** isimlerinin,²²⁷ öncesinde anlatılan Arş'in yüceliği ve azameti ile olan ilgisi; Mülk sûresinin ikinci âyetinin el-Aziz ve el-Ğafur isimleriyle bitmesinin,²²⁸ el-Aziz isminin âyette anlatılan mevt'e (ölüme), el-Ğafur isminin ise hayat'a (yaşama) **münasip düşmesi** gibi bu meyandaki misalleri çoğaltmak mümkündür.

Bu âyetlerden alacağımız bir ders olmalıdır. O halde bizler de kusurlarımızı örtmesini ve bağışlamasını **Settâr** ve **Gafûr** isminden, rızkımıza bereket vermesini **Rezzak**, **Kerîm**, **Muhsin** isimlerinden istemeliyiz. Allah'tan neyi nasıl isteyeceğimizi çok iyi bilmeliyiz.

5- Esmâ-i Hüsnâ'nın Havâssı ne demektir?

Allah'ın isimlerinin her birinin lugat mânâsı vardır. Bu isimler Cenâb-ı Allah'ın kudretinin değişik şekillerde te-

²²⁷ Bkz. Bakara, 2/255.

²²⁸ Bkz. Mülk, 67/2.

cellîlerinin isimleridir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu isimler, hemen hemen her yerde taşıdığı mânâyâ uygun ve Cenâb-ı Allah'ın kudretinin tecellisini ifâde edecek tarzda kullanılmıştır. Müslümanlar Cenâb-ı Allah'dan bir dilekte bulunacakları zaman veya duâ edecekleri zaman genellikle Allah'ın isimlerinden bazılarını zikrederek dilekte bulunurlar ve duâ ederler. Meselâ, bol rızık istemek için O'nun **Rezzâk** olduğunu, günahlarını afvetmesini diledikleri zaman O'nun **Rahîm, Gafûr ve Afüvv** olduğunu vurgularlar; çok bunaldıklarında O'nun **Vâsi'** ismiyle kendilerine ferahlık nasîb etmesini dilerler. Bu örnekler daha da çoğaltılabilir. Zaten yukarıda verdiğimiz İsrâ sûresi 110. âyette de, “**ister Allah diyerek, ister Rahmân diyerek**” duâ edilebileceği belirtilmiştir. Buradan dilek ve duânın, amacına göre Allah'ın isimlerinden biri seçilerek yapılabileceğini düşünmek mümkündür.

Bu kelime ve sözlük mânâları dışında Esmâ-i Hüsnâ'nın her birinin ayrı bir özelliğinin olduğu kabul edilir. Bazı dileklerin ve istenilen şeylerin yerine gelmesi, duâların kabul edilmesi için, ya da bazı sıkıntıların gitmesi, hastalıkların geçmesi ve buna benzer hususlar için Allah'ın bazı isimlerinin belli miktarlarda zikredilmesi gerektiğine, ya da o miktarlarda zikredildiği zaman istenilenin yarine geleceğine inanılır. İşte buna “Esmâ-i Hüsnâ'nın havâssı (hususiyetleri, özellikleri)” denir. Esmâ-i Hüsnâ'nın bu özelliklerini anlatan bazı eserler de yazılmıştır. Bunlardan bazıları şu eserlerdir:

1. Şeyh Şihâbüddîn et-Tebrîzî, **Havâssu Menâfii Esmâi'llâhi Teâlâ.**

2. Nahîfî, **Şerh-i Şâfi ez-an Nahîfî.**

3. İmâm Şebrâvî, **Şerhu Esmâ'îllâhi'l-Hüsnâ ve Havâssuhâ**.

Halk arasında Esmâ-i Hüsnâ'nın havâssı meselesi oldukça yaygındır. Hattâ halk arasında, elden ele dolaşan, bu husuları anlatan kitaplar vardır. İnsanlar dertlerinden kurtulmak, sıkıntılarını atlatabilmek, dilek ve arzularının yerine gelmesini sağlamak maksadıyla bunlardan istifâde etme yolları ararlar. Halk arasında dolaşan bu eserlerden birisi de **Kenzü'l-Havâss**²²⁹ isimli eserdir. Bu kitapta Esmâ-i Hüsnâ'nın havâssı genel olarak şöyle anlatılmaktadır:

“İş bu Esmâ-i Celîle-i Hüsnâ'yı her gün sabâh namâzından sonra okuyan kimse, dünyâ ve âhirette azîz olur. Kabir azabından, cehennemden girmekten korunur, cennete girer.

Herhangi bir hayırlı maksat ve bir ihtiyacı gidermek niyeti ile Esmâ-yı Hüsnâ'yı gecenin son üçte birinde kırkbir def'a okuyup, daha sonra Kâdiyü'l-hâcât olan Allah'ın dergâhından talep eder ise, o ihtiyacı Allah'ın izniyle karşılanır.

Her gün sabâh nâmâzından sonra Esmâ-i Hüsnâ'yı okuyan kimse o gün akşama kadar; akşam namâzından sonra okuyan kimse de o gece sabâha kadar şeytânın şerrinden ve bi'l-cümle belâ ve kazâdan emîn ve mahfûz olur.”²³⁰

Adı geçen eserde her ismin havâssı ayrı ayrı anlatılmaktadır. Bunlardan sâdece ikisini örnek olarak vermek istiyoruz:

“el-Kerîm İsm-i Celîli: “Yâ Kerîm” ism-i şerîfinin zikrine devam eden kimseye Cenâb-ı Hak, zorluk çekmeden rızık ihsân buyurur. Fakirliğe maruz kalmış olan kimse bu zikri

²²⁹ Seyyid Süleymân el-Hüseynî, *Kenzü'l-Havâss* (Keyfiyyet-i Celb ü Teshîr), Cem'iyet Kth. neşri, Tevsî-i Tâat Matbaası, 1332/(1916).

²³⁰ Seyyid Süleymân el-Hüseynî, a.g.e., s. 27.

adet edinir ve Kâdiyü'l-hâcât olan Allah'ın kapısına kalben ilticâ eder ise o fakirliğinden kurtulur. Eğer, “Yâ Kerîm, Yâ Vehhâb ve Yâ Ze't-tavl” sûretinde zikr iderler ise te'sîrât-ı acîbesi pek çabuk müşâhede olunur. Ba'z-ı ulemâ-yı havâss bu ismi şerîfiñ vefkını bu sûretle tanzîm itmişlerdir.”²³¹

“el-Müntakım İsm-i celîlî: Bu yüce ismi zikre devam eden kimse bir zâlimin zulmünden ve düşmanların şerrinden masûn ve mahfûz olur, korunur. Her gün gerektiği kadar “Yâ Müntakım” okuyan zâta bir kimse fenâlık edemez.”²³²

İbn İsâ'nın babası için yazdığı manâkıbnâmelerde, **Şeyh İsâ'**nın insanlara bazı dileklerinin yerine gelmesi için bazı isimlerin zikrini tavsiye ettiği anlaşılmaktadır:

Akhisar'da Şeyh İsâ'nın komşusu olan bir karı-koca arasında geçimsizlik zuhûr eder. Neredeyse ayrılacak noktaya gelmişlerdir. Fakat iki kız ve üç oğul sâhibi olan anne ayrılmak istememektedir. Kocasından habersiz Şeyh İsâ'ya durumu anlatır. O da kadına, her gün, **614** def'a “**Yâ Halîm Yâ Şekûr**” okumasını tavsiye eder. Kadın, bunları okumaya başlar ve devâm eder. Günler geçtikçe kocası yumuşar ve araları gittikçe düzelir. Fakat bu sefer kadın geçimsiz hâle gelir. Bunun üzerine kocası kadından habersiz Şeyh'e durumu anlatır ve nasıl düzelebileceğini sorar. Şeyh İsâ, ona da, günde, **744** kere “**Yâ Muktedir**” okumasını tavsiye eder. O da bu tavsiyeye uyarak her gün belirtilen sayıda, “**Yâ Muktedir**” ismini okur. Günler geçtikçe kadın düzelir ve böylece yuva yıkılmaktan kurtulur.”²³³

²³¹ Seyyid Süleymân el-Hüseynî, a.g.e., s. 108, 109.

²³² Seyyid Süleymân el-Hüseynî, a.g.e., s. 154.

²³³ Bkz. İbn-i İsâ, Menâkıb-ı Şeyh Mecdüddîn, s. 23. Ayrıca bkz.: Prof. Dr. Ali Yılmaz, *Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsâ-yı Saruhânî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı*.

6- Esmâ-i Hüsnâ'nın Sırları nelerdir?

İnsan esmâ-i İlahiye ile devamlı bir münasebet içindedir. Onun esmâ-i İlahiyeye dayanarak, kendisinde hâkim olan ismi vird edinip her gün çekmesi, o insanın dualarının kabulüne ve mânevî terakki adına ilerlemesine vesile olabilir.

“İnsanın kendi mahiyetine konan esmânın hususiyetlerini, renklerini aşması mümkün değildir. İnsan, ister esmâya sığınsın, ister varlık içindeki tecellilerini değerlendirsın, o ancak bir yere kadar ulaşabilir.. evet herkesin bir arş-ı kemâlâtı, bir münteha noktası vardır. O, kabiliyetlerini kullanarak o noktaya ulaştınca, “Artık benim ilerleyecek hiçbir şeyim yok, ben de müntehaya ulaştım.” der.. der ve müntehaya ermiş olmanın haz, neşe ve zevklerini duyar. Kendi müntehasından başka müntehaların olup olmadığını da bilemediğinden, kendi zirvesinin zevklerini müntehiyâne bir hisle duyar. İnsanın cennetteki hali de böyledir. Orada herkes halinden memnundur ve hiç kimse şikâyetle bulunmaz. Burada sabır ve tahammülle elde edilmeye çalışılan mazhariyetler, orada mahiyetin açık olduğu terakkiyi sonuna kadar yakalamış olmakla elde edilir. Başı kendi arş-ı kemalâtının kubbesine değen bir insana, “Mahlûkat içinde senden daha büyük var mı?” diye bir soru yöneltirse, “Ben çevremde görmüyorum. Şayet varsa benim bilmediğim âlemlerdedir.” şeklinde cevaplandırır. Çünkü o insan, kendi arş-ı kemalâtının zirvesindedir. Onun için İmam Rabbanî'ye kadar gelen pek çok veli, kendini velilerin en büyüğü olarak görmüştür. Bu açıdan insanın, mazhar olduğu esmânın terakkisi ile de çok alâkası vardır.

İnsanın terakki adına vird-i zeban ettiği esmânın, yine

onun, mahiyet, kabiliyet ve gerçek kimliği ve Allah tarafından onun mahiyetine konan renklerle çok alâkası vardır. Mesela ben, ne kadar çok istesem de bir başkasının seviyesini yakalamam mümkün değildir. Çünkü o, doğrudan doğruya duru ve berzahsız esmâ-i İlahiye, sıfat-ı İlahiye ve şe'n-i Rububiyet'e açık bir insandır ve âdeta peyke binmiş gibi Allah'a yükselir. Bu hakikat, 24. Söz'deki Zühre, Katre, Reşha meselelerinde ifade edilmiştir. Zühre yırtılsa, dökülse ve parçalansa da güneşle olan münasebetini değiştiremez. Çünkü güneş, onun renklerinde istihale ederek kendisini ona hissettirir. Yine katre, ne yaparsa yapsın bir reşhanın güneşle münasebetini yakalayamaz. Çünkü o bir cisimdir ve onu, ancak gözbebeğinin içine alabilir.

Hâsılı, esmâ-i İlâhi çok önemlidir ve kat'iyen ihmal edilmemelidir. Fıtratlarda hâkim olan isim tespit edilerek o vird edinilmelidir. Susuzluktan yanmış ve kavrulmuş bir insan suyu nasıl yudumlarsa, esmâ-i İlâhi de öyle yudumlanmalıdır. Böylece her insan, mânevî terakkisi adına adım adım yükselir ve kendi kemâlatının arşına ulaşır.”²³⁴

Allah'ın isimleri ile dua etmek gerektiği âyette bildirilmiştir. Bunun nasıl olacağı ile ilgili o kadar çok yol ve yöntem geliştirilmiştir ki bunlardan biri de, her bir ismin ebced hesabına göre hangi sayıya tekabül ettiği belirlenmesi, ardından da günde bu sayıya veya onun katlarına göre başına “Yâ” getirerek (mesela Yâ Rahmân, Yâ Fettâh gibi) bu ismin zikredilmesi şeklinde formüle edilmiş halidir.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, Allah'ın isimlerinin sayılarının ve sırlarının çeşit çeşit oluşu, o isimlerle Allah'a dua

²³⁴ M. Fethullah Gülen, *Prizma*, 3/162-163.

edenlerin halleri ve Allah'tan hangi maksatla dua ettiklerinin farklı oluşundan dolayıdır. Kul, Rabb'i karşısında ellerini açar ve haline en uygun olan şekilde dua eder. Mesela **hasta olan** bir insan, "Rahîm ve Raûf" veya "Şâfi ve Muâfi" isimleriyle; **ihtiyaç sahibi** fakir bir insan "Rezzâk, Fettâh, Kerîm ve Vehhâb" isimleriyle; **ilme ihtiyaç duyan** bir insan "Allâmu'l-Guyûb" ismiyle; **hidayet ve nurlara mazhar olmak isteyen** bir insan "Hâdî ve Nûr" isimleriyle; **sabırlı olmak isteyen** bir insan da "Sabûr" ismiyle Rabb'ine yalvarır.

Bu tasnif ve metotlardan birini aşıya alıyoruz. Bu şemadaki **tesbih adedi**, ilgili ismin kaç adet zikredileceğini göstermektedir. Bu sayının günde yapılması gereken sayı olduğu bildirilmiştir. Ne var ki bazı rakamlar birbirinden farklılık göstermektedir. Mesela bu rakamın kendisiyle çarpımı ile elde edilen rakamın okunması gerektiği de söylenmiştir. Ama tekrar edilmesi istenen rakam, genelde ilgili ismin ebced hesabı yapılarak elde edilen rakamdır. **Tesbih niyeti** olarak bildirilen kutuda ise ilgili ismin hangi niyet ile okunacağına dair ip uçları verilmiştir. Tabii ki Allah'ın isimlerini zikr ederken sadece bu niyetlere göre değil, herkesin kendi vicdanında duyup hissettiği başka mânâlara göre de niyet etmesi en doğru yol olacaktır. Buraya, sadece bir fikir vermesi açısından ilk akla gelen mânâlarına göre bir tesbih niyeti yazılmaya çalışılmıştır.

Esmâ-i İlâhiye'nin sırlarına yönelik benzer bilgi ve malumatlar, Esmâ-i Hüsnâ'nın havâssına dair kitaplarda geniş bir şekilde yer almaktadır.²³⁵

²³⁵ Mesela bkz.: Muhammed İbrahim, *Şerhu Esmâi'l-Hüsnâ*, Dersaadet Yayınları, Ahmed Kamil Efendi Matbaası, İstanbul, 1326; Arif Arslan, *Esmâu'l-Hüsnâ ve Sırları* (Allah'ın

İsm-i Celil	Tesbih Adedi	Tesbih Niyeti
Allah	66	Her türlü istek, tüm duaların kabulü
Er-Rahmân	298	Dünyada ve ahirette Allah'ın sevgisini kazanmak
Er-Rahîm	258	Maddi ve manevi rızka nail olmak
El-Melik	90	Maddi ve manevi alanda güçlü olmak, insanlara sözlerini anlatıp dinletebilmek, emir sahibi olmak,
El-Kuddûs	170	Maddi ve manevi her türlü temizlik, kalp temizliği, ruhî hastalıklardan iyileşmek
Es-Selâm	131	Korkulan her şeyden emin olmak ve esenliğe çıkmak
El-Mü'min	137	Güvende olmak, güvenilir insan olmak, kötü hastalıklara düşmemek
El-Muheymin	145	İnsanlardan korunmak ve onların düşüncelerine akıl erdirebilmek
El-Aziz	94	Düşmanlara galip gelmek
El-Cebbâr	206	İstek ve arzuların olması, insanların ve cinlerin şerrinden emin olmak
El-Mütekebbir	662	İzzet, refah ve gerçek büyüklüğe erişmek, halk tarafından sevilme
El-Hâlik	731	İşlerde üzüntü ve sıkıntıdan kurtulmak, başarılı olmak,
El-Bâri	214	İşte başarılı olmak, maddi ve manevi sıkıntılardan kurtulmak
El-Musavvir	336	Maksat ve meramına ulaşmak ve ifade etmek, en zor işleri başarmak ve bir işte uzmanlaşmak
El-Gaffâr	1281	Bağışlanmak ve günahlardan korunmak
El-Kahhâr	306	Zalimlerin ve din düşmanlarının kahrından kurtulmak

isimlerinin Keşfi), Samanyolu Yayıncılık, İstanbul, 2004; Metin Yurdağür, *Âyet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996.

İsm-i Celil	Tesbih Adedi	Tesbih Niyeti
El-Vehhâb	14	Sıkıntısız ve maddi açıdan rahat bir hayat yaşamak
Er-Rezzâk	308	Bol rızıklı ömür sürmek
El-Fettâh	489	Maddi ve manevi hayır kapılarının açılması, ticarete başarıya ulaşmak
El-Alim	150	İlim zenginliği
El-Kâbid	903	Zalimin zulmünden kurtulmak
El-Bâsıt	72	Rızkının genişlemesi ve bereketi
El-Hafid	1481	Kötüden, kötülerden ve belalardan korunmak
Er-Râfi'	351	İnsanlar içinde ve işinde yükselmek, tevazu sahibi olmak
El-Muiz	117	Fakir ve zellilikten kurtulmak
E l-Muzil	770	Düşmanları zelil etmek
Es-Semi'	180	Duaların kabulü
El-Basîr	302-112	Acziyetin kalkması, basiretli olmak
El-Hakem	68	Haklı davasını kazanmak, insanlar arasında hak ile hüküm vermek
El-Adl	104	Adaletli olmak, haklı davayı kazanmak
El-Latif	129	Dileklerin olması, kismet ve rızık
El-Habîr	812	Hafıza ve idrakin genişlemesi
El-Halîm	88	Ahlak güzelliği ve yumuşak huylu olmak, hiddet ve sinirin gitmesi
El-Azîm	1020	Sözünün tesirli olması ve sözü dinlenir olmak
El-Gafûr	1286	Günahların affı ve kötü ahlaktan korunmak

İsm-i Celil	Tesbih Adedi	Tesbih Niyeti
Eş-Şekûr	526	Talihin açıklığı, kendine verilen nimetlerin şükürünü eda etmek, bol rızık
El-Aliyy	110	Zilletten kurtulmak, ilim ve derecelerin artması,
El-Kebîr	232	Hürmet sahibi olmak, maddi ve manevi büyüklük
El-Hafız	998	Nefsinin ve malının korunması
El-Mukît	550	Muhtaç olunan şeyi kazanmak ve rızık
El-Hasîb	80	Herkese karşı açık alınlı olmak
El-Celîl	73-5329	Gerçek yüceliğe erişmek, zalim ve zorba-yı zelil etmek
El-Kerîm	270	Bol rızık sahibi olmak, cömert olmak ve kolaylıklara nail olmak
Er-Rakîb	312	Her işte Allah'ın koruması altında olmak, bunu hissetmek, hafızasının kuvvetlenmesi
El-Mücîb	55-3025	Duaların kabul olunması
El-Vâsî'	137	Ömür uzunluğu, sıhhat ve rızık genişliği
El-Hakîm	78-6084	İlim ve hikmet sahibi olmak, uzağı görmek, hikmetli iş yapmak
El-Vedûd	20-400	İnsanların sevgisini kazanmak
El-Mecîd	57-3249	İzzet ve şerefin artması
El-Bâis	573	Kuvvetli irade ve alacaklarını almak,
Eş-Şehîd	319	Şehid olmak, heybetli olmak, halk arasında sevilme
El-Hak	108	Sağlam bir imana ve doğru bir ibadet hayatına sahip olmak, başladığı işin sonunun gelmesi
El-Vekîl	66	Allah'tan her türlü yardım istemek

İsm-i Celil	Tesbih Adedi	Tesbih Niyeti
El-Kavî	116	Kansızlık ve vücudun güçlü olması, Zor işleri kolaylıkla halletmek
El-Mefîn	500	Maddi ve manevi dayanıklı, sağlam ve iradeli olmak, hastalıklardan kurtulmak
El-Veliyy	46-2116	Her işte Allah'ın yardımını istemek
El-Hamid	62-3844	Kazancın genişlemesi, Allah'ı çokça hamd etmek için yardım istemek
El-Muhsî	148	Zekanın kuvvetli olması
El-Mubdi	57	Her işte muvaffak olmak, ummadığı yerden yardım gelmesi
El-Muîd	124	Elden kaçanı geri kazanmak, Allah'ın ahirette yeniden dirilme hakikatini ruhlarımıza duyurması
El-Muhyî	68	İşlerin başarılı olması, hastalıklardan kurtulmak
El-Mumît	490	Harama bakmamak, kötülüklerden vazgeçmek, devamlı ahireti hatırlamak
El-Hay	18-324	Sözün tesirli olması, sözü dinlenir olmak
El-Kayyûm	156	Bütün işlerde yardımı Allah'tan beklemek, isteklere nail olmak, rızkın devamlı olması
El-Vâcid	14-196	Aradığını ve kaybettiğini bulmak
El-Mâcid	48	Kazancım bolluğu ve şerefli bir hayat
El-Vâhid/El-Ehad	19-3669	Kalbin uyanıklığı, isteklerin olması,
Es-Samed	134	Hiç kimseye muhtaç olmamak
El-Kâdir	305	İstedliğini yapmaya güç yetirmek
El-Muktedir	744	Her işte başarılı olmak
El-Mukaddim	184	Daima yükselmek

İsm-i Celil	Tesbih Adedi	Tesbih Niyeti
El-Muahhir	847	Kötü ve belalı birini veya bir işin uzaklaşması
El-Evvel	37	Her hayır işinde birinci olmak
El-Âhir	801	Ömrün uzunluğu
Ez-Zâhir	1106	Her meselenin zuhuru, açıklığı, gizli olmaması
El-Muteâlî	551	İstediği makama gelmek ve yüceliğe ermek
El-Bâtin	62	Nefsi mutmain ve kalbi geniş olmak, iç rahatlığı artması
El-Vâlî	47	Sözünün tesirli olması, insanların kendini sevmesi
El-Berr	202	Hen halukarda iyilik bulmak
Et-Tevvâb	409	Tevbelerin kabulü
El-Muntakım	630	Zulüm ve fenalıklardan korunmak
El-Afuvv	156	Rızık bolluğu, kalp huzuru, affedilmek
Er-Raûf	287	Merhametinin artması, hiçbir varlıktan zarar görmemek
Mâlikü'l-Mülk	212	Mal ve kazanca zarar gelmemesi, maddi ve manevi derecelerinin artması
Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm	1100	İşlerin kolay ve asan olması, insanların kendini sevmesi
El-Muksit	209	Eşlerin arasını düzeltmek ve adaletli olmak
El-Câmi	114	Küsleri barıştırmak ve hayırların birleşip toplanması
El-Ganî	1060	Gerçek zenginlik, servet ve geniş rızık, insanlar tarafından sevilme
El-Muğnî	1100	Geçim genişliği, bol rızık ve zenginlik

İsm-i Celil	Tesbih Adedi	Tesbih Niyeti
El-Mâni'	161	Kaza ve belalardan emin olmak
Ed-Dârr	1001	Zararlı kişilerden emin olmak ve onları Allah'a havale etmek
En-Nâfi'	201	Hastalıklardan korunmak, şifa bulmak, zararlardan uzak durmak
En-Nûr	256	Doğruyu ve yanlışı görüp kalp nuruna sahip olmak
El-Hâdî	20-400	Doğru yolu bulmak ve çocukların serkeş olmaması
El-Bedi'	86	Allah'ın yardımına nail olmak, maddi ve manevi güzellik
El-Bâkî	113	Ömrün uzunluğu ve sağlıklı olmak
El-Vâris	707	Uzun ömür, bol mal, şeref ve rızık
Er-Reşîd	514	Güzel ahlak sahibi olmak, kötü alışkanlıklardan korunmak
Es-Sabûr	298	Başladığı işi kolay bitirmek, sinirini yenmek ve sabırlı olmak

7- Esmâ-i Hüsnâ karşısında takınmamız gereken edep nasıl olmalıdır?

“Allah” ism-i şerifinin dışındaki isimler, kullar için de kullanılabilir. Ancak ismin önüne (kulu) mânâsına gelen “abdü” kelimesini eklemek lazımdır. Mesela, **Kadîr** yerine **Abdulkadîr** ismi verilmelidir. Mânâ: Kadir olan Allah'ın kulu olur. Aynı şekilde Kerim yerine, Abdulkerim, Samed yerine Abdussamed, Gaffar yerine, Abdulgaffar isimleri verilirse, hem mânâ vâkıya uyar, hem de kullanımda sıkıntı ortadan kalkar. Esmâ-i Hüsnâ'dan bazı isimler kullar için doğrudan kullanıldığında mânâsını kula göre düşün-

rüz. Mesela, Allah Teâlâ Kur'ân-ı Hakim'de kendisini “**el-Mü'min**” olarak vafıslandırmış, Peygamberine tabi olanlara da “Mü'min” ismini vermiştir. Lafızlar aynıdır, fakat mânâlar farklıdır.

Esmâ-i Hüsnâ'dan bir isim zikredilince, peşinden (Celle celâlühû ve celle şânuhû) yani; azameti ve şanı yüce olsun mâ-nâsındaki hürmet ve saygı ifadesi eklenmelidir. Allah ism-i şerifinden sonra “Tealâ” demek yeterlidir. Celle celâlühû ifadesi de söylenebilir.

Esmâ-i Hüsnâ'yı çerçeve yaptırıp duvara asmakla yetinmemeliyiz. Bizden istenen, onu ezberleyerek veya yazılı metinden okuyarak Yüce Rabb'imizi zikretmektir. Ehlinin tavsiyesi ile, Esmâ-i Hüsnâ zikredilerek maddi manevi bir çok hastalıklar tedavi edilebilir. Bunun için ihlas, edeb ve helal lokma şarttır.

Esmâ-i Hüsnâ'yı günlük vird olarak okumak isteyenler bunu kendi tercihleriyle değil, ehli olan bir alimin tavsiye ettiği usulde yapmaları daha uygundur. Bir ilaç, zamanında ve usûlünde alınmaz ise, çoğu defa hastanın hastalığını artırır.

SONUÇ

Kur'ân'da Allah'ın Zat'ına nispet edilen ve sık sık tekrarlanan isimlere büyük önem atfedilmiştir. Cenab-ı Hak her zaman için anılmasını istediği bu isimlerin kutsal ve yüce olduğunu bildirir. Adını anmayı men edenleri zalim kabul eder. İsimlerin önemi Rabb'i niteliyor olmalarından kaynaklanmaktadır. İsimler insan idrakine sığmayan yaratıcı ile duyu ve akıl dünyasında yaşayan insan arasında bir bağ durumundadır.

Bir varlığa inanmak, onu açıklama ve tanımlama ihtiyacı hissettirir. Hakkında hiçbir bilginin bulunmadığı bir varlığa inanmak mümkün değildir. Çünkü inanma ifade etmeyi, ifade de bazı vasıflar taşıyan kelimeleri kullanmayı zorunlu hale getirir. Kısaca beşer idrakine sığmayan aşkın yaratıcı ile duyu ve akıl dünyasında yaşayan insan arasındaki bağlantıyı sağlayacak olan bir bağın bulunması kaçınılmaz bir sonuçtur. İsimler uluhiyyet alanı ile irtibatı sağlamada yardımcı olurlar.

Duyularla idrak edilemediği için sadece isim ve sıfatları vasıtasıyla tanıma imkânına sahip olduğumuz Yaratıcı ile ilgili olarak esmâ-i hüсна bilgisi, Allah-alem ilişkisine ışık tutması bakımından ayrı bir önem taşır.

Esmâ-i hüсна ifadesinin kullanıldığı âyetlerde Allah'ın birliği vurgulanmakta, bu isimler yoluyla Allah'a tazim ve tesbihte bulunmak ve O'nu methetmek gerektiği belirtilmekte, yine bu isimler yoluyla Allah'a dua edilmesi istenmekte ve O'nun isimleri konusunda ilhada düşenler kınanmaktadır.

Kur'ân'da Allah için geçen “Ben ve biz” ifadelerinden, O'nun “Zat'ının birliği”, “sıfatlarının ise çokluğu” gerçeğini anlamak mümkündür.

Esmâ-i hüсна, beşerî idrake sığmayan uluhiyet alemi ile insan arasında yakınlaşmayı sağlayıcı bir bağ olarak telakki olunabilir. Çünkü insan Allah'ı olduğu gibi anamaz. Ancak, Allah'ın adını ve diğer isimlerini, bütün meşru fillerine konu edebilir. İşte bundan dolayı insan, Allah ile irtibatını esmâ-i hüсна ile sağlar. Yine, bu sebeple Allah'ı tesbih ve tenzih etmek, O'na dua ve niyazda bulunmak için esmâ-i hüсна vazgeçilmez bir unsurdur. Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bildirir ki; O'nun adı anılmadan başlanan işlerin sonu gelmez.

İnsan, Allah'ın sıfatlarını bildiren isimlere muhtaçtır; Kul, çeşitli durumlarda, vaziyetine en münasip olan bir isimle Rabb'ine niyazda bulunmak ister. Bu isimlerin olmaması halinde insanın O'nunla irtibatı çok eksik kalır, belki de imkansızlaşır. Esmâ-i hüсна, uluhiyet karşısın-

da, kulun dilsizliğini bir dereceye kadar gideren ifadeler, insan ruhunun açmazlarını açan manevi anahtarlar olarak nitelenebilir. Bunları anmanın, manalarını iyice kavrayarak muhafaza ve zikretmenin -ki hadiste bu durum “ihsa” kelimesi ile ifade edilmektedir-, imanı beslemek, ilahî huzuru hissettirmek, Allah’a olan sevgiyi artırmak, O’nun huzurunda huşu’ duymak, dünya musibetlerini küçümsemek, dünya nimetlerini kaybetmenin sonucunda duyulan üzüntüleri azaltmak gibi önemli faydaları vardır. Bütün bunların sonunda Esmâ-i hüsnâ’yı gerçek anlamda saymanın karşılığının cennet olacağına hadis-i şerifte bildirilmiş olması da manidardır. Öte yandan Peygamber Efendimiz’in çeşitli durumlarda okunmasını tavsiye buyurdukları dua ve zikirlerin esmâ-i hüsnâ ile dolu oluşu da, bu isimlerin insan açısından öneminin başka bir yönünün ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Mesela, çok güç şartlar içinde bulunup ilahî rahmete pek muhtaç durumda olan mü’min, Rabb’ine niyaz esnasında bu halini ifade edip özetleyecek bir tabir aradığında, “Rahîm”, “Gaffâr” ve “Vedud” gibi ilahî isimleri hemen yanında buluverir. Şayet kul, günahlarının altında ezilir, Cenab-ı Hakk’ın yasaklarını çiğnediğini hissedip, O’na yaklaşacak bir vesile ararsa, O’nun “Gaffar” ve “Settar” isimlerini karşısında bulur.

İnsan, kâinatta veya kendi ruhunda tecelli etmekte olan ilahî kudret ve azametinin teması sonucunda dalgalanan ruhunu sükûnete kavuşturma imkanını ancak “Allahu Ekber” demekle elde eder.

Görülüyor ki insan, Cenab-ı Hakk’ın âyet ve hadislerde

varid olan bu çok çeşitli ve zengin anlamlı vasıflarının, yani esmâ-i hüsnanın aracılığı ve onlardaki manevi anahtarlarla ruh dünyasının kilitlenmiş kapılarını ilâhî güzelliklere açabilmekte, maruz kaldığı nefis fırtınalarını dindirip ruhî gerilimlerinden kolayca sıyrılabilmektedir.

- EK -

Esmâ-i Hüsnâ ile Yakarış

*Doksandokuz ismin ile niyâzım
Sanadır yâ Allah Celle Celâluh*

*Üzerimden rahmet nazarlarını
Ayırma yâ Rahman Celle Celâluh*

*Hallerimde merhametin tecelli
Eylesin yâ Rahîm Celle Celâluh*

*Bildiğim hem bilmediğim dünyalar
Senindir yâ Melîk Celle Celâluh*

*Kut ve saflığım tarifte, hepten
Âcizim yâ Kuddûs Celle Celâluh*

*Zor zamanda esenliğe belâdan
Ulaştır yâ Selâm Celle Celâluh*

*Ferahlat bunalan, yorgun gönlümü
Tahkikle yâ Mü'min Celle Celâluh*

*Cümle varlık, ben de Sana emanet
Her an yâ Müheymin Celle Celâluh*

*Ömür boyu izzet ile yaşamak
Nasib et yâ Azîz Celle Celâluh*

*Yeter düzeltmeğe yanlışlıkları
Kuvvetin yâ Cebbâr Celle Celâluh*

*Büyüklüğü'n hükmü nedir katında:
Hiç! Yâ Mütekebbir Celle Celâluh*

*Sen'sin, yaratılmış ne var alemde!
Yaratan yâ Hâlık Celle Celâluh*

*Varlıkları varederken terkinin
Ne uygun yâ Bâri' Celle Celâluh*

*Ne güzeldir mahlûkata verdiği'n
Sûret yâ Musavvir Celle Celâluh*

*Bilirim, sayamam günahlarımı
Bağışla yâ Gaffâr Celle Celâluh*

*Kahrını celbeden cehâletlerden
Korkarım yâ Kakhâr Celle Celâluh*

*Ancak Sen ummadan hiçbir karşılık
Verirsin yâ Vehhâb Celle Celâluh*

Helâlinden çoğalt rızkımı benim
Bollaştır yâ Rezzâk Celle Celâluh

Kudretin önünde dile, açılır
Kapılar yâ Fettâh Celle Celâluh

Gayb ve şهادeti açan, kuşatan
İlmindi yâ Alîm Celle Celâluh

Âcizim, zayıfım; sınaama beni
Daraltma yâ Kâbîd Celle Celâluh

Gurbetinle darda şu garib gönlüm
Genişlet yâ Bâsıt Celle Celâluh

Sen'den gayrılara boyun eğdirip
Alçaltma yâ Hâfîd Celle Celâluh

Muvahhid olmakla yücelt katına
Beni de yâ Râfî' Celle Celâluh

İzzet kemâliyle Sen'indir ancak
Sen'dendir yâ Muiz Celle Celâluh

Âcizi nefsine kul edip zebûn
Eyleme yâ Müzil Celle Celâluh

Kulaklar duymayan sesleri, Sen'sin
İşiten yâ Semî' Celle Celâluh

Gören Sen'sin, görmediği renkleri
Gözlerin yâ Basîr Celle Celâluh

*Hükmün sahibisin, affet unutsam;
Gafletim... Yâ Hakem Celle Celâluh*

*Âdil tecelline dayanamam ben
Merhamet et yâ Adl Celle Celâluh*

*Çeviren kalbimi hallerden hâle
Lûtfundur yâ Lâtîf Celle Celâluh*

*Ne mümkün yaşamak, ne müşkil Sen'de
Habersiz yâ Habîr Celle Celâluh*

*Hilmin olmasaydı olurdu mutlak
Perişan yâ Halîm Celle Celâluh*

*Büyüklenenlerin hepsi, ne küçük
Önünde yâ Azîm Celle Celâluh*

*Beni zâhir edip âleme rüsvâ
Eyleme yâ Gafûr Celle Celâluh*

*Verdiğin nimetler çoğalır her an
Şükrünle yâ Şekûr Celle Celâluh*

*Tenzih yüceliği yüceliğinden,
Gerektir yâ Aliy Celle Celâluh*

*Tenzih ululuğu ululuğundan,
Gerektir yâ Kebîr Celle Celâluh*

*Muamele eyle her yerde dâim
Hıfzınla yâ Hafîz Celle Celâluh*

Sen'sin mahlûkâtı helal rızık ile
Doyuran yâ Mukît Celle Celâluh

Bu gafletle n'ola hesab gününde
Ahvâlim yâ Hasîb Celle Celâluh

Yok dille tarife büyüklüğünü
Mecâlim yâ Celîl Celle Celâluh

Rahmetinin zerresinden ümitsiz
Bırakma yâ Kerîm Celle Celâluh

Dayanacak murakeben altında
Omuz ver yâ Rakîb Celle Celâluh

Sen olmasan kimdir müşkillerimi
Çözecek yâ Mucîb Celle Celâluh

Rahmet ummânının enginliğidir
Ümidim yâ Vâsi' Celle Celâluh

Hikmettir her işin, her emrin, her şey
Hikmetle yâ Hakîm Celle Celâluh

Sevgilimde sevgin, aşkın aşklarda
Son menzil yâ Vedûd Celle Celâluh

Övülmçge lâyık zâtından gayrı
Yok kimse yâ Mecîd Celle Celâluh

Tenler dirilecek ölümden sonra
Şüphe yok yâ Bâ'is Celle Celâluh

Sen varken her yerde, hangi kuytuya
Gideyim yâ Şehîd Celle Celâluh

Dayanağım Sen'sin haksızlıklara,
Direncim de yâ Hakk Celle Celâluh

Zulmün kalesinde tutsak, kulunu
Bırakma yâ Vekîl Celle Celâluh

Hak yolda yürürken ayaklarımı
Kaydırma yâ Kaviy Celle Celâluh

Destekle ben zayıf kulunu, eyle
Tecellî yâ Metîn Celle Celâluh

Mahzûn olmayacak dostların içre
Dâhil et yâ Veliy Celle Celâluh

Bildiğim hem bilmediğim ne varsa
Şükürler yâ Hamîd Celle Celâluh

Şaşmaz hesabınla huzurda müflis
Eyleme yâ Muhsî Celle Celâluh

Yaratılmışların en güzelini
Yaratan yâ Mubdi' Celle Celâluh

Kolaylaştır bana kıyamet günü
Hesabı yâ Mu'id Celle Celâluh

O canlar cânına Sen'sin can veren
Şüphesiz yâ Muhyî Celle Celâluh

*O canlar cânını alan da Sen'sin
Katına yâ Mumîr Celle Celâluh*

*Canlara lütfedip Sen'sin canlarla,
Hayat veren yâ Hayy Celle Celâluh*

*Gözetmesen duramazdım ayakta
Bir lahza yâ Kayyûm Celle Celâluh*

*Huzurundan bir an olsun gaflete
Düşmeyin yâ Vâcid Celle Celâluh*

*Müşak bir kulunum dostluğa, aşka;
Nasîb et yâ Mâcid Celle Celâluh*

*Teksin, birsin; yoktur eşin benzerin;
Tevhid bu... Yâ Vâhid Celle Celâluh*

*Dergâhım, dermangâh yüz sürülesi
Sen'indir yâ Samed Celle Celâluh*

*Eveni çeviren, kudret elindir;
Kudretin... Yâ Kâdir Celle Celâluh*

*Parmağımı oynatamam olmasa
İznin yâ Muktedir Celle Celâluh*

*Eyle beni öne aldıklarından
Razı yâ Mukaddim Celle Celâluh*

*Eyle yine tehir ettiklerinden
Razı yâ Muahhir Celle Celâluh*

*Varlığıdır varlığına varlığın
Vesîle yâ Evvel Celle Celâluh*

*Sanadır dönüşü Sen'den gelenin
Sonunda yâ Âhir Celle Celâluh*

*Sen'den başka göremedim, hiçbir şey
Göremem yâ Zâhir Celle Celâluh*

*Bulamadım Sana Sen'den bir nişan
Bulamam yâ Bâtın Celle Celâluh*

*Tasarrufun altındadır evrende
Ne olsa yâ Vâlî Celle Celâluh*

*Noksanlıktan, hatalardan münezzeh
Sen'sin yâ Müte'âlî Celle Celâluh*

*Kolaylaştır, zorlaştırma önümde
Mümkünü yâ Berr Celle Celâluh*

*Dönüşümü benden benim, tevbemi
Kabul kıl yâ Tevvâb Celle Celâluh*

*Gazabını celbetmekten dizlerim
Titrer yâ Muntekım Celle Celâluh*

*Sonra ümidiyle rızanın, gönlüm
Genişler yâ Afv Celle Celâluh*

*Rahmetini kavramaktan âcizim
Affeyle yâ Raûf Celle Celâluh*

Gurbetinde kaldım Sen'sin sahibim,
Sen yâ Mâlikü'l-mülk Celle Celâluh

Sanadır ilticam Sen'den... yâ Zü'l
Celâl-i ve'l-İkrâm Celle Celâluh

Düzenini gördüm, düzenleyene
Hayrânım yâ Muksit Celle Celâluh

Çerçeven içinde ezelle ebed
Arası yâ Câmi' Celle Celâluh

Dilenen ne varsa Sen'den gayrıdan
Sendedir yâ Ganiy Celle Celâluh

Zıncınleştir beni sâlih amelle
Tezyin et yâ Muğnî Celle Celâluh

Ulaşamadığım arzularımı
Unuttur yâ Mâni' Celle Celâluh

Nefsime zor gelen iradene hem
Mutî' eyle yâ Dârr Celle Celâluh

Hem de ruh kuşumu kanatlandıran
Hal içre yâ Nâfi' Celle Celâluh

Nûr Sen'dendir, nûru yer ve göklerin
Aydınlığının yâ Nûr Celle Celâluh

Cemâline ilet hidâyetinle
Saptırma yâ Hâdî Celle Celâluh

*Zerrede görülür sanatkârlığın
Kemâlin yâ Bedî' Celle Celâluh*

*Var olan -ne ola?- zâtından gayri
Fânîdir yâ Bâkî Celle Celâluh*

*Mal da mülk de Sen'in, her iki dünya
Sen'indir yâ Vâris Celle Celâluh*

*Takdirinle başladığım her işi
Tamamlat yâ Reşîd Celle Celâluh*

*Ne çare zâlîme mühlet tanıyan
Sabrın var, yâ Sabûr Celle Celâluh²³⁶*

²³⁶ Hayati Bice, *Günümüz Dilinden Münâcâtlar*, s. 84-92, Türkiye Diyânet Vakfı yayınları, Ankara, 1992.

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

KUR'ÂN-I KERİM

Abdülaziz Hatip, *Kur'ân ve Kâinat Penceresinden Esmâ-i Hüsnâ*, Gençlik Yayınları, Nisan, 2001

Abdülkâhir el-Bağdadî, *el-Esmâ' ve's-Sıfât*, yy., tsz.

---, *Usûlü'd-Din*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1981

Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyri risalesi: tasavvuf ilmine dair*, trc. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 1981

Acluni, *Kesfül-Hafâ*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1932.

Ahmed b. Ali el-Bûnî, *Şemsu'l-Maarif*, dl-Mektebetü's-Sekafiyye, Beyrut, tsz.

Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed (ö. 241/855), *el-Müsned*, I-VI, İstanbul, 1982.

Akademi Araştırma Heyeti, *Bir Müslüman'ın Yol Haritası*, Işık Yayınları, İstanbul, 2005

Alâaddin Başar, *Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın Güzel İsimleri*, Zafer Yayınları, Eylül, 2001

Ali Osman Tatlısu, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, s. 80-81, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1982

Ali Yılmaz, *Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsbâ-yı Saruhânî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı*.

Aliyyü'l-kari, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*, Daru İhyai't-Türas, yy. tsz.

Alûsî, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

- Arif Arslan**, *el-Esmâu'l-Hüsna ve Sırları* (Allah'ın isimlerinin Keşfi), Samanyolu Yayıncılık, İstanbul, 2004
- Bediüzzaman Said Nursi**, *İşaratü'l-İ'caz*, Sözler Yayınları, İstanbul, 2000
- , *Lemalar*, Sözler Yayınları, İstanbul, 2000
- , *Mektubat*, Sözler Yayınları, İstanbul, 2000
- , *Mesnevî-i Nûriye*, Sözler Yayınları, İstanbul, 2000
- , *Sözler*, Sözler Yayınları, İstanbul, 2000
- , *Şualar*, Sözler Yayınları, İstanbul, 2000
- , *Risale-i Nur Külliyyatı I-II*, Barla Lâhikası, Nesil Yayıncılık, İstanbul, 1996
- , *Kastamonu Lâhikası*, Envar Neşriyat, İstanbul, 1990
- Bekir Topaloğlu**, *'Hakim maddesi'* DİA, 15/181, Diy. Vak.Yay. İstanbul, 1997
- , "Allah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2/471-473
- , "Esmâ-i Hüsna", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1995
- , "İsm-i A'zam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23/75-76, İstanbul, 2001
- Beydâvî**, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, el-Halebî, (Celaleyn ile birlikte) Mısır, 1968
- Beyhakî, Ebû** Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (458/1066), *es-Süne-nü'l-Kübra*, Dairetü'l-Maarifî'l-Osmaniyye, Haydarabad, 1344.
- , *Kitâbu'l-Esmâ ve's-Sıfât*, Nşr.: M. Zâhid el-Kevserî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/869), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.
- , *Edebu'l-Müfred*, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1984.
- Burhan Kutluboğa**, *Yeni Ümit Dergisi*, Nisan - Mayıs - Haziran 2004, Sayı: 64
- Cürcânî**, *et-Tarifât*, Beyrut, 1996
- Darimi**, *es-Sünen*, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1987.
- Davut Aydüz**, *Kısa Surelerin Tefsiri*, Işık Yayınları, İstanbul, 2002
- Ebû Davud**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-II, Müessesetü'l-Kütübü's-Sekâfiyye, Beyrut, 1988.
- Ebû Hilal el-Askerî**, *el-Furûku'l-Luğaviyye*, Kahire, 1353

- Ebu'l-Bekâ**, Eyyub b. Musa, *el-Külliyat*, Bulak, 1281
- Elmalılı Hamdi Yazır**, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1959
- Et-Tîbî**, Şerefeddin Hüseyin b. Muhammed b. Abdullah, *Şerhü't-Tîbî ala Mişkati'l-Mesabih* (el-Kaşif an Hakaiki's-Sünen), İdaretü'l-Kur'ân ve'l-Ulumi'l-İslâmiyye, Karaçi, 1992
- Gazâlî**, *el-Maksadu'l-Esnâ*, Mektebetü Külliyyâtî'l-Ezheriyye, Kahire, tsz.
- , *İhyâu Ulumi'd-Din*, Dâru İhyâi Kütübî'l-Arabiyye, el-Halebî, Mısır, tsz.
- Hâkim**, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed Hakim Nisaburi, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Dirase ve Tahkik: Mustafa Abdülkadir Ata, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1990/1411.
- Halîmî**, *el-Minhâc fi Şuabi'l-İman*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1979
- herkul.org**, 05.08.2002
- herkul.org**, 24.08.2004
- herkul.org**, 06.06.2005
- Heyet**, *el-Esmâu'l-Hüsna* (Allah'ın Güzel İsimleri), İbn Kayyim el-Cevziye, İmam el-Kurtubî, Allâme es-Sa'dî, İbn Kesir, Beyhakî, Çeviren M. Ali Kara, Karınca Yaayınları, İstanbul, 2004
- Heyet**, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*
- H. İbrahim Şener**, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâ-i Hüsna'lar*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi, İzmir, 1985
- Hucvirî**, *Hakikat bilgisi* (Keşfu'l-Mahcûb), haz. Süleyman Uludağ, Derghah Yayınları, İstanbul, 1982
- İbn el-Arabî**, *el-Emedul-Aksâ fi Şerhi Esmâillahi'l-Hüsna*, yy., tsz.
- , *el-Fütühât*, El-Mektebetü'l-Arabiyye, Kahire, 1983
- İbn Atiyye**, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993
- İbn Fâris**, *Mu'cemu Makâyîsi'l-Luğa*, Mısır, 1972
- İbn Hacer**, *Fethu'l-Bârî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz.
- İbn Hazm**, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva ve'n-nihal*, Mektebetu Ukaz, Cidde, 1982
- İbn Kayyim el-Cevziyye**, *Zadu'l-Mead*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1981.

İbn Kayyim, *Şifâ'u'l-Alil*, Kahire, 1975

İbn Kesir, Ebû'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*, Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, tsz.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, I-II, (Tahkik: Muhammed Fuad Abdalbâki) Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Kahire, tsz.

İbnü'l-Vezîr, *Îsârul-Hak*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.

İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988

İkraislam.com

İzz b. Abdüsselâm, *Şeceretü'l-Mearif ve'l-Ahvâl*, Darü't-Tabba', Dımaşk, 1989

Kadizâde, *Tam Amentü Şerhi*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1253

Kaşgarlı Mahmud, *Divan-ı Lügati't-Türk*, (çev. Besim Atalay), Türk Dil Kurumu, Ankara, 1941

Kur'ân Kavram Tefsiri

el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-Mudîyye*, Kahire, 1978

el-Kuşeyrî, *et-Tahbîr fi't-Tezkîr*, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Kahire, 1968

Kurtubî, *el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrût, 1965

---, **Kitabü'l-Esnâ fi Şerhi Esmâ'llahi'l-Hüsna ve Sıfatihî**, Cemiyetü'd-Daveti'l-İslâmiyye el-Alemiyye, Bingazi, 2001

M. Fethullah Gülen, "Sübuhât-ı Vech", Sızıntı, sayı: 298

---, *Asrın Getirdiği Tereddütler 1-4*, Töv Yayınları, İzmir, 1992

---, *Fatiha Üzerine Mülâhazalar*, Nil Yayınları, İzmir, 2005

---, *İnancın Gölgesinde 1-2*, Nil Yayınları, İstanbul, 1996

---, *Kalbin Zümrüt Tepeleri 1-3*, Nil Yayınları, İstanbul, 2004

---, *Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar, ???*

---, *Ölüm ötesi hayat, ???* Kerim ve rahim isimlerinin

---, *Prizma 1-4*, Nil Yayınları, İzmir, 1995

M. Fuad Abdalbâki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres Li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Ke-rîm*, Beyrut, tsz.

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, İstanbul, 1992

Mâturidi, *Kitâbü't-Tevhid*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979

Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, Müessesetü'l-Vefa, Beyrut, 1983

- Mehmet Erdoğan**, *Yağmur dergisi*, Sayı: 25, Ekim - Kasım - Aralık 2004
- Metin Yurdagür**, *Âyet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996
- Muhammed el-Garavî**, *el-İsmü'l-A'zam evi'l-Besmele ve'l-Hamdele*, Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbu, Beyrut, 1982
- Muhammed İbrahim**, *Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ*, Dersaadet Yayınları, Ahmed Kamil Efendi Matbaası, İstanbul, 1326
- Mustafa Yılmaz**, *herkul.org*
- Münzirî**, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, Darü't-Türas, Kahire, tsz.
- Müslim**, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccac en-Neysâbüri, *Sahîhu Müslim*, I-V, (Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbâki) Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- Nebhani**, *Cevahirü'l-Bihar fi Fezaili'n-Nebiyi'l-Muhtar*, el-Halebi, Kahire, 1960.
- Nesâî**, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, *Sünenü'n-Neseî*, I-VIII, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1992.
- , *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.
- Nevevî**, *el-Ezkâr*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1955.
- , *Sahîh-i Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, Mektebetu Misriyye, yy., tsz.
- Osman Tatlısu**, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1982
- Râgıb el-İsfehânî**, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân*, Nşr.: Muhammed Seyyid el-Keylânî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz.
- Râzî**, Fahreddin, *Esâsu't-Takdis*, Neşr: Ahmed Hicâzî es-Sekkâ, Kâhire, 1406/1986.
- , *Levâmi'u'l-Beyyinât Şerhu'l-Esmâi'llâhi Teâlâ ve's-Sıfât*, Darü'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1984
- , *Mefatihü'l-Gayb* (Tefsir-i Kebir), 15/66, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Tahran, tsz.
- risaleinurenstitusu.com**
- risaleinurenstitusu.org**
- Said Havva**, *el-Esas fi't-Tefsir*, Darü's-Selam, yy., 1991.
- Seyyid Kutub**, *Fî Zilali'l-Kur'ân: Kur'ân'ın Gölgesinde*, trc. İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, Hikmet Yayınevi, İstanbul, tsz.

Seyyid Süleymân el-Hüseynî, *Kenzü'l-Havâss* (Keyfiyyet-i Celb ü Tes-hîr), Cem'iyet Kth. neşri, Tevsî-i Tâat Matbaası, 1332/(1916).

Sızıntı Dergisi Sayı: 321, 322, 323

---, Ağustos 1997, Cilt 19, Sayı 223

---, Ağustos 2001, Cilt 23, Sayı 271

---, Haziran 2001, Cilt 23, Sayı 269

---, Kasım ve Aralık 2004, Cilt 26, Sayı 310 ve 311.

---, Mayıs 1996, Cilt 18, Sayı 208

---, Nisan 2001, Cilt 23, Sayı 267

---, Ocak 2001, Cilt 22, Sayı 264

---, Şubat 2001, Cilt 23, Sayı 265

---, Temmuz 2001, Cilt 23, Sayı 270

sorularlarisale-inur.com

Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Işık Yayınları, İstanbul, 2005

---, *Kuran'da Ulûhiyyet*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1987.

Suyûtî, *Celaleyn*, (Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl ile birlikte), el-Halebî, Mısır, 1968

---, *el-Câmiu's-Sağir*, (Feyzu'l-Kadir ile birlikte), Mektebetu Nizar Mustafa el-Baz, Mekke, 1998

---, *el-Hâvî li'l-Fetâvâ*, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, tsz.

---, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, Beyrut, 1988.

Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, Mısır, 1383

Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Nşr.: A. M. Şâkir, Mısır, 1955

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevra (ö. 276/889), *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz.

Veli Ulutürk, *Kur'ân-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor*, Nil Yayınları, İzmir, 1994

Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Beyrut, 1966

Zeccâcî, *İştikaku Esmâ'llâh*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1986

Zemahşerî, *el-Keşşaf an Hakâiki't-Tenzîl*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz.